

ANTTI WALLIN

Eläkeläisten tila

*Kaupunkitilan ja eläkeläisten
sosiaalisen toiminnan tarkastelua*

ANTTI WALLIN

Eläkeläisten tila

*Kaupunkitilan ja eläkeläisten
sosiaalisen toiminnan tarkastelua*

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston

yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvoston

suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi

Porin yliopistokeskuksen auditoriossa, Pohjoisranta 11 A, 28100 Pori

Pori, 8.2.2019, klo 12

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

<i>Kustos</i>	Professori Antti Saloniemi Tampereen yliopisto Suomi	
<i>Ohjaajat</i>	Professori Antti Saloniemi Tampereen yliopisto Suomi	Professori Maunu Häyrynen Turun yliopisto Suomi
<i>Esitarkastajat</i>	Dosentti Timo Kopomaa Helsingin yliopisto Suomi	Dosentti Jani Vuolteenaho Turun yliopisto Suomi
<i>Vastaväittäjä</i>	Dosentti Pasi Mäenpää Helsingin yliopisto Suomi	

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Copyright ©2019 tekijä

Kannen suunnittelu: Roihu Inc.

ISBN 978-952-03-0992-3 (painettu)

ISBN 978-952-03-0993-0 (verkkojulkaisu)

ISSN 2489-9860 (painettu)

ISSN 2490-0028 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0993-0>

PunaMusta Oy
Tampere 2019

KIITOKSET

Tähän väitöskirjatyöhön liittyy epäilyn, epätoivon ja ilon hetkiä. Aloitin väitöskirjatyöni ARA:n rahoittamassa Lähiön henki-hankkeessa. Suomen kulttuurirahaston Satakunnan rahastosta (Kaarina Vaalannon rahasto & Kaisu ja Antti Ravanin rahasto) sain yhteensä 1,5 vuoden työskentelyapurahan. Tampereen yliopistolta sain viimeistely- ja kielenhuoltoapurahan. Siirtolaisuusinstituutti rahoitti aineistonkeruumatkatani Espanjaan. Lopulta työ rutistettiin pakettiin Helena Leinon, Markus Laineen ja Liisa Häikiön hanketöiden ohessa. Kiitos tuestanne!

Ihminen ei ajattele yksin. Sosiologian professori Antti Saloniemi ja maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen ovat olleet korvaamattomia ajatteluni ohjaajia. Antti on ohjannut innostuneesti opintojani alusta alkaen. Hänen uteliaisuutensa on tarttuvaa. Epätoivon hetkien keskellä hän myös rohkaisi jatkamaan. Lopussa painosti. Maunun pohjattomasta idea-avaruudesta taas olen ammentanut lukuisia uusia ajatuksia. Olen onnekas saadessani hyödyntää molempien laajaa sivistystä. Sydämelliset kiitokset tustanne ja esimerkistänne.

Osia työstäni ovat kommentoineet Satu Kalliola, Jukka Niemelä, Timo Toikko, Riikka Korkiamäki, Porin tutkimusseminaarilaiset, Tommi Iivonen ja Mikko Kyrönviita. Kiitos teille. Suvi Rosendahlia kiitän panoksesta yhteisen artikkelimme kirjoittamiseen. Oikoluvusta kiitän Juri Hermoa ja Jere Grönmania. Kollegiaalisesta tuesta kiitän Porin yksikön ihmisiä, Helena Leinon Scene-porukkaa ja Liisa Häikiön OMAgrouppia.

Esitarkastajieni Timo Kopomaan ja Jani Vuolteenahon perusteelliset kommentit auttoivat työtäni vielä merkittävästi eteenpäin. Suuri kiitos teille! Pasi Mäenpäättä kiitän suostumisesta vastaväittäjäkseni.

Mitään kommentoitavaa ei kuitenkaan olisi syntynyt ilman niitä kymmeniä ihmisiä, jotka suostuivat haastateltavakseni. Haluan kiittää kaikkia näitä eläkeläisiä luottamukseltanne ja avoimuudestanne.

Vastapainoa tutkimukselle ovat tuoneet ystäväni, sukulaiseni, skeittaus ja Nuppu-täti. Rakasta vaimoani ja poikaani Aatosta kiitän leikistä, naurusta ja lämmöstä. Kiitos ilon hetkistä, joilla lopuksi vain on merkitystä.

Porissa joulukuussa 2018, Antti Wallin

TIIVISTELMÄ

Väestö Suomessa ikääntyy, ja eläkeläisten osuus väestöstä kasvaa. Kyseessä on yksi aikamme keskeisimmistä yhteiskunnan rakenteita ravisuttavista muutoksista. Keskustelua dominoi talouspuhe, minkä vuoksi vähemmälle huomiolle ovat jääneet ikääntymisen vaikutukset kaupunkielämälle. Tässä väitöskirjassa tarkastelen, miten eläkeläisten sosiaalinen toiminta muuttaa kaupunkitilaa sen eri tasoilla.

Teoreettiset lähtökohdat nojaavat yhteiskuntatieteiden tilallisen käänteän kirjallisuuteen, erityisesti Henri Lefebvren tilateoriaan. Tämän mukaan kaupunkitiloja tuotetaan ihmisten, yhteiskunnan ja materiaalisen todellisuuden välisissä suhteissa. Teoria korostaa inhimillistä toimintaa yhteiskunnallisen muutoksen voimana. Tämän tutkimuksen huomionkohteena ovat aktiiviset eläkeläiset kaupunkitilan tuottajina.

Tutkimus koostuu neljästä artikkelista sekä yhteenveto-osasta, jossa kokoan yhteen osatutkimusten tuloksia ja käsitteellistän edelleen eläkeläisten tilan sosiaalista tuottamista. Työn empiirisen osuuden muodostavissa neljässä osatutkimuksessa hyödynnetään pääosin laadullisia aineistoja. Osatutkimukset kuvaavat arkisia esimerkkejä eläkeläisten sosiaalisesta todellisuudesta. Yhteenveto-osassa kuvataan, miten sosiaalinen toiminta muuttaa julkista kaupunkitilaa, ikääntyvää asuinalueutta ja ylikansallista elämää.

Eläkeläisten julkisten kaupunkitilojen käyttöä ohjaa pikemminkin seurallisuus kuin rahan kuluttaminen. Seurallisuuden kautta tuotettujen symbolisten merkityksentojen avulla eläkeläiset voivat kyseenalaistaa kaupunkitilan kulutuskeskeisiä normatiivisia merkityksiä. Eläkeläiset tekevät yhteistoiminnan avulla asuinalueestaan mieluisamman. Kollektiivisen vastarinnan kautta he voivat myös vaikuttaa kaupunkitilan institutionaaliseen hallintaan. Globalisaatio on mahdollistanut eläkeläisten monipaikkaiset elämäntavat. Suomalaiseläkeläisten yhdyskunta muodostuu, kun ihmiset liittyvät yhteen tuottaakseen symbolista yhteisyyttä.

Eläkeläisten lukumäärän lisääntyessä heidän sosiaalinen toimintansa muuttaa kaupunkia entistä enemmän eläkeläisten tilaksi. Yhteenveto-osan lopussa esitän, että kaupunkitilaa tuotetaan jatkuvasti jokapäiväisen elämän, institutionaalisten rakenteiden ja uudelleentulkintojen vuorovaikutuksessa. Tässä dynamiikassa eläkeläiset pyrkivät tekemään kaupunkielämästään parasta mahdollista käytössään olevilla resursseilla. Elämäiloa tavoitellaan erityisesti yhdessäolon ja yhdessä tekemisen kautta. Siksi

seurallisten kaupunkitilojen merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Tässä tutkimuksessa korostetaan kaupunkia, jossa on hyvä myös ikääntyä. Hyvän kaupungin tekeminen alkaa sen haaveilusta.

Avainsanat: eläkeläiset, Henri Lefebvre, kaupunki, tila

ABSTRACT

The population of Finland is ageing, and the share of pensioners is increasing. This demonstrates a significant change in our society. Yet, financial issues dominate public discourse. Thus, less attention has been given to how the ageing of population affects urban spaces and people's daily lives. This dissertation examines how pensioners' social practices change urban spaces on different levels.

The theoretical perspective of this dissertation draws from the literature of the spatial turn in social sciences, especially from the writings of Henri Lefebvre. Lefebvre's theory highlights human experience at the centre of the social production of space. This study applies Lefebvre's perspective to analyse pensioners' social production of urban spaces.

This dissertation consists of four articles and of an introductory part, which summarises the key results and further conceptualises pensioners' social production of space. The four empirical articles utilise qualitative methods. These case studies represent examples of everyday social reality. The introductory part depicts how social practices may alter public spaces, residential areas and transnational spaces.

The results exemplify how pensioners appropriate public spaces more by sociability than by consumption. The symbolic meanings produced by sociability can question the normative consumerist meanings of the city. Pensioners make neighbourhoods more comfortable by collective action. This collective action can thus affect institutional control of the city. Globalisation enables pensioners' multi-spatial ways of life. Finnish community forms when people unite to produce symbolic togetherness in transnational space.

As the share of pensioners increases, their social action changes cities more into a space of retirement. This study suggests that everyday lives, institutional structures and reinterpretations continuously produce urban spaces. Through this process, pensioners try to make their lives as good as possible with the available resources. Joy of life is pursued especially by being together. Therefore, the importance of sociable urban spaces increases in the future. This research highlights a city that is good also for ageing.

Keywords: city, Henri Lefebvre, pensioners, social space

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	9
2	Tilan sosiologia	11
2.1	Sosiologian klassikot ja kaupungistumisen sosiologia.....	11
2.2	Henri Lefebvren humanistinen kaupunkitutkimus	13
2.3	Lefebvre ranskalaisen yhteiskuntateorian kentällä.....	15
2.4	Tilan sosiaalinen tuottaminen	18
2.5	Hämmennystä, kritiikkiä ja jatkumoitaa	21
3	Suomen kaupungistuminen ja eläkeläiset	24
4	Tutkimusasetelma.....	29
4.1	Tutkimusote ja artikkelien tutkimusasetelmat	29
4.1.1	Artikkeli I: Pilke silmäkulmassa: Eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla.....	31
4.1.2	Artikkeli II: Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset	31
4.1.3	Artikkeli III: Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus	32
4.1.4	Artikkeli IV: The transnational lives of Finnish Retirees in Torrevieja.....	33
4.2	Väitöskirjan kysymyksenasettelu	33
5	Eläkeläisten julkisen kaupunkitilan haltuunotto.....	35
6	Ikääntyvän väestön asuinalue	38
7	Eläkeläisten ylikansallinen elämä	41
8	Eläkeläisten kaupunki	44
	Kirjallisuus	49

ALKUPERÄISJULKAISUT

Tämä väitöskirja perustuu seuraaviin neljään artikkeliin. Kaikki artikkelit julkaistaan uudelleen kustantajien suostumuksella.

- Julkaisu I Wallin, Antti (2014). Pilke silmäkulmassa. Eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:1, 53–68. Saatavissa: <http://www.yss.fi/journal/pilke-silmakulmassa/>
- Julkaisu II Wallin, Antti (2014). Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:5, 509–520. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/125617>
- Julkaisu III Wallin, Antti & Rosendahl, Suvi (2017). Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.). *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 71–102.
- Julkaisu IV Wallin Antti (2017). The transnational lives of Finnish retirees in Torrevieja. *Matkailututkimus* 13:1–2, 6–19. Saatavissa: <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/67845>

1 JOHDANTO

“One only has to open one’s eyes to understand the daily life of the one who runs from his dwelling to the station, near or far away, to the packed underground train, the office or the factory, to return the same way in the evening and come home to recuperate enough to start again the next day. The picture of this generalized misery would not go without a picture of ‘satisfactions’ which hides it and becomes the means to elude it and break free from it.” (Lefebvre 1996 [1968], 159).

Eläkkeelle jääminen vapauttaa oravanpyörästä. Kun entistä useampi ihminen vapautuu Henri Lefebvren kuvailemasta ”yleistetystä kurjuudesta”, se oletettavasti vaikuttaa yhteiskuntaan ja sen tilaan laajemminkin. Väestö ikääntyy. Maailma, jossa ihmiset elävät, muuttuu myös. Lefebvren (1991 [1974], 26) mukaan ihmisten sosiaalinen toiminta tuottaa yhteiskuntaa ja sen tilaa. Eläkeläiset tuottavat oman elinympäristönsä lisäksi osaltaan myös yhteiskunnan tilallista järjestystä. He ovat erottamattomasti osa yhteiskuntaa, vaikka eivät enää toimikkaan samalla tavoin osana yhteiskunnallista tuotantojärjestelmää kuin työssäkäyvät. Väitöskirjani neljä artikkelia käsittelevät eläkeläisten ja tilan suhdetta eri näkökulmista. Tässä yhteenveto-osassa taustoitan artikkelieja ja laajennan näkökulmaa laajemmaksi kuvaukseksi yhteiskunnan muutoksesta. Väitöskirjani keskeinen väite on, että väestön ikääntyessä ja eläkeläisten lukumäärän kasvaessa heidän sosiaalinen toimintansa muuttaa kaupunkia entistä enemmän eläkeläisten tilaksi. Tässä väitöskirjassa tarkastelen, miten he sen tekevät julkisen kaupunkitilan, oman asuinalueensa sekä ylikansallisen tilan tasoilla (vrt. Lefebvre 1991, 388).

Useimpien länsimaisten yhteiskuntien väestö ikääntyy syntyvyyden laskun ja pidemmän eliniän seurauksena – niin myös Suomen. Kyse on yhdestä aikamme keskeisimmistä yhteiskunnan rakenteita ravisuttavista muutoksista (Jyrkämä 2001, 305). Eläkeläiset kuluttavat vähemmän, mikä vaikuttaa yhteiskunnan talouteen. Lisäksi työmarkkinat kohtaavat ongelmia työikäisen väestön supistuessa. Julkisen talouden alijäämän, niin sanotun kestävyysvajeen, vuoksi kansantalouden tuloja ja menoja on pyritty tasapainottamaan. Keskustelua väestön ikääntymisestä dominoi talouspuhe, minkä vuoksi vähemmälle huomiolle ovat jääneet ikääntymisen vaikutukset esimerkiksi kaupunkielämälle. Eläkkeelle jäätyään ihmisillä on useimmiten entistä enemmän

vapaa-aikaa, ja se muuttaa olennaisesti myös tapoja, joilla he käyttävät kaupunkitiloja. Yhä useammat eläkkeelle jäävät ihmiset ovat hyväkuntoisia ja aktiivisia osallistumaan vapaaehtoistoimintaan ja muihin sosiaalisiin tapahtumiin (Lumme-Sandt 2011, 50). Eläkeläisten sosiaalinen toiminta muokkaa julkista kaupunkitilaa, asuinalueita ja ylikansallisia yhdyskuntia.

Tässä väitöstutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on eläkeläisten kaupunkitilallinen seurallisuus, asuinalueen ikääntyminen ja ylikansallinen elämä. Näitä aiheita käsittelem neljässä pääosin laadullisia aineistoja hyödyntävässä artikkelissa. Teoreettiset lähtökohdati nojaavat 1960-luvun lopun Ranskasta alkunsa saaneen yhteiskuntatieteiden tilallisen käänteen kirjallisuuteen, erityisesti Henri Lefebvren kirjoituksiin. Tämä poikkitieteellinen paradigma tarkastelee tilaa ihmisen, yhteiskunnan ja materiaalisuuden välisten moninaisten suhteiden kautta. Tilan sosiologisesta näkökulmasta on Suomessa aiemmin tutkittu muun muassa julkijuomista (Kopomaa 1997), työttömyyttä (Vuolteenaho 2001), kuluttajia (Mäenpää 2005), sukupuolta (Saarikangas 2006) ja nuorisoa (Tani 2011; Pyyry 2015). Eläkeläisten osuuden kasvusta huolimatta heidän arkisia tilallisia käytäntöjään ei ole vielä paljon tutkittu (vrt. Karisto 2008; Haarni 2010).

Väitöskirjani yhteenveto-osio etenee seuraavasti. Aluksi teen lyhyen oppihistoriallisen katsauksen tilan sosiologiaan ja esittelen tarkemmin Lefebvren tilateoriaa. Tämän jälkeen käyn läpi suomalaista modernisaatiota kaupungistumisen ja eläkejärjestelmän kehittymisen kautta. Sitten siirryn tarkemmin esittelemään metodologisia valintojani ja artikkeleitani. Tutkimustulosten käsittelyn aloitan kuvaamalla ensiksi eläkeläisten sosiaalista toimintaa julkisen kaupunkitilan tasolla, toiseksi asuinalueen tasolla ja kolmanneksi ylikansallisen tilan tasolla. Lopuksi teen empiiristä ja käsitteellistä yhteenvetoa. Viimeisessä luvussa pyrin nostamaan abstraktiotasoa ja yritän johdattaa Lefebvren tilateoriasta helpommin operoitavia käsitteitä kuvaamaan, miten sosiaalinen toiminta muuttaa tilaa.

2 TILAN SOSIOLOGIA

Länsimaiden teollistuminen ja kaupungistuminen kiihtyivät 1800-luvun jälkipuoliskolla. Yhteiskunnan järjestymisen ja ihmisten elinolojen muutokset kiinnostivat varhaisia sosiologeja. Modernisaation tilalliset vaikutukset ovat kuitenkin monesti jääneet taka-alalle sosiologisessa tutkimuksessa. Tutkiessaan ihmisen ja yhteiskunnan välisiä suhteita, sosiologit usein erottavat inhimillisen toiminnan sen tilallisuudesta. Ihminen, yhteisö ja yhteiskunta ovat kuitenkin aina jossain tilassa. Maaseudun ja kaupungin (Lefebvre 2003 [1970]; Brenner 2014), lokaalin ja globaalin (Lash & Urry 1994, 312; Castells 2002; Massey 2008), periferian ja valtakeskusten (Wallerstein 2004; Sassen 2010) tarkasteluissa on aina läsnä jokin tila. Tässä luvussa teen aluksi oppihistoriallista tarkastelua, jonka jälkeen siirryn käsittelemään yhteiskuntatieteiden tilallisen käänteen ja sen keskeisen edustajan, Henri Lefebvren kirjoituksia.

2.1 Sosiologian klassikot ja kaupungistumisen sosiologia

Teollistumisen ja kaupungistumisen vaikutukset tuntuivat iholla, maistuivat suussa ja näkyivät maisemassa. Hiilivoima, höyrykone ja teollisuuskapitalismi mullistivat ihmisten elinolot ja yhteiskunnan järjestymisen. Muutos oli niin valtava, että tutkijat eivät voineet ummistaa siltä silmiään (Urry 2013, 17). Karl Marxia (1974 [1867]) kiinnosti teollistuminen ja pääoman kasautuminen, mutta itse kaupunki oli hänelle lähinnä vaihdon ja tuotannon keskipiste (Lefebvre 2016 [1972], xv). Émile Durkheimin (1990 [1893]) mukaan populaation kasvaminen johti työnjaon eriytymiseen, orgaaniseen solidaarisuuteen, jossa yhteiskunnan jokaisella jäsenellä oli oma tehtävänsä osana tuotantokoneistoa. Max Weber (1992 [1921]) etsi kaupungin erilaisia kulttuurisia muotoja ja näki modernin suurkaupungin kapitalismin tuotokseksi. Ehkä suurin merkitys kaupunkisosiologialle on ollut Georg Simmelillä (2005 [1903]), joka *Metropolis*-esseessään hahmottelee useita kaupunkitutkimuksellisia näkökulmia. Simmelin kotikaupunki Berliini kasvoi nopeasti, kuten monet muutkin 1900-luvun alun teollistuvien maiden kaupungit. Simmel oli huolissaan kaupunkielämän aiheuttamasta välinpitämättömyydestä, mutta koki kaupungin tarjoavan myös suurta intellektuaalisuutta verrattuna hidastempoiseen maalaiselämään. Kaupunki mahdollisti

ennen näkemättömän yksilönvapauden, jonka kääntöpuolena taas "missään oloissa ihminen ei tunne itseään niin yksinäiseksi ja hylätyksi kuin juuri suurkaupungin hälinässä" (Simmel 2005, 39).

Simmelin ajatuksia rantautui Yhdysvaltoihin Robert Ezra Parkin mukana, joka oli yksi Chicagon sosiologisen koulukunnan perustajista (Noro 1996, 236). Teollistuva Chicago oli rautatieverkoston solmukohta, jonne saapui ihmisiä ympäri maailmaa (Andersen 1988 [1923]). Kaupungistuminen aiheutti asuntopulaa, ja väestö jakaantui etnisesti eriytyneille alueille. Chicagon sosiologit alkoivat tarkastella kaupunkia ikään kuin se olisi heidän laboratorionsa, paikka, jossa ihmispopulaation muodostamat ekologiset lokerot kamppailivat elintilasta (Burgess 1925). Sosiologit laativat muun muassa ensimmäisiä kaupungistumis- ja disorganisaatioteorioita ja kehittivät sekä laadullisia että määrällisiä tutkimusmenetelmiä (Abbott 1997; Sampson 2012). Chicagon sosiologisen koulukunnan kaupungistumisteorioita on sittemmin kritisoitu, koska ne eivät huomioineet poliittisen ohjauksen tai globaalien verkostojen merkitystä. Lisäksi teoriat olivat sävyiltään vahvasti evolutiivisia¹ (Abbott 1997; Sampson 2012). David Harvey huomauttaa, että Chicagon sosiologit kuitenkin ymmärsivät kaupungin ja ihmisen olevan vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa. Kaupungista oli tullut ihmisen yhteiskunnallistumisen suurin saavutus, mikä rakensikin nyt ihmistä uusiksi (Harvey 2012, 3–4). Chicagon sosiologinen koulukunta hiipui hiljalleen rakennefunktionalismin² vallatessa sosiologisen tutkimuksen näköalapaikan. Funktionalistisen suuntauksen tunnetuimmalle edustajalle, Talcott Parsonsille (1968 [1937], 45), sosiaalisen toiminnan temporaalisuus oli analyttisesti ensisijaista ja tilallisuus toissijaista.

Kiihtyvä kaupungistuminen ja kasvanut kulutus herättivät uudelleen yhteiskuntatieteellisen kiinnostuksen tilallisia tekijöitä kohtaan 1960- ja 1970-luvuilla Ranskassa (esim. Bachelard 2003 [1958]; Lefebvre 1996 [1968]; Castells 1979 [1972]; Foucault 1980 [1975]) ja Yhdysvalloissa (esim. Jacobs 1961; Sennett 1970; Harvey 1973). Fordistinen³ liukuhihnatuotanto lisäsi merkittävästi työn tuottavuutta. Niin autoja kuin

¹ Evolutiivinen tulkintamalli hallitsi sosiologiaa 1900-luvun alkuvuosikymmenille asti (Kivivuori & Pietikäinen 2009, 18–19). Chicagon sosiologit tulkitsivat, että parhaiten kaupunkiympäristöön sopeutuvat ihmiset, ihmisryhmät ja yritykset sijoittuivat paremmille alueille ja ansaitsivat enemmän (Gottdiener ym. 2015, 63–64).

² Funktionalismi juontaa Auguste Comtelta ja myöhemmin Durkheimiltä. He olivat kiinnostuneempia yhteiskunnan rakenteellisesta toiminnasta kuin inhimillisestä toiminnasta (Parsons 1968 [1937], 307–308).

³ Fordistisella tuotannolla viitataan 1920-luvulla Henry Fordin autotehtailla kehitettyyn tuotantomalliin, jossa massatuotannolla pystyttiin lisäämään tuottavuutta niin, että hintoja kyettiin laskemaan ja työntekijöille pystyttiin maksamaan korkeampia palkkoja. Näin työläisetkin kykenivät ostamaan auton, mikä taas lisäsi kysyntää (esim. Amin 1994, 9).

asuntoja pystyttiin tuottamaan entistä suuremmalle joukolle ihmisiä. Kun työntekijöiden palkat nousivat, yhä useampi saattoi ostaa auton, television, asunnon ja viettää lomiaan ulkomailla. Talousjärjestelmä sai entistä kulutuskeskeisemmän muodon kuin mitä se vielä 1900-luvun alussa oli ollut. Työläisten asema ei jatkuvasti kurjistunut, kuten Marx oli aikanaan esittänyt, vaan kansalaisten parantunut tulotaso lisäsi pääoman tuottavuutta (Pyhtilä 2005, 38–39). Laajempi kulttuurikritiikki kuitenkin pelkäsi teknologisten keksintöjen ja kulutuskeskeisen kaupunkielämän köyhdyttävän ihmisten luovuuden ja itsenäisyyden (Debord (2005 [1967]; Pyhtilä 2005, 44–45; vrt. Benjamin 2014 [1936]). Kuluttamisen avulla tehdyistä eronteista tuli entistä vahvemmin yhteiskunnallista asemaa määrittävä tekijä (Lefebvre 2002 [1968], 54–56; vrt. Bourdieu 1989). Muun muassa Ranskassa ja Yhdysvalloissa monet opiskelija- ja kansalaisoikeusliikkeet alkoivat 1960-luvun lopulla vastustaa byrokraattista hallintoa ja kulutuskeskeisyyttä (Harvey 2012, 3–4; Gardiner 2000, 96).

2.2 Henri Lefebvren humanistinen kaupunkitutkimus

Ranskalainen poikkitieteellinen yhteiskuntateoreetikko, Henri Lefebvre (1901–1991) on eräs keskeisimmistä yhteiskuntatieteiden tilallisen käänteeseen tutkijoista (Gottdiener 1993; Elden 2004a, 4; Brenner 2009; ks. Lefebvre 1996, 94–96). Lefebvre oli yksi ensimmäisistä kaupungistumisesta ja kasvavista satelliittikaupungeista kiinnostuneista yhteiskuntatieteilijöistä (Shields 1999, 142). Hänen kiinnostuksensa kohdistui erityisesti ihmisten arkeen modernissa urbaanissa yhteiskunnassa. Hän kirjoitti 1960- ja 1970-luvuilla kuusi kaupunkiaiheista kirjaa ja osallistui aktiivisesti Ranskan akatemiseen ja julkiseen keskusteluun (Stanek 2011, ix). Lefebvren provokatiiviset kirjoitukset ja osallistuminen julkiseen keskusteluun inspiroivat myös avantgardistisia taiteilijoita, arkkitehtejä ja jopa kevään 1968 Pariisin opiskelijamellakoita (Lefebvre 1991, 386; Soja 1989, 50; Gardiner 2000, 74; Merrifield 2006, xxi).

Tutkimalla maaseudun ja kaupungin muutosta Lefebvre (2003, 1) päätteli, että ihmisten arjesta oli tullut urbaania kaikissa elämän piireissä. Hänelle urbanisaatio käsitteeltään myös kaupungistumisen ei-materiaalisen puolen; ajatteluun ja elämäntapaan viittaavat tekijät (Lefebvre 1991; vrt. Wirth 1938). Vuonna 1970 Lefebvre esitti, että yhteiskunta on täysin urbanisoitunut⁴. Tällä hän tarkoitti, että urbaani yhteiskunta on

⁴ David Harvey (1973, 311–314) piti Lefebvren ajatuksia yhteiskunnan täydellisestä urbanisoitumisesta ennen aikaisina. Manuel Castells (1979, 87–95) taas kritisoi, että kyse ei sinänsä ole urbaanista yhteiskunnasta, vaan modernisaatiosta ja yhteiskunnan siirtymisestä jälkiteolliseen vaiheeseen. Castells pitää myös urbaania ongelmallisena käsitteenä kuvaamaan yhteiskunnallisia suhteita.

todennäköinen tulevaisuus johon nykyiset käytännöt johtavat. Teollistuminen käynnisti kaupungistumisen, mutta sittemmin urbanisaatiosta kasvoi teollistumista merkittävämpi voima, joka määrittäi yhteiskunnan kehityksen suuntaa (Lefebvre 2003, 15). Lefebvren (2003, 1–4; vrt. Brenner 2014) mukaan urbanisaatio oli kokonaisvaltainen sosioekonominen prosessi, byrokraattisen kulutusyhteiskunnan ylärakenne, joka ottaisi koko maapallon haltuunsa globaalien vuorovaikutusketjujensa myötä. Urbanisaatio hallitsi kaikkia elämänalueita kaavoituksesta ihmisten arkeen, mutta synnytti samalla myös vastavoimia (Lefebvre 1996, 71; 2003, 163–164). Yhteiskunnan tuotantomuoto vaikutti siihen, miten kaupunkia rakennettiin. Lefebvren mukaan sosialistiset ja kapitalistiset maat perustuivat pohjimmiltaan samanlaiseen liukuhihnatuotantoon, minkä vuoksi niissä rakennettiin toisiaan muistuttavia hajanaisia kaupunkeja (vrt. Castells 1979, 90–91).

Lefebvren (2002, 68) mukaan yhteiskunnan urbanisoituminen teki kaupungista omaisuuden, päätöksenteon ja informaation keskipisteen, mutta ei ihmisyyden. Byrokraattinen kulutusyhteiskunta oli vieraannuttanut kaupunkilaisten arjen inhimillisten tarpeiden toteuttamisesta. Kaupunki ei mahdollistanut yhteisöllistä toimintaa ja omaehtoista voimaantumista, vaan alisti ihmiset osaksi abstraktia tuotantokoneistoa (Lefebvre 1991, 396; Shields 1999, 142). Kirjassaan *Le droit à la ville* (1996 [1968]) Lefebvre kuulutti tulevaisuuden keskeisimmän yhteiskunnallisen kysymyksen olevan, miten ihmisille taataan oikeus hyvään elintilaan ja sen osallistavaan tuottamiseen (Purcell 2013). Hänen mukaansa ihmisillä tulisi olla keskeinen rooli kaupunkien tuottamisessa niin asumisen kuin poliittisen päätöksenteon alueilla (Lefebvre 1996). Lisäksi ihmisillä pitäisi olla mahdollisuus erityisyyteen, jolla hän teki eroa kapitalistisen yhteiskunnan homogenisoivaan, erot tukahduttavaan voimaan. Lefebvre oli kuitenkin optimistinen tulevaisuuden suhteen. Ihmisten olisi muutettava elämäänsä, minkä myötä yhteiskuntakin muuttuisi. Kaupunki oli myös edellytys osallistumiselle ja voimaantumiselle (Lefebvre 1991, 59). Kaikista pakottavista rajoitteista huolimatta kaupunki tarjosi mahdollisuuksia leikkiin, taiteeseen ja yhteisten intressien tunnistamiseen (Lefebvre 2002, 205–206; 2014 [1989]; 2016, 151; ks. Shields 1999, 148–149). Hän ajatteli, että vallitseva yhteiskunnallinen tilanne synnyttää aina vastavoimia, jotka mahdollistavat uuden suunnan ottamisen (Lefebvre 1991, 52). Lefebvrelle (1991, 391; 1996, 173; 2002, 204–205) ideaali kaupunkielämä oli kuin taideteos, joka saattoi toimia kulutusyhteiskunnan vastavoimana. Lefebvre (1996, 173–174) kiteyttää:

“The right to the city manifests itself as a superior form of rights: right to freedom, to individualization in socialization, to habitat and to inhabit. The right to the oeuvre, to participation and appropriation (clearly distinct from the right to property), are implied in the right to the city.”

2.3 Lefebvre ranskalaisen yhteiskuntateorian kentällä

Lefebvre oli tuottelias kirjoittaja. Hänen yli 60 kirjaa käsittävä tuotantonsa koostuu muun muassa modernisaation, arkielämän, maaseudun ja kaupunkien tutkimuksista. Lefebvren teoksia alettiin kääntää englanniksi vasta hänen viimeisinä elinvuosinaan, jolloin hänen ajattelunsa levisi laajemmin erityisesti maantieteen ja sosiologian aloille (Elden 2004a, 6). Hänen elämästään ja ajattelustaan on myös kirjoitettu useampia kokoavia teoksia (esim. Shields 1999; Elden 2004a; Merrifield 2006; Stanek 2011). Ranskalaisen yhteiskuntateorian kentällä Lefebvre liittyi erityisesti ryhmään, joka painotti inhimillistä toimintaa yhteiskunnallisen muutoksen ytimessä, eikä pelkästään yhteiskunnallisia rakenteita.⁵ Seuraavaksi avaan Lefebvren ajattelua suhteessa hänen aikalaisiinsa.

Lefebvre valmistui filosofian lisensiaatiksi 1920-luvun alussa. Hän perusti yhdessä muiden nuorten filosofien kanssa ryhmän (*les philosophes*), jossa he perehtyivät klassiseen ja moderniin filosofiaan. He kritisoivat muun muassa vaikutusvaltaista Henri Bergsonia ja hänen edustamaansa idealismia⁶. Lefebvren mukaan se oli liian abstraktia intellektualismia ja siksi kyvytöntä ymmärtämään jokapäiväistä elämää (Lefebvre 1991, 73; Shields 1999, 11–13; vrt. Fraser 2008). Vastareaktiona nousevaa nationalismia ja fasismia kohtaan monet ranskalaiset taitelijat ja intellektuellit liittyivät kommunistiseen puolueeseen. Lefebvre liittyi tähän joukkoon vuonna 1928. Tämän jälkeen hän perehtyi Marxin filosofiaan säilyttäen kriittisen asenteensa. Natsi-Saksan valloitettua Ranskan Lefebvre karkotettiin yliopistosta ja Pariisista, minkä jälkeen hän liittyi vastarintaliikkeeseen (Smith 2003, ix). Sodan jälkeen hän toimi edelleen kommunistisessa puolueessa. Puolue kuitenkin sensuroi hänen kriittisiä kirjoituksiaan (Shields 1999, 22–23). Lefebvre arvosteli Stalinia ja Neuvostoliitossa itsepäisesti sovellettua dialektista materialismia (Lefebvre 1991, 111; Harvey 1991, 427–428). Hänen mukaansa useimmat marxilaiset tutkijat eivät huomioineet tarpeeksi inhimillistä kokemusta ja toimintaa. Lefebvre joutui toistuvasti hankaluuksiin puolueen virallisen

⁵ Lefebvre liitetään usein marxilaiseen perinteeseen, mutta hänen filosofinen ajattelunsa rakentui myös Hegelin, Nietzscheen (Lefebvre 1991, 406) ja osittain myös Heideggerin varaan (Elden 2004b). Hegeliltä Lefebvre sai olemisen abstraktin, käsitteellisen puolen, Marxilta sosiaaliset käytännöt, Nietzscheiltä olemisen luovan ja taiteellisen puolen, Heideggeriltä (esim. 1971, 155) Lefebvre hyödynsi ajatuksia olemisesta ja tulemisesta (Lefebvre 1991, 121–122; Elden 2004b). Kohdistan huomioni erityisesti Lefebvren suhteeseen ajan marxilaiseen traditioon, sillä se on näistä hänen poliittisen ja intellektuaalisen agendansa keskeisin vertailukohta.

⁶ Bergson (1999 [1919], 65) kirjoittaa esimerkiksi, ”ettei hengen elämä voi olla ruumiin elämän vaikutusta, että kaikki päinvastoin näyttää osoittavan ruumiin olevan hengen käyteltävissä ja ettei meillä niinmuodoin ole mitään syytä otaksua ruumiin ja hengen olevan erottamattomasti toisiinsa yhdistetyt.” Bergson siis redusoi inhimillisen olemisen ajatteluksi, mentaaliseksi tilaksi.

linjan kanssa ja hänet erotettiin lopullisesti puolueesta vuonna 1958 (Harvey 1991, 428; Stanek 2011, 18).⁷

Lefebvre kritisoi aikalaisiaan, esimerkiksi Jean-Paul Sartren (esim. 2004 [1960]) eksistentialismia⁸ ja erityisesti Louis Althusserin (esim. 1984 [1970]) antihumanismia sekä muiden strukturalistien ajattelua.⁹ Sartre ajatteli ihmisten olevan vapaita subjekteja ja voivan muuttaa elämäänsä, eikä hän huomionut tarpeeksi yhteiskunnan ideologioita ja materiaalisia rakenteita. Lefebvren mielestä eksistentialistit palauttivat jokapäiväisen elämän pessimistiseksi merkityksettömyydeksi (Lefebvre 2005 [1981], 19–20). Harveyn (1991, 427) mukaan Lefebvren kritiikki Sartrea kohtaan ei kuitenkaan ollut täysin harkittu ja myöhemmin kummankin näkökulmat lähenivät toisiaan (Elden 2004a, 20–22). Althusserin strukturalismia Lefebvre kritisoi valtaapitävän luokan ideologiaksi ja edistyksellisen tieteellisen ajattelun irvikuvaksi, erityisesti siksi, että se palautti sosiaalisen todellisuuden abstrakteiksi mentaaliseksi rakenteiksi (Lefebvre 1976 [1973], 64–65; Elden 2004a, 23–26). Lefebvren mukaan strukturalistien suurin virhe oli, että kun he yrittivät ymmärtää systeemiä, he loivat systeemin: teoreettisen antihumanismin (Lefebvre 1991, 184–185; Elden 2004a, 27; Lahtinen 2015, 160). Rob Shieldsin (1999, 145–148) mukaan Lefebvre ei täysin kiistänyt ideologisten valtiokoneistojen ja strukturalismin merkitystä. Hän kuitenkin peräänkuulutti urbaanin yhteiskunnan uutta ihmisyyttä ja sen edellyttämiä uusia yhteiskunnallisia käytäntöjä, sillä muuten inhimillinen oleminen alistettaisiin institutionaalisten teknokraattisten koneistojen hallintaan (Lefebvre 1996; 1991, 422–423; Elden 2004a, 23). Althusseria seuraava Manuel Castells (1979) puolestaan kritisoi Lefebvren näkemystä, että ihmisten jokapäiväinen toiminta voisi olla yhteiskunnallisen muutoksen taustavoimana. Castells kuitenkin myöhemmin myönsi Lefebvren olleen oikeilla jäljillä (Stanekin 2011, 52).¹⁰

⁷ Lefebvre oli itse erkaantunut puolueesta jo vuonna 1956 Hruštšovin paljastettua Stalinin hirmuteot (Harvey 1991, 428).

⁸ Klockars (2015, 123) kirjoittaa Sartren yhteiskuntateoriaa käsittelevässä artikkelissaan, että ”[i]nhimillistä toimintaa ei voida palauttaa puhtaasti aikomuksiin tai päämääriin, eikä sitä toisaalta pidä ajatella pelkkänä reaktiona olosuhteiden pakottavaan voimaan. Praksis on liike, joka tapahtuu näiden välimaastossa ja molemmat ääripäästä pitää muistaa huomioiden tulkinnassa.” Tämä muistuttaa huomattavasti Lefebvren ajattelua.

⁹ Althusser myös kritisoi Sartren humanistista ajattelua ja ehdotti koko humanismin hylkäämistä tieteellisen marxilaisuuden tieltä (Elden 2004a, 20).

¹⁰ Lefebvren (1991, 342–343; 2016, 146) mukaan oli tärkeää tarkastella Marxin tuotantoa kokonaisuutena. Tulkintani mukaan Lefebvre painotti erityisesti nuoren Marxin filosofis-antropologista humanismia (vrt. Noro 2007, 48–49). Lefebvre ei ollut niinkään kiinnostunut pääomalogiikan ekonomistisesta systeemiluonteesta (vrt. Noro 2007, 51–53). Hän kritisoi Althusseria ja muita strukturalisteja erityisesti humanismin hylkäämisestä (Lefebvre 1991, 102).

Lefebvren kritiikin kohteeksi joutuivat myös kielitieteilijä Noam Chomsky (1957) sekä jälkistrukturalistiset semiootikot Jacques Derrida (1967) ja Roland Barthes (1974 [1970]). Kritiikki kohdistui siihen, että he eivät kyenneet kuroma an umpeen kielen ja sosiaalisen toiminnan välistä kuilua, jonka vuoksi heidän tietonsa jäi mentaaliseen tasolle (Lefebvre 1991, 4–6). Michel Foucault'ta Lefebvre arvosteli, koska tämä ei missään vaiheessa selittänyt, mitä hän tarkalleen ottaen tarkoitti tilalla¹¹. Arvostelu kohdistui erityisesti Foucault'n yritykseen rakentaa siltaa teoreettisen ajattelun ja käytännön toiminnan välille. Lefebvre (1976, 77–78) kirjoittaa Foucault'n päätyvän ”intellektuaaliseen paniikkiin” yrittäessään ratkaista diskurssien ja materiaalisen todellisuuden välistä kytköstä. Foucault päätyy selittämään tätä kytköstä vallalla ja yrittää sitten etsiä selityksiä historiasta. Lefebvren mukaan taas diskurssit materialisoituvat sosiaalisissa ja poliittisissa käytännöissä. Foucault'n diskurssit jäävät Lefebvren mukaan subjektin ulkopuolisiksi, jolloin hän kadottaa diskurssien määräytymisen kollektiivisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Diskursseilla on kuitenkin teoreettisia ja käytännöllisiä vaikutuksia ja ne ovat erottamattomasti sidottuja yhteiskunnalliseen tuotantoon ja uusintamiseen (Lefebvre 1976, 77–78; 1991, 3–4; Elden 2004a, 239). Lefebvre muodosti moniulotteisen epistemologisen näkökulman, jonka mukaan strukturalistit ja eksistentialistit olivat molemmat sekä oikeassa että väärässä (Buckley & Strauss 2016). Yhteiskunnallisen todellisuuden ymmärtäminen vaatisi laajempaa näkökulmaa kuin kumpikaan näistä yksin pystyi tarjoamaan. Lefebvren (1991, 11–12) mukaan yhteiskuntateorian tulisi käsittää fyysisen (materiaalisen), mentaalisen ja sosiaalisen ulottuvuuden:

”The fields we are concerned with are, first, the *physical* – nature, the Cosmos; secondly, the *mental*, including logical and formal abstractions; and, thirdly, the *social*. In other words, we are concerned with logico-epistemological space, the space of social practice, the space occupied by sensory phenomena, including products of the imagination such as projects and projections, symbols and utopias.”

¹¹ Foucault kuitenkin tarkasteli tilaa. Vuonna 1967 arkkitehdeille antamassaan luennessa Foucault (1986 [1967]) tarkastelee utopiaa (kuvitteellinen tila), todellista tilaa ja niiden välissä olevaa heterotopiaa. Heterotopia on Foucault'n mukaan eräänlainen tilallinen peili, joka viestittää katsojalle ja kokijalle jotain muuta. Ne ovat tiloja, jotka määrittävät merkityksenannon mukaan. Nämä muistuttavat hyvin paljon Lefebvren representaation tiloja (lisää myöhemmin). Lefebvre (1991, 366) käyttää itsekin ohimennen utopia, isotopia ja heterotopia luokittelua. Soja (1996) taas on hyödyntänyt omassa ”kolmannen tilan” teoriassaan kummankin yhteneväisyyksiä.

2.4 Tilan sosiaalinen tuottaminen

Lefebvren pääteoksena pidetään kirjaa *La production de l'espace* (1974), jossa kiteytyy hänen tilateoreettinen ajattelunsa (Schmid 2008; Brenner & Elden 2009, 357; Stanek 2011). Teos käännettiin englanniksi vuonna 1991, jonka jälkeen Lefebvre tuli laajemmin tunnetuksi (Brenner & Elden 2009, 356). Tässä teoriassa Lefebvre sovelsi kehittämänsä kolminaisuuden dialektiikkaa, joka oli refleksiivinen ja erilaisille tulevaisuuksille avoin. Tällä hän pyrki tekemään eroa vallitseviin dialektiseen materialismiin ja sen deterministiseen maailmankuvaan nojaaviin teorioihin. Lefebvren kolminaisuuden dialektiikka¹² rakentui siis kolmesta, ei kahdesta elementistä (Lefebvre 1991, 324–325; Gottdiener 1993, 130). Hänen ajatuksensa oli, että kolme elementtiä (teesi–antiteesi–synteesi) vaikuttavat toisiinsa pysähtymättä synteesiin, mikä teki sosiaalisista prosesseista muuttuvia, liikkuvia ja refleksiivisiä.¹³ Lefebvre ajatteli, että yhteiskuntaa tuotetaan sosiaalisesti, jolloin tulevaisuus on avoin ja ihmiset aktiivisia sen tekemisessä. Yhteiskunnan, tilojen ja ihmisten suhde oli vuorovaikutteinen: yhteiskunnan muuttuessa tilat ja ihmiset muuttuvat, tilan muuttuessa yhteiskunta ja ihmiset muuttuvat, ihmisten muuttuessa yhteiskunta ja tilat muuttuvat (Lefebvre 1991, 12–14).

Tila on sosiaalinen tuote, mutta se kätkee todellisen yhteiskunnallisen luonteensa (Lefebvre 1991, 26). Tämä tapahtuu kahdella tavalla, joiden taustalla on kartesiolaisen mielen ja ruumiin dikotomiasta johtuva vääristymä. Tilaa ei Lefebvren (1991, 27–30) mukaan voida redusoida 1) abstraktiksi ajattelun tuotteeksi tai 2) materiaaliseksi objektiksi – sen on oltava molempia. Ensimmäinen on läpinäkyvyyden illuusio (*the illusion of transparency*). Tämän katsannon mukaan ihminen lukee merkityksiä tilasta, jolloin tila redusoituu ajatuksiksi tilasta. Tällöin itse tila ei olekaan enää merkityksellinen, vaan sen käsittäminen, siitä kirjoittaminen ja puhuminen. Läpinäkyvyyden illuusiolla on Lefebvren mukaan juurensa filosofisessa idealismissa. Toinen on todellisuuden illuusio (*the realistic illusion*). Tässä katsannossa tila ymmärretään juuri sellaiseksi kuin se havaitaan. Merkityksellisiä ovat asiat tilassa, eivätkä tilallisten merki-

¹² Kolminaisuuden dialektiikan laatimisessa Lefebvre (1991, 324–325) käyttää hyväkseen Marxin *Pääoma III*:n lopussa keskeneräiseksi jäänyttä kolmoiskaavaa. Tässä Marx sisällyttää arvonlisäyksen prosessiin työn ja pääoman lisäksi myös maan.

¹³ Eldenin (2004a, 37–38) mukaan ”kolmas” termi on erityisen tärkeä Lefebvren ajattelussa. Hän tulkitsee asiaa niin, että synteesi vaikuttaa ja tulee vaikutetuksi teesistä ja antiteesistä. Synteesi ei siis ole teesin ja antiteesin seuraus vaan on jo siellä, mutta ei ole enää kulminaatiopiste. Nämä kolme siis vaikuttavat jatkuvasti toisiinsa. Tämä on huomattavasti avoimempi tulkinta kuin esimerkiksi historiallisen materialismin deterministinen tulkintamalli (myös Schmid 2008).

tysten tulkinnat tai symboliikka. Todellisuuden illuusiolla on Lefebvren mukaan juurensa filosofisessa materialismissa. Lefebvre (1991, 406–407) ajatteli ihmisen olevan samanaikaisesti sekä subjekti että objekti, jonka vuoksi kartesiolaiseen dualismiin perustuva länsimainen metafysiikka piti hylätä.

Idealistinen ja materialistinen näkemys ovat molemmat sekä väärässä että oikeassa (Lefebvre 1991, 30). Eläminen, ajatteleva ja toimiminen tilassa ovat pikemminkin näiden kahden, abstraktien representaatioiden ja materiaalsen todellisuuden jatkuvan vuoropuhelun seurausta. Tilat ovat paitsi todellisia myös kuvitteellisia, sekä konkreettisia että käsitteellisiä, ja niiden keskellä on ihminen kehollisena toimijana (Lefebvre 1991, 251; Soja 1996, 57). Tilaa havaitaan sellaisena kuin se objektiivisesti näyttää ja tulkitaan niin kuin sen symbolisia merkityksiä subjektiivisesti ymmärtää. Sitä tuotetaan materiaalsen käytäntöjen, merkityksenantojen ja jokapäiväisten haltuunottojen avulla (Schmid 2008, 29; Stanek 2011, xii).

Lefebvren (1991, 11–12) kolminaisuuden dialektiikan mukaisesti tila on samaan aikaan materiaalsen, mentaalinen ja sosiaalinen (Gottdiener 1993, 130; Gardiner 2000, 72–74; vrt. Shields 1999, 120; Schmid 2008). Olennaista on, että kun perinteinen dialektinen ajattelu perustui vastakohtaisuuksiin ja ristiriitoihin, kolminaisuuden dialektiikka perustui kolmen tekijän erottamattomaan vuorovaikutukseen ja muuttumiseen (Soja 1996, 70; Elden 2004a, 37). Esimerkiksi ontologiset käsitteet: materiaalsen, mentaalinen ja sosiaalinen ovat keskenään ristiriitaisia, mutta kuitenkin erottamattomia toistensa ymmärtämiseksi. Todellisuus on materiaalsen, mutta se tulee mahdolliseksi vasta ihmismielen sisällä ja toisaalta viestityksi vasta sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena. Ei myöskään ole olemassa sosiaalista todellisuutta ilman materiaalsen ja mentaalista. Keskiössä on ihminen, joka *havaitsee, käsittää ja elää* tilaa. Ihmisen keho on myös tilaa ja tuottaa tilaansa (Lefebvre 1991, 170). Sosiaalisen tilan ulottuvuuksien analysoinniksi Lefebvre (1991, 33, 38–39) laati käsitteellisen triadin: *tilalliset käytännöt, tilan representaatiot ja representaation tilat*. Näiden tilallisen tason käsitteiden lisäksi hän määritteli niihin kytkeytyvät kolme ihmisen tilallista olemista kuvaavaa käsitettä: havaittu, käsitetty ja eletty (ks. Villanen & Ilmonen 2002, 38).

1. Tilalliset käytännöt kuvaavat yhteiskunnan materiaalsia suhteita, jotka ovat aistein empiirisesti suoraan havaittavissa esimerkiksi ihmisten arjen rutineissa, asumisessa ja vapaa-ajan vietossa (ks. todellisuuden illuusio). Vakiintuneet tilalliset käytännöt vastaavat yhteiskunnan rakenteiden uusintamisesta ja synnyttävät yhteiskunnan jäsenille jatkuvuuden tunteen. Tilallisia käytäntöjä ovat esimerkiksi kaupungin rakentaminen sekä ihmisten rutinoituneet

tavat matkustaa, asua ja toimia kaupungissa. (Lefebvre 1991, 38, 50; Soja 1996, 66; Schmid 2008, 36.)

2. Tilan representaatiot ovat käsitteellistyksiä tilasta, jotka voivat objektifikoitua esimerkiksi teksteiksi, kartoiksi tai kuviksi. Tilan representaatiot ohjaavat ihmisten käsitystä tilasta ja vaikuttavat tilallisiin käytäntöihin. Kun tilaa havaitaan, sitä myös mentaalisesti käsitetään (ks. läpinäkyvyyden illuusio). Tähän tilan ulottuvuuteen liittyy olennaisesti tieto ja valta. Esimerkiksi virkamiehillä, kaavoittajilla ja median edustajilla on kyky laatia abstrakteja esityksiä tilasta, jotka vaikuttavat tilan järjestymiseen. Kaavat, kirjoitetut lait, mainokset tai lehtijulkaisut ovat merkityksellisiä niiden sisältämien viestien vuoksi. Kiinnostavaa on, millaisena ne esittävät sosiaalisen todellisuuden. Tilan representaatiot pitävät yllä yhteiskunnan rakenteita ja ideologista järjestystä. (Lefebvre 1991, 38–39, 50; Soja 1996, 66–67; Burr 2004, 114–123; Schmid 2008, 36–37.)
3. Representaation tilat viittaavat materiaalisille tiloille annettuihin symbolisiin merkityksiin, jotka kuitenkin viittaavat muuhun kuin itse materiaaliseen objektiin. Näiden kohteita voivat olla esimerkiksi monumentit, taideteokset tai yhteisyyden ja seurallisuuden paikat. Tätä tilan ulottuvuutta eletään suoraan mielikuvien, tunteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen yhteydessä. Representaation tiloilla on huomattava yhteiskuntaa muuttava vaikutus. Kyseenalais-tamisen ja uudelleentulkinnan kautta voidaan neuvotella uusiksi vallitsevaa järjestystä. Elettyjen kokemusten kautta vakiintuneet käsitykset tilasta voivat saada uusia merkityksiä ja alkaa muuttaa ihmisten toimintaa. (Lefebvre 1991, 39; Schmid 2008, 36–37.)

Nämä kolme ulottuvuutta ovat keskeisiä Lefebvren tilateoriassa. Lefebvren triadi tarjoaa ajattelun apuvälineen tarkastella tilan, yhteiskunnan ja ihmisten toiminnan refleksiivistä luonnetta. Teorian mukaan tärkeää on tarkastella nimenomaan sosiaalista toimintaa, joka on paitsi paikallista, myös globaalia. Lefebvren mukaan yhteiskunta-teorian tulisi huomioida objektiivisesti mitattava todellisuus, diskurssien ja representaatioiden todellisuus sekä inhimillinen kokemus ja toiminta (Lefebvre 1991, 401). Näistä kuitenkin mitään tiedon ulottuvuutta ei pitäisi asettaa määräävään asemaan, vaan sosiaalinen tila on näiden jatkuvaa vuorovaikutusta (Lefebvre 1991, 106–108).

2.5 Hämmennystä, kritiikkiä ja jatkumoit

Lefebvre käsitteli tilaa filosofisesti. Hän kirjoitti paljon eikä ollut erityisen täsmällinen käsitteidensä muotoilussa, mikä vaikeuttaa teorian empiirisistä soveltamista. Kolminaisuuden dialektiikka¹⁴ ja tilan tuottamisen teoria ovatkin aiheuttaneet runsaasti hämmennystä tutkijoiden keskuudessa (esim. Soja 1996, 58–59; Elden 2004a, 37–38). Rob Shields (1999, 120; 152–153) johtaa Lefebvren triadista vielä neljännen osan, ”lopullisen” synteessin (spatialization). Christian Schmid (2008, 42) kuitenkin toteaa Shieldsin neljännen osan johtavan täydelliseen sekaannukseen ja kadottavan sosiaalisten prosessien refleksiivisyyden. Edward Soja (1996, 69–70) taas käyttää Lefebvren kolminaisuuden dialektiikasta nimitystä trialektiikka ja erottaa Lefebvren triadista ensimmäisen, toisen ja kolmannen tilan. Soja pitää niitä kuitenkin toisistaan epistemologisesti erillisinä, mikä ei enää heijasta Lefebvren näkemystä toisistaan erottamattomissa olevista tilan ulottuvuuksista (Elden 2004a, 37–38). Schmidin (2008, 42) mukaan Sojan erottelu voi kuitenkin helpottaa tutkimuksen tekemistä, mutta ei noudata Lefebvren kokonaisvaltaista näkökulmaa (vrt. Lefebvre 2013). Lefebvren tilan ulottuvuudet pitää nähdä täysin saman arvoisina, minkä vuoksi mistään ei voida johtaa alkuperäistä teesiä (Schmid 2008, 43). Stuart Elden (2004a, 37–38) tulkitsee Lefebvren käyttävän perinteistä ”teesi, antiteesi, synteesi”-aparaattia, mutta Lefebvren käytössä nämä kaikki vaikuttavat ja muuttavat toisiaan. Mielestäni tämä ei kuitenkaan ole ristiriidassa Schmidin (2008) tulkinnan kanssa. Eldenin ja Schmidin tulkinnoissa tilan ulottuvuudet ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa keskenään, eikä niistä mitään määritellä ensisijaiseksi. Lefebvre ei mielestäni itsekään ole täysin johdonmukainen siinä, onko joku ulottuvuus ensisijainen vai kaikki samanaikaisia. Hän kuvaa tilan eri ulottuvuuksien vaihtelevan jatkuvasti ja olevan toisiinsa kytköksissä aiheuttamatta kokijalle kuitenkaan loogista hämmennystä (Lefebvre 1991, 40). David Harvey pitääkin Lefebvren kolminaisuuden dialektiikkaa liian epämääräisenä. Hänen mukaansa tilan eri ulottuvuuksien on oltava kausaalisessa suhteessa toisiinsa (Harvey 1990, 219). Harvey pitäytyy käsitykseni mukaan vankemmin perinteisessä dialektisessa materialismissa. Monet tutkijat ovat pyrkineet laatimaan Lefebvren tilateorian pohjalta empiiriseen tutkimukseen soveltuvampia analyttisiä kehyksiä (esim. Harvey 1990, 220–221; Soja 1996; Shields 1999; Elden 2004a; Schmid 2008; Lehtovuori 2012, 75; Wallin ym. 2018).

¹⁴ Karl Popper (1978) esitti oman onto-epistemologisen triadinsa, mutta hänen ”kolme maailmaansa” ovat kategorisoitu eri tavoin eivätkä ota kantaa sosiaalisen tilallisuuteen. Pentti Määttänen (2007) on taas löytänyt Lefebvren ajattelusta yhtymäkohtia Charles Peircen semiotiikkaan, kuitenkin ilman mitään oppihistoriallista yhtymäkohtaa.

Tulkintani mukaan keskeistä Lefebvren tilateoriassa on se, että kaikki tilan ulottuvuudet voivat vaikuttaa toisiinsa ja muuttaa toisiaan. Tässä piilee Lefebvren ajattelun keskeinen vahvuus: se selittää, miten tila ja yhteiskunta muuttuvat sekä vallankumousten että ihmisten jokapäiväisen toiminnan myötä. Toisin kuin monet Lefebvren aikalaiset, hän ajatteli, ettei kapitalistinen järjestelmä automaattisesti johda omaan tuhoonsa. Yhteiskuntaa uusinnetaan jatkuvasti, jonka vuoksi ihmiset voivat kehittää parempaa yhteiskuntaa toiminnan kautta (Lefebvre 1976). Vallitseva yhteiskunnallinen tilanne synnyttää aina vastavoimia, jotka voivat muuttaa kehitystä (Lefebvre 1991, 52, 391; Lefebvre 2002, 204–205). Lefebvren refleksiivinen käsitys yhteiskunnasta, yksilöstä ja tilasta muistuttaa Anthony Giddensin (1984) rakenteistumisteoriaa, jossa tila on paitsi sosiaalisten suhteiden välittäjä myös materiaallinen tuote, joka vaikuttaa yhteiskuntaan. Mark Gottdienerin (1993, 132) mukaan Giddens kuitenkin kirjoitti vaikuttaen olevan tietämätön Lefebvren jo aiemmin muotoilemasta teoriasta. Lefebvre itsekin viittasi hyvin valikoivasti toisiin tutkijoihin.¹⁵

Miksi Lefebvren kirjoituksiin vielä palataan? Yli 40 vuotta sitten esitetty väite täysin urbanisoituneesta maapallosta näyttää käyneen pitkälti toteen (Brenner 2018). Neil Brenner (2014) on kehittänyt edelleen näkemystä, jonka mukaan teollis-kaupunkimainen tuotantomuoto on ottanut täysin haltuunsa maapallon: ihmisten elämäntavat ja tuotantovoimat niin kaupungissa kuin maaseudullakin. David Harvey (1990) on esittänyt, että globalisaation edetessä ajatukset, tavarat ja ihmiset liikkuvat entistä nopeampaa ympäri maapallon, minkä seurauksena ihmiset kokevat maailman kutistuvan. Hän kutsuu tätä ilmiötä aika-tila-tiivistymäksi (vrt. Massey 1993). John Urry (2000; 2007) on päättänyt, että yhteiskuntien merkitys vähenee, kun ihmisten, tavaroiden, pääomien, kuvien ja informaation liikkumisesta tulee globaalimpaa. Niin kutsuttu non-representationaalinen-teoria taas korostaa eletyn kokemuksen ja materiaallisen todellisuuden vuorovaikutusta ja ammentaa paljon Lefebvren kokemuksellisen ja abstraktin tilan ongelmista (Thrift 2008; McCormack 2012, 717). Tämä ihmismaantieteen suuntaus kuitenkin katsoo eletyn kokemuksen pikemminkin materiaallisen todellisuuden tuottamaksi. Lefebvre taas painotti ihmistä elävänä toimijana; oman tilansa, yhteiskunnan ja sen tilan tuottajana (Simonsen 2012).

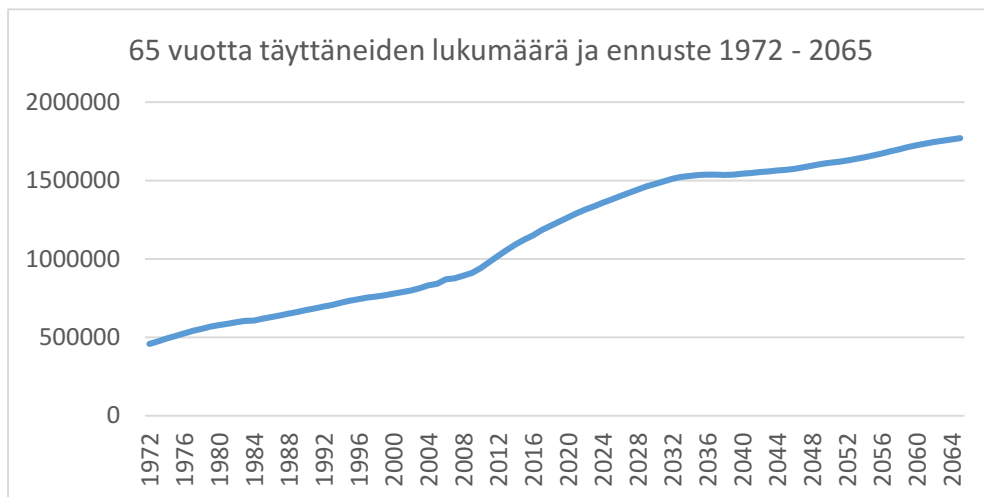
Ihmisten kokonaisvaltainen osallisuus kaupunkiin on vieläkin olennainen kysymys (Purcell 2013). Vaikka nykyään kaupunkisuunnittelijat kuuntelevat enemmän asukkaita, heidän mahdollisuutensa vaikuttaa kaupungin tulevaisuuteen ovat varsin

¹⁵ Lefebvren ajattelu muistuttaa mielestäni myös brittiläisen Raymond Williamsin (esim. 1961) edustamaa materialistista kulttuuriteoriaa. Lefebvre ja Williams molemmat hylkäsivät ekonomistisen ja deterministisen marxismin sekä strukturalismin painottaen nimenomaan inhimillisen toiminnan kokemuksellisuutta ja luovuutta yhteiskunnallisten rakenteiden tuottajina ja uusintajina (Hall 1992, 63–83; Shmueli 2008; Lehtonen 2014).

pienet. Ihmiset eivät edelleenkään ole kaupunkisuunnittelun keskiössä, vaan pikemminkin markkinavoimat. Ihmisten elettyä kokemusta väheksytään, ja kaupungit muistuttavat toisiaan. Viime vuosina on kehitetty sensitiivisiä ja kaupunkilaisia voimaannuttavia suunnitteluteorioita, jotka hyödyntävät Lefebvren ajatuksia kaupungista taideteoksena (Chiodelli 2013), oikeudesta kaupunkiin (Purcell 2013; Mitchell 2017) ja tilan tuottamisesta (Lehtovuori 2012). Eletyn tilan, ihmisyyden ja toiminnan korostaminen eivät ole menettäneet merkitystään. Kriittisestä asenteestaan huolimatta Lefebvre nostaa esille optimistisia, parempaan yhteiskuntaan johtavia polkuja. Tässä väitöskirjassa hyödynnetään Lefebvren tarjoamaa teoreettista asennetta eläkeläisten sosiaalisen toiminnan tarkastelussa.

3 SUOMEN KAUPUNGISTUMINEN JA ELÄKELÄISET

Toisen maailmansodan jälkeen useimmissa länsimaissa alkoi huomattava väestön kasvu, kun sodan koettelemat ihmiset ottivat takaisin menettämiään vuosiaan (Kärri 2005, 17–24). Suomessa syntyi vuosina 1945–50 enemmän lapsia kuin koskaan aiemmin ja sen jälkeen (noin 100 000 lasta vuodessa). Muuttoliike maalta kaupunkeihin kiihtyi, mikä muutti kaupunkeja ja ihmisten elämää (Jokinen & Saaristo 2002, 85–91). Suomen kehittyminen urbaaniksi yhteiskunnaksi tapahtui erityisesti 1960- ja 1970-lukujen voimakkaan teollistumisen ja sen aikaansaaman rakennemuutoksen myötä (Haapala 1993). Modernisoituminen mahdollisti myös hyvinvointivaltion rakentamisen. Nyt kun suuret ikäluokat vanhenevat, edessä on toisenlainen rakennemuutos (Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2017, 22). Syntyvyys on laskeutunut 53 000 lapseen vuodessa (Tilastokeskus 2017a), ja elinajanodote on noussut yli 80 ikävuoteen (Tilastokeskus [ei julkaisuaikaa]). Tilastokeskus ennustaa väestön ikääntyvän ainakin vuoteen 2065 asti, jolloin 65 vuotta täyttäneitä on jo lähes 30 prosenttia väestöstä (kuvio 1).

Kuvio 1. 65 vuotta täyttäneiden lukumäärä ja ennuste (Tilastokeskus 2018a; Tilastokeskus 2018b).

Suomen modernisaatio loi puitteet hyvinvointivaltion sekä urbaanin yhteiskunnan muodostumiselle. Sotien jälkeen maaseudun työpaikat vähenivät rajusti, kun taas kaupunkien teollisuus kasvoi (Mylly 2005, 169). Kaikille kaupunkeihin muuttaville ihmisille ei riittänyt ajan standardeja vastaavia asuntoja, minkä vuoksi valtio alkoi säännöstellä kaupungistumista. Aluksi asuntopulaa helpotettiin tukemalla rintamies-talojen rakentamista, mutta asuntopulan jatkuessa siirryttiin pian tukemaan kerrostalorakentamista.¹⁶ Uudet teolliset rakennusmenetelmät mahdollistivat suurten aluerakentamiskohteiden rakentamisen. Suomessa, kuten muissakin teollisuusmaissa, alettiin rakentaa kerrostalolähiöitä sekä laajoja pientalojen esikaupunkialueita (Junto 1990; Hankonen 1994). Lähiörakentamista hallitsi aluksi idea puutarhakaupungista¹⁷, jonka tavoitteena oli tarjota työväestölle luontoa, raittiutta ja hygieniää rakentamalla ”kaupunki puistoon” (Meurman 1947, 367; Ylönen 1997, 24–27). Puutarhakaupungin idea muuttui sittemmin metsälähiöksi¹⁸, jossa pyrittiin maisemanmuotojen ja rakentamisen yhteensovittamiseen (Nikula 2005, 152). Väljään ja hajanaisesti rakennetut lähiöt eivät kuitenkaan huomioineet asukkaiden arkipäiväisiä tarpeita. Tämä kritiikki johti kompaktikaupunki-idean¹⁹ esiinnoisuun. Siinä tavoiteltiin arjen toiminnallisuutta tiivistämällä rakentamista ja palveluita (Saarikangas 2006; 2016). Muutto-liike maaseudulta kaupunkeihin hidastui vuoden 1975 jälkeen (Rannikko 1980, 200–201), mutta suurimmat kaupungit jatkavat kasvuaan edelleen (Vainio 2016, 7–8). Teolliset työpaikat alkoivat 1980-luvulta alkaen vähentyä, mutta palvelusektori on jatkanut kasvuaan (Mylly 2005, 169). Voimakas 1960- ja 1970-lukujen valtion ohjaama lähiörakentaminen johti kaupunkirakenteen hajaantumiseen. Johanna Hankosen (1994) mukaan Suomi kaupungistuikin paradoksaalisesti esikaupungistumalla.

Suomalaisen yhteiskunnan modernisoituminen edellytti monia sosiaalipoliittisia uudistuksia. Yksi tärkeimmistä oli eläkejärjestelmän kehittäminen. Vielä 1900-luvun alkupuoliskon maatalousvaltaisessa Suomessa eläkejärjestelyt hoidettiin pitkälti yksityisesti. Teollistumisen, palkkatyöläisyyden lisääntymisen ja kaupungistumisen seurauksena työuran jälkeisestä eläkkeestä muodostui entistä tärkeämpi yhteiskunnalli-

¹⁶ Suomessa valtio-ohjatun kaupungistumisen keskiössä oli niin kutsuttu Arava-korkotukilaina, jonka tarkoituksena oli kaupungistumisen ja rakennustuotannon edistäminen. Omistusasumiseen kannustamalla ohjattiin myös kansalaisten kulutuskäyttäytymistä yhteiskunnan kokonaisuutena vastaavaksi (Hankonen 1994, 365–366).

¹⁷ Puutarhakaupungista käytetään usein esimerkkinä Otto-Iivari Meurmanin johdolla kaavoitettua Espoon Tapiolaa (Nikula 2005, 154). Väestöliiton toiminnanjohtajan, Heikki von Hertzenin (1946, 16–20) mukaan vain Puu-Käpylä täytti puutarhakaupungin kriteerit (Nikula 2005, 153).

¹⁸ Pihlajanmäkeä käytetään usein tyyppiesimerkkinä metsälähiöstä (Nikula 2005, 162).

¹⁹ Jyväskylän Kortepohja ja Espoon Olari ovat paraatiesimerkkejä kompaktikaupunki-idean mukaan rakennetuista alueista (Nikula 2005, 166).

nen kysymys. Vuosisadan alkupuoliskolla eläkkeitä maksettiin kirjavasti muun muassa virkamiehille, merimiehille ja talollisille. Vuoden 1956 eläkeuudistus toi kaikille eläkeikäisille vähintään minimieläkkeen sekä tulovähenteisen tukiosan (Anttonen & Sipilä 2000, 69). Puolueiden, ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajajärjestöjen arvostelemaa hajanaista kokonaisuutta paikattiin kattavammaksi vanhuudenturvaksi vuonna 1961 (Eläketurvakeskus [ei julkaisuaikaa]; Vauhkonen 2012, 84; Vauhkonen 2016, 159). Eläkejärjestelmää on sittemmin uudistettu useaan otteeseen. Vuonna 2015 eläkkeelle siirtyneiden osuus väestöstä oli lähes 25 prosenttia (Tilastokeskus 2017b). Nykyinen eläkeikä on 63–67 vuotta, mutta eläkkeelle siirrytään keskimäärin 61-vuotiaana (Findikaattori 2017). Huoltosuhteen heikkenemisen vuoksi eläköitymisiä alarajaa ollaan portaittain nostamassa 65 ikävuoteen. Eläkeläisten osuuden kasvaessa joudutaan todennäköisesti edelleen korottamaan eläkeikää, veroja, työssäkäyvien eläkemaksuja tai laskemaan eläkkeiden tasoa (Eläketurvakeskus 2016). Leikkaustoimet voivat taas heikentää kotimaista kysyntää ja lisätä työttömyyttä. Tulevaisuuden työmarkkinatilanne, työhyvinvointi ja muuttoliike voivat vaikuttaa keskimääräiseen eläkkeelle siirtymisikään, mutta näitäkin muutoksia on vaikea ennustaa (Böckerman & Ilmakunnas 2016; Järnefelt 2016).

Nykyään eläkkeelle jäävät ihmiset ovat entistä parempikuntoisia raskaiden töiden vähenemisen ja työolojen paranemisen ansiosta (Jylhä 2006, 145). Hyväkuntoisista eläkeläisistä onkin alettu käyttää käsitettä ”kolmas ikä”, joka kuvaa työuran jälkeisiä aktiivisia vapaa-ajan vuosia (Laslett 1987; Haarni 2010). Aika ennen työelämää vastaa ensimmäistä ikää, työelämän aika toista ikää, kolmas ikä aktiivisia eläkevuosia ja neljäs ikä vanhuutta, jolloin ikääntymisen vaivat alkavat painaa. Kolmannen iän käsitteellä pyritään tekemään eroa sekä työikään että vanhuuteen. Käsitteellä on vahva yhteys ihmisen toimintakykyyn. Osa ihmisistä ei kuitenkaan elä kolmatta ikää ja toiset taas eivät yllä neljänteen ikään. Tässä mielessä eläkeläisen käsite on toisaalta rajatumpi ja toisaalta laajempi kuin kolmannen iän käsite. Eläkeläisen käsite kuvaa ihmisen elämää vapaana työelämän suhteista. Näin ollen ikä ei sinällään ole määrittävä tekijä, sillä työkyvyttömäksi joutunut 30-vuotias sekä aktiivinen 80-vuotias ovat yhtä lailla eläkeläisiä. Vanhuksen tai ikääntyneen käsitteet taas viittaavat ikään, jolloin mukaan liitetään iän tuomat vaivat (Vrt. Haarni 2010, 9–10; Karisto 2010, 70–73; Kopomaa 2014, 11). Eläkeläisen käsite ei siis viittaa suoraan ikään tai toimintakykyyn, vaan yksilön ja yhteiskunnan väliseen institutionaaliseen suhteeseen.

Eläkeläisten osuuden lisääntyminen ja heidän tilalliset tarpeensa pakottavat yhteiskunnan muuttumaan. Kodin ja lähiympäristön laatu ja toimivuus korostuvat ihmisten fyysisen kunnon rapistuessa. Läheltä löytyvien sosiaalisten kohtaamispaikkojen merkitys lisääntyy myös, kun päivittäisiä rutiineja uusinnetaan (Haarni 2010, 86–

91; Vilkkonen 2010; Semi 2011, 64). Pasi Mäenpään (2011, 126) mukaan eläkeläiset ovat kaupunkien päiväväestöstä, koska he ovat vapaita kuluttamaan aikaansa kaupunkien julkisissa tiloissa. Kaupunkisuunnittelijoiden pitää huomioida esteettömyyden ja asu-
mistarpeiden lisäksi myös kaupungilla aikaansa kuluttavat eläkeläiset (Lehtovuori & Neuvonen 2011, 180; Semi 2011). Kaupunkitilan seurallisuus korostuu, kun ihmiset kokoontuvat sinne tavatakseen muita, eivätkä pelkästään hoitamaan päivittäisiä asi-
oitaan. Useat eläkeläiset ovat aktiivisia osallistumaan erilaisiin vapaaehtois- ja harras-
tustoimintoihin (Korhonen ym. 2009, 200–201; Haarni 2010). Seurallisuus on jossain
määrin sukupuolittunutta. Naiset ovat aktiivisempia kokoontumaan kerho- ja harras-
tuspaikkoihin, kun taas miehet kokoontuvat mieluummin ulkoilmapaikkoihin ja kah-
viloihin (Karisto & Konttinen 2004, 123). Seuralliset kokoontumiset edesauttavat
eläkeläisten hyvinvointia (Milligan ym. 2005, 56–60). Suomessa ihmisiä kannustetaan
asumaan kotonaan niin pitkään kuin mahdollista, mikä taas lisää entisestään kodin ja
lähiympäristön merkitystä (Haarni 2010, 86–91; Vilkkonen 2010; Semi 2011, 64; Kopo-
maa 2014).

Terveydentilan heiketessä ihmiset haluavat tai joutuvat etsimään helppohoitoista
ja esteetöntä asuntoa, useimmiten kerrostalosta. Nuoret aikuiset muuttavat yleensä
kaupungin keskustaan ja lapsiperheet kaupunkia ympäröiville pientaloalueille²⁰
(Kortteinen ym. 2005; Vasanen 2010). Ikä voidaan siten nähdä yhtenä asuinalueiden
erilaistumisen tekijänä (Rasinkangas 2013, 103–104). Maaseudun lisäksi ikääntynei-
den asuinalueita ovat nyt myös kaupunkien 1960- ja 1970-luvuilla rakennutetut ker-
rostalolähiöt (Vuorinen 2009; Stjernberg 2015, 549). Lähiöitä asuttivat aluksi erityi-
sesti lapsiperheet, mutta niiden väestörakenne on sittemmin muuttunut asukkaiden
ikäntymisen, lisääntyneen maahanmuuton ja muuttuneiden asumismieltyymysten
vuoksi (Kortteinen ym. 2005, 128; Ahola ym. 2009, 76; Vasanen 2010, 20–22). Es-
teettömyyteen liittyvät tekijät koetaan tärkeämmäksi erityisesti pienituloisten eläke-
läisten joukossa, sillä heidän mahdollisuutensa tehdä valintoja asuntomarkkinoilla
ovat heikommat (Rasinkangas 2013, 249). Asuinalueen väestön ikääntyminen voi vä-
hentää ja yksipuolistaa palvelutarjontaa. Kaupunkisuunnittelijoiden taas odotetaan
ratkaisevan, miten lähipalvelut saadaan turvattua sekä lisättyä lähiympäristön viihtyi-
syyttä (Piekkari & Hakapää 2007, 135–136; Lehtovuori & Neuvonen 2011, 180).

Nyt eläköityvät suomalaiset ovat tottuneet matkustamaan ja yhä useammat ver-
rattain hyvin toimeentulevat eläkeläiset vaihtavat elinympäristönsä miellyttävämpään
ilmastoon (Karisto 2008). Ruotsin jälkeen suomalaisia asuu eniten Espanjassa, viral-
lisesti noin 13 000 (Gobierno de España 2016, 4). Todellisuudessa siellä arvioidaan

²⁰ Lapsiperheitä on viime vuosina alkanut muuttaa entistä enemmän kaupunkien keskustoihin (esim. Mäenpää 2011, 68–69; Lilius 2017).

kuitenkin asuvan 30 000–40 000 suomalaista. Valtaosa asuu Malagan maakunnassa. Merkittävä suomalaiseläkeläisten yhdyskunta on syntynyt myös Costa Blancan alueelle Torreviejan kaupunkiin. Sen 100 000 virallisesta asukkaasta on puolet ulkomalaisia ja noin prosentti on suomalaisia. Todellista suomalaisten lukumäärää on kuitenkin vaikea arvioida, sillä vain osa ilmoittaa Espanjan viralliseksi asuinpaikakseen. Espanjaan muuttamista on helpottanut muun muassa edulliset lentomatkat, valtioiden väliset erot elinkustannuksissa, Euroopan Unioni sekä suomalaisten Espanjaan rakentama yhdyskunta. Eläkeläiset hyödyntävät globalisaation tuomia muutoksia. He tarkastelevat myös muiden maiden tarjoamia mahdollisuuksia, eivätkä ole enää samalla tavoin kotimaahansa sidoksissa kuin ennen (Urry 2000). Talviasumisen etelässä ennustetaan yleistyvän tulevaisuudessa ihmisten, pääomien ja informaation ylittäessä valtioiden rajat entistä helpommin (King ym. 1998; O'Reilly 2000; Karisto 2008; Könnilä 2014). Eläkeläisten toimet vaikuttavat näin tilaan myös ylikansallisella²¹ tasolla.

Eläkejärjestelmän kehittäminen ja kaupungistuminen olivat osa yhteiskunnan modernisoitumista. Suurin murros tapahtui suurten ikäluokkien aikuistuessa ja monet myöhemmätkin yhteiskunnalliset muutokset osuvat juuri heidän elämänvaiheisiinsa (Haapala 1993, 6). Hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen 1960-luvulta alkaen ja muuttoliike kaupunkiin muuttivat suomalaisten arjen entistä kulutuskeskeisemmäksi (Mäenpää 2005, 11–21). Nyt eläköityvät sukupolvet ovat tottuneet kaupunkielämään, kuluttamiseen ja matkustamiseen. Heillä on aikaa, energiaa, ostovoimaa ja muita resursseja ja he vaikuttavat aktiivisesti yhteiskuntaan ja sen tilalliseen organisoitumiseen. Eläkeläiset tekevät valintoja eri alueiden välillä saaden aikaan alueiden erilaistumista paikallisella ja ylikansallisella tasolla. Sosiologeja huolestutti 1960- ja 1970-lukujen kaupungistumisen aiheuttama yhteisöllisyyden väheneminen ja kulutuskeskeisyyden lisääntyminen (Ylönen 1976; Kortteinen 1982). Nyt toivotaan kaupunkiympäristön osallistavan eläkeläisiä sosiaaliseen toimintaan (Mäenpää 2011, 126–128). Eläkeläisten oma sosiaalinen toiminta muokkaa osaltaan julkista kaupunkitilaa, asuinalueita ja ylikansallisia kaupunkeja.

²¹ Ylikansallisella tilalla viitataan transnationaalien tilan käsitteeseen. Transnationaalilla tarkoitetaan kansallisvaltioiden rajat ylittäviä käytäntöjä ja sosiaalisia suhteita. Tästä käytetään myös termiä ylijäräinen, mutta se ei pidä sisällään alkuperäistä kansallisuuteen viittaavaa merkitystä (Huttunen 2012, 17).

4 TUTKIMUSASETELMA

Johdannossa esitin väitteen, että väestön ikääntyessä ja eläkeläisten lukumäärän kasvaessa heidän sosiaalinen toimintansa muuttaa kaupunkia entistä enemmän eläkeläisten tilaksi. Lefebvren tilateorian mukaan ihmiset tuottavat tilaa sosiaalisen toiminnan myötä. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat eläkeläiset, joiden kautta tarkastelen tilan sosiaalista tuottamista. Väitöskirjani neljää empiiristä osatutkimusta kokoaa yhteen kysymys: *miten eläkeläisten sosiaalinen toiminta muuttaa kaupunkitilaa sen eri tasoilla?* Yhteenveto-osassa jäsenän artikkelien tuloksia julkisen kaupunkitilan, asuinalueen ja ylikansallistuvan tilan tasoilla. Julkista kaupunkitilaa käsitellään erityisesti artikkeleissa I ja II, asuinalueita artikkeleissa II ja III ja ylikansallisen tilan tasoa artikkeleissa IV. Tässä luvussa avaan tutkimusotettani ja esittelen tarkemmin artikkelien metodologiaa. Lopuksi täsmennän koko väitöskirjani tutkimustehtävää.

4.1 Tutkimusote ja artikkelien tutkimusasetelmat

Kaikkien artikkelien taustalla on Lefebvren tilateoria, jota olen soveltanut kuhunkin tapaukseen sopivaksi. Artikkelien tapaustutkimukset havainnollistavat tavallisia esimerkkejä sosiaalisesta todellisuudesta (Flyvbjerg 2001, 77–81). Bent Flyvbjergin (2001) mukaan tapaustutkimukset voivat tarjota laajempaa ja yleistettävää tietoa todellisuudesta, vaikka ovatkin kuvauksia jostain tietystä tapauksesta tai ilmiöstä. Valitsemisani tapauksissa kuvaamani ilmiöt ovat todennäköisiä myös muissa vastaavissa tapauksissa. Artikkelit ovat luonteeltaan laadullisia, vaikka niissä on hyödynnetty myös tilastollisia aineistoja. Olen anonymisoinut nimet artikkeleissa käytetyistä sitaateista ja pyrkinyt raportoimaan tulokset tutkimuskohdetta kunnioittaen (TENK 2009). Erilaisia aineistoja hyödyntämällä, niin sanotulla aineistotriangulaatiolla, olen tavoitellut ilmiön kattavampaa ymmärrystä (Alasuutari 1993; Paavola 1998; Eskola 2001). Lefebvren tilateorian empiirisessä soveltamisessa aineistotriangulaatio on luontevaa, sillä teorian tilalliset käytännöt, tilan representaatiot ja representaation tilat kuvaavat erilaisia tiedon luonteita (Buckley & Strauss 2016). Taulukossa 1 on esitelty artikkelien tutkimusaineistot ja -kysymykset.

Taulukko 1. Artikkelien tutkimuskysymykset

<i>Artikkeli</i>	<i>Tilallinen konteksti</i>	<i>Aineistot</i>	<i>Artikkelin tutkimuskysymys</i>
<i>Pilke silmäkulmassa: Eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla</i>	Aukio (pseudonyymi) Julkinen kaupunkitila	Neljä yksilohaastattelua Kolme ryhmähaastattelua Kenttäpäiväkirja (osallistuvaa havainnointia)	Minkälaista sosiaalista tilaa eläkeläismiehet Aukiosta porukoinnillaan tuottavat?
<i>Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset</i>	Sampolan kerrostalolähiö Asuinalue	Porin kaupungin tilastolliset vuosikirjat Satakunnan Museon vuoden 1986 rakennusinventoinnin haastattelupöytäkirjat (16 kpl) Kahdeksan eläkeläisnaisen haastattelua Kenttäpäiväkirja (osallistuvaa havainnointia)	Miten Sampolan lähiö ikääntyy ja miten eläkeläisnaisten toiminta muokkaa Sampolaa?
<i>Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus</i>	Sampolan kerrostalolähiö Asuinalue	Porin kaupungin asiakirjat ja tilastot Satakunnan Museon vuoden 1986 rakennusinventoinnin haastattelupöytäkirjat (16 kpl) 13 asukkaan ja asianosaisen haastattelua Satakunnan Kansan (1972–2010) Sampolaa käsittelevät kirjoitukset	Kuinka kartoittaa aluetta ja sen henkeä; alueen kulttuurista olemusta?
<i>The transnational lives of Finnish retirees in Torrevieja</i>	Torreviejan kaupunki Espanjassa Ylikansallinen tila	14 haastattelua Kenttäpäiväkirja (osallistuvaa havainnointia)	Miksi suomalaiseläkeläiset ovat muuttaneet Torreviejaan ja miten he rakentavat arkeaan ylikansallisessa tilassa?

4.1.1 Artikkelii I: Pilke silmäkulmassa: Eläkeläisniesten porukointi kaupunkiaukiolla

Artikkelissa tarkastelin eläkeläisniesten porukointia heidän suosimallaan avoimella kaupunkiaukiolla. Heitä kertyi sinne kymmeniä omiin ryhmiinsä jokaisena arkiamu-päivänä. Tutkittavien ihmisten lisäksi anonymisoin myös tutkimuspaikan, jotta tutkittavat eivät tulisi sen perusteella tunnistetuiksi. Tutkimuspaikan anonymisointi on yleistä kaupunkietnografiassa (esim. Anderson 1978; Kortteinen 1982), mutta näin tehdessä kadotetaan tietoa paikan erityispiirteistä. Tein aukiolla osallistuvaa havainnointia ja äänitettyjä haastatteluja.²² Vietin aukiolla eläkeläisniesten kanssa 82 tuntia vuoden 2011 touko-kesäkuussa tarkkaillen heidän toimintaansa ja heidän kanssaan keskustellen. Analysoin kenttäpäiväkirjan ja haastattelulitteraatit käyttäen hyväkseni Weft-QDA sovellusta. Tämän avulla tein sisällönanalyttistä luokittelua keskeisistä teemoista liittyen eläkeläisniesten porukointiin.

Aukion sosiaalisen elämän ymmärtämiseen käytin Lefebvren tilateorian lisäksi Georg Simmelin (1999 [1908]) ajatuksia seurallisuudesta. Teoreettinen ajatukseni oli tarkastella aukiota representaation tilana ja eläkeläisniesten elettyä kokemusta seurallisuuden kautta tuotettuna. Eläkeläismiehet olivat ottaneet julkisen kaupunkitilan haltuunsa epävirallisten kokoontumisten myötä. He kokoontuivat aina omiin ryhmiinsä ja vakiopaikoilleen. Eläkeläismiehiä veti kaupunkiaukiolle seurallisuuden avulla tuotettu yhdessä koettu eletty hetki. Aukio symboloi heille yhteisyyttä ja yhteenkuuluvuutta. Heidän tilallinen haltuunottonsa toisinaan koetteli kulutusyhteiskunnan kaupunkitilallisia merkityksiä ja normeja. Tässä yhteenvedo-osassa artikkeli kuvaa eläkeläisten julkisen kaupunkitilan haltuunottoa.

4.1.2 Artikkelii II: Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset

Artikkelissa tarkastelin 1970-luvulla rakennettua Sampolan kerrostalolähiötä, jossa ikääntyvien osuus väestöstä oli huomattavan suuri. Tutkimuksella halusin tuoda toisenlaista näkökulmaa lähiöiden huono-osaistumista hallitsevaan maantieteelliseen keskusteluun. Paikoin kerrostalolähiöitä on leimattu kurjiksi asuinalueiksi, vaikka asukkaiden kokemukset ovat olleet myönteisiä. Kuvasin erityisesti asuinalueen arkea eläkeläisnaisen näkökulmasta. Artikkelia varten haastattelin kahdeksaa eläkeläisnaista, pidin kenttäpäiväkirjaa alueella ollessani ja hyödynsin Satakunnan Museon

²² Aineistot on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon (FSD2842 Eläkeläisniesten porukointi kaupunkiaukiolla 2011).

vuonna 1986 rakennusinventoinnin yhteydessä tehtyjen haastatteluiden pöytäkirjoja. Taustoittavana materiaalina käytin Porin kaupungin ja Tilastokeskuksen demografisia tilastoja. NVivo-ohjelmiston avulla luokittelin laadulliset aineistot keskeisiin teemoihin. Kiinnostukseni oli eläkeläisnaisten sosiaalisessa toiminnassa alueella: miten he tuottivat asuinalueestaan mieleistä ja kuinka he kävivät neuvottelua asuinalueen sosiaalisesta järjestyksestä. Eläkeläisnaiset olivat aktiivisia toimijoita asuinalueensa tuottamisessa. He ajoivat etujaan alueella liittymällä kollektiivisesti yhteen. Artikkelissa havainnollistin Lefebvren tilateorian avulla, kuinka asuinalueita tuotetaan myös asukkaiden jokapäiväisissä tilallisissa käytännöissä, eikä pelkästään institutionaalisen hallinnan avulla. Tässä yhteenveto-osassa artikkeli kuvaa eläkeläisten julkisen kaupunkitilan haltuunottoa sekä ikääntyvän väestön asuinalueita.

4.1.3 Artikkelii III: Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus²³

Artikkelissa tarkasteltiin Sampolan kulttuurista muutosta. Lisäksi artikkelissa taustoitetaan kulttuurikartoitusta sekä lähiötutkimusta. Lefebvren tilan ulottuvuuksista on tässä artikkelissa rakennettu yksinkertaisemmat analyttiset työkalut, joiden avulla tarkasteltiin lähiön materiaalisia olosuhteita, mielikuvia ja asukkaiden kokemuksia. Aineistoina käytettiin Porin kaupungin tilastollisia vuosikirjoja, Satakunnan Kansan (1972–2010) sanomalehtikirjoituksia, Satakunnan Museon vuonna 1986 tekemien haastatteluiden pöytäkirjoja (N: 17) sekä asuinalueen asukkaiden ja asianosaisten haastatteluita (N: 13). Laadulliset aineistot analysoitiin NVivo-ohjelmiston avulla ja tilastoaineistot analysoitiin Excel- ja ArcGis-ohjelmistojen avulla. Aineistoista etsittyjen johtolankojen perusteella rakennettiin ajallisesti etenevä kuvaus asuinalueen kulttuurisesta muutoksesta. Sampola rakentui aluksi lapsiperheiden asuinalueeksi. Työttömyys kasvoi ja sosiaaliset ongelmat lisääntyivät 1990-luvun laman seurauksena. Paikallismediassa lähiötä arvosteltiin. Lapsiperheet alkoivat muuttaa alueelta pois, minkä seurauksena asuinalueen väestö ikääntyi. Ikääntyminen muutti alueen paikalliskulttuurin. Tänä päivänä Sampolan kerrostalolähiö on hiljainen ja ikääntyneille asukkailleen viihtyisä paikka. Tässä yhteenveto-osassa artikkeli kuvaa ikääntyvän väestön asuinalueita.

²³ Kirjoitettu yhdessä Suvi Rosendahlin kanssa.

4.1.4 Artikkelit IV: The transnational lives of Finnish Retirees in Torre Vieja

Artikkelissa huomio oli Espanjassa talvehtivissa suomalaiseläkeläisissä. Eläköitynyt sukupolvi on tottunut kuluttamaan ja pakettimatkailuun, minkä myötä moni on rohkaistunut ottamaan askeleen kohti muuttoa ulkomaille. Tätä artikkelia varten tein aineistonkeruumatkan Espanjan Torre Viejaan. Haastattelin 14 ihmistä ja pidin haastatteluja täydentävää kenttäpäiväkirjaa. Luokittelin haastattelulitteraattien ja kenttäpäiväkirjan sisältöä keskeisiin teemoihin tavoitteena ymmärtää eläkeläisten muuttoliikettä. Artikkelin teoreettisena tavoitteena oli yhdistää Lefebvren tilan ulottuvuuksia Harveyn (1990) ja Urryn (1995; 2000) ajatuksiin ajan ja tilan tiivistymisestä globalisaation edetessä. Keskiluokkaisille eläkeläisille talvien viettäminen miellyttävämässä ilmastossa voi olla myös taloudellisesti kannattavaa. Informaation ja mielikuvien virtaus maiden välillä helpottaa arkielämän rakentamista mielekkäämmäksi monikansallisessa ympäristössä. Torre Viejan suomalaisyhteisö on aktiivinen järjestämään toimintaa ja toivottamaan uudet jäsenet tervetulleiksi. Eläkeläisten muuttoliike muuttaa maantieteellisen paikan mentaalista ja sosiaalista merkitystä. Tässä yhteenveto-osassa artikkeli kuvaa eläkeläisten ylikansallista elämää.

4.2 Väitöskirjan kysymyksenasettelu

Edellä kuvattujen artikkelien avulla vastaan kysymykseen, miten eläkeläisten sosiaalinen toiminta muuttaa kaupunkitilaa sen kolmella eri tasolla: julkisen kaupunkitilan, asuinalueen ja ylikansallisen tilan tasolla. Viimekätinen tutkimustehtäväni on lisätä ymmärrystä, miten ihmiset, tässä tapauksessa eläkeläiset, muuttavat yhteiskuntaa. Tässä yhteenveto-osassa teen edelleen tilateoreettista käsitteellistämistä artikkelieni tulosten ja taustakirjallisuuden avulla. Yritän nostaa artikkelieni abstraktiotasoa ja laatia Lefebvren tilateorian pohjalta uuden selkeämmän teoreettisen kehyksen, jolla tulkitella yhteiskunnallista muutosta. Taulukossa 2 avaatan tämän yhteenveto-osan tarkasteluksena olevia tilallisia tasoja, neljän artikkelini suhdetta niihin ja tarkempia tutkimuskysymyksiä.

Taulukko 2. Yhteenveto-osan lukujen tilalliset fokukset ja tutkimuskysymykset

	<i>Tilallinen fokus</i>	<i>Artikkelien subde</i>	<i>Tutkimuskysymys</i>
<i>Eläkeläisten julkisen kaupunkitilan haltuunotto</i>	Julkinen kaupunkitila	Artikkelit I ja II	Miten eläkeläisten tilan haltuunotot muuttavat julkista kaupunkitilaa?
<i>Ikääntyvän väestön asuinalue</i>	Asuinalue	Artikkelit II ja III	Miten eläkeläisten jorkapäiväinen elämä muuttaa asuinalueita?
<i>Eläkeläisten ylikansallinen elämä</i>	Ylikansallinen tila	Artikkeli IV	Miten eläkeläisten monipaikkainen elämä muuttaa ylikansallista tilaa?

Luvussa *Eläkeläisten julkisen kaupunkitilan haltuunotto* käsittelen artikkelien I ja II avulla, miten eläkeläisten tilan haltuunotot muuttavat julkista kaupunkitilaa. Luvussa *Ikääntyvän väestön asuinalue* käsittelen artikkelien II ja III avulla, miten eläkeläisten jorkapäiväinen elämä muuttaa asuinalueita. Luvussa *Eläkeläisten ylikansallinen elämä* tarkastelen artikkelin IV avulla, miten eläkeläisten monipaikkainen elämä muuttaa ylikansallista tilaa. Jokaisessa luvussa laadin kunkin tilallisen fokuksen mukaan käsitteellisen triadin, joka kuvaa miten sosiaalinen toiminta muuttaa tilaa. Yhteenveto-osan lopettavassa luvussa *Eläkeläisten kaupunki* pyrin nostamaan käsitteellistä abstraktiota-soa laatimalla yleistyksen siitä, miten sosiaalinen toiminta muuttaa tilaa. Tämä yleinen triadi on yritys kehittää Lefebvren kankeasti suomeksi kääntynyttä tilateoriaa helpommin käytettäväksi analyttiseksi työkaluksi. Tämän tarkoituksena on auttaa selittämään ihmisten toiminnasta lähtevää tilan ja yhteiskunnan muutosta.

5 ELÄKELÄISTEN JULKISEN KAUPUNKITILAN HALTUUNOTTO

”Thus public space, the space of representation, becomes ’spontaneously’ a place for walks and encounters, intrigues, diplomacy, deals and negotiations – it theatricalises itself.” (Lefebvre 2013 [1992], 102)

Eläkeläisten osuus kaupunkien väestöstä on lisääntynyt ja tulee lisääntymään vielä pitkään. Siirtyminen eläkkeelle muuttaa perustavasti ihmisen ajankäyttöä. Liikkumisen, kodin ja lähiympäristön merkitys lisääntyy, kun suurta osaa viikosta ei enää vietetä töissä ja työmatkalla. Ihmisen on muutettava rutiinejaan, jotka voivat olla kymmeniä vuosia vanhoja. Jokapäiväisen elämän rutinoituneet tilalliset käytännöt ovat pitkälti tiedostamattomia (Honkasalo 2008, 212–215). Arkista toimintaa ei yleensä tarvitse kriittisesti arvioida. Vakiintuneiden tilallisten käytäntöjen ansiosta yhteiskunnan rakenteet pysyvät pystyssä, sillä ihmiset toimivat niin kuin heidän oletetaan toimivan. Eläkkeelle jäänti muuttaa toiminnan puitteita ja voi aiheuttaa epävarmuutta. Toiset saattavat alkaa tehdä vapaaehtoistöitä ja toiset voivat aloittaa uusia harrastuksia. Jotkut taas etsivät tekemistä lähiympäristöstään tai lähtevät kaupungille, kuten artikkelissa I kuvaamani eläkeläismiehet.

Tutkimalleni aukiolle kokoontui eläkeläismiehiä tapaamaan toisiaan viikon jokaisena päivänä paitsi sunnuntaina kello 10 ja 12 väliseksi ajaksi. Aurinkoisina päivinä miehiä kokoontui useisiin 4–14 hengen ryhmiin. Näistä neljässä suurimmassa jäsenet tunsivat toisensa jo vuosien takaa. Kahta porukkaa yhdisti vanha työpaikka, yhtä porukkaa alkoholin juonti ja yhden porukan muodosti sekalaisempi miesten yhteenliittymä. Porukoinnista oli muodostunut epävirallinen sosiaalinen organisaatio, mistä miehet olivat tehneet uuden rutiinin. Miesten kesken vallitsi vastavuoroinen oletus, että muutkin saapuvat paikalle. Miehet kokoontuivat aina samaan aikaan samalle paikalle. He kokoontuivat aukiolle ennen kaikkea seurallisuuden ja sen aikaansaaman myönteisen jälkikäteen vuoksi. Seurallisesta hetkestä jäi hyvä mieli.

Ihmisillä on tarve hakeutua muiden seuraan (Simmel 1999). Eläkeläisten ei tarvitse tavoitella välineellistä hyötyä niin kuin työssäkäyvien, mikä taas helpottaa vuorovaikutusta sen itsensä takia. Simmelin mukaan seurallisuuden on noudatettava tiet-

tyjä sääntöjä, jotta se tuottaa myönteisen jälkikaiun. Seurallinen hetki on parhaimmillaan lentävää, aiheesta toiseen poukkoilevaa keskustelua, johon kukaan ei tuo liian henkilökohtaisia tai päämäärähakuisia aiheita. Artikkelissa I kuvailin, kuinka seurallisuuden kaavasta poikkeaminen palautettiin nopeasti takaisin radalleen. Kun keskustelua käydään ”pilke silmäkulmassa”, niin seurallisen hetken antamaa myönteistä jälkikaikua palataan tavoittelemaan toistekin. Näin seurallisen hetken kautta aukiosta tuli eläkeläismiesten kollektiivinen representaation tila. Tila, jolle eläkeläismiehet antoivat symbolisen merkityksen ja joka poikkesi normatiivisista kaupunkitilan kuluksellisuutta viestivistä merkityksistä (Vuolteenaho 2005). Tilan haltuunoton kautta eläkeläismiehet edustivat symbolisesti tilaa ja tila edusti heitä (Mäenpää 2005, 341).

Seurallisuuden kautta tuotettu symbolinen merkitys edellyttää erontekoa virallisiin tilan representaatioihin, jotka ovat jälkimodernissa kaupungissa kulutuskeskeisiä (Vuolteenaho 2005). Aukion eläkeläismiehet tekivät eron trendikkääseen ”juppibaariin”, jossa kokoontuivat nuoremmat kaupunkilaiset. Eläkeläismiehet taas kokoontuivat keskelle aukiota, yleisille puistonpenkeille ja katugrillin terassille. Porukoinnin paikalla oli symbolinen merkitys: ”juppibaari” edusti urbaaneja nuoria, kun taas perinteinen katugrilli ja puistonpenkit edustivat eläkeläismiehiä. Yhteisyyden rakentamista helpottaa, jos porukan jäsenet koostuvat samankaltaisen yhteiskunnallisen aseman ja kulttuurisen taustan omaavista ihmisistä. Tilallisten käytäntöjen vakiinnuttua poikkeava toiminta koettelee julkisen kaupunkitilan normatiivisia rajoja. Tämän havainnollisti alkoholia juovien miesten porukointi. Heidän tilalliset käytäntönsä olivat ristiriidassa kaupunkitilan kulutuksellisten merkitysten kanssa. Alkoholia juovien miesten representaation tila, heidän performatiivinen toimintansa kyseenalaisti valitsevat tilan representaatiot (Kopomaa 1997, 187–188; Mäenpää 2005, 105–106; 2011, 133). Toisten eläkeläismiesten mielestä tämä ristiriitainen asetelma lisäsi julkisen kaupunkitilan mielenkiintoisuutta (Vuolteenaho 2005, 105–106). Vaikka kaikkea kaupunkitilassa tapahtuvaa toimintaa ei hyväksytä tai ymmärretä, niin se kuitenkin herättää keskustelua ja pistää uudelleen arvioimaan myös omaa toimintaa.

Vastaavia esimerkkejä löytyi myös Sampolasta, väestöltään ikääntyneestä kerrostalolähiöstä. Artikkelissa II tutkimani eläkeläisnaiset pyrkivät kollektiivisen toiminnan avulla tekemään asuinalueestaan miellyttävämmän. Paikallisten eläkeläisnaisten keskeinen kohtaamispaikka oli asukastupa, jonka he olivat ottaneet haltuunsa seuralliselle toiminnalleen. Alueen asukkaista 37 prosenttia oli 65 vuotta täyttäneitä, minkä vuoksi eläkeläiset olivat jo määritelleet alueen hyväksyttäviä tilankäyttöjä. Eläkeläisten mielipiteet hyväksyttävistä tilallisista käytännöistä alkoivat muokata materiaalista tilaa. Huoltoyhtiö leikkasi eläkeläisten painostuksesta Sampolan keskeisestä puistosta puskat mataliksi, jolloin juopottelijat eivät enää voineet suojautua auringolta eivätkä

eläkeläisnaisten paheksuvilta katseilta. Näin juopottelijoiden aiheuttama maisemallinen haitta saatiin poistettua (Kopomaa 1997, 200). Sampolan palvelukeskuksesta taas purettiin suihkulähde, jonka ympärille paikalliset nuoret tapasivat kokoontua. Eläkeläisnaisten kollektiivisesti neuvottelema symbolinen merkityksenanto Sampolalle kyseenalaisti tilan aiemmat käytännöt ja heidän äänensä alkoi vaikuttaa kaupunkitilassa toimimiseen. Kasvava määrittelyvalta itseasiassa lisäsi tilan normatiivisuutta ja marginalisoi poikkeavaa toimintaa. Eläkeläisten osuuden kasvaessa kaupunki mukautuu palvelemaan heitä. Eläkeläisten representaation tila muuttaa tilan representaatioita ja niin myös tilallisia käytäntöjä.

Kaupunkitilalliset rutiinit vaativat tilalliset puitteet. Kun eläkeläiset ottavat seurallisuudelleen haltuun jonkin paikan, kuten kaupunkiaukion tai lähiön asukastuvan, he sulkevat toisia tilan käyttäjiä ulkopuolelle. Kaupunkitilan eri käyttäjäryhmät määrittelevät toimintaansa suhteessa toisten toimintaan ja käyvät kamppailua siitä, kenen representaatio määrittää tilallisia käytäntöjä. Eläkeläiset representaativat julkista kaupunkitilaa näköisekseen verbaalisesti, fyysisesti olemalla, kuin myös ei-sanallisten eleiden avulla. Aukion eläkeläismiehet kyseenalaistivat kulutuksellisuutta ilmentäviä tilan representaatioita, kaupunkitilan normatiivisuutta. Heidät sai kaupungille ennen kaikkea seurallisuus eivätkä niinkään kaupalliset palvelut. Alkoholia juovat eläkeläismiehet kyseenalaistivat julkisen kaupunkitilan normatiivisuuden. Sampolassa taas eläkeläisnaiset vastustivat mielipahaa aiheuttavien juopottelijoiden ja nuorten tilankäyttöjä.

Eläkeläisten lisääntyvä valta kaupunkitilan merkityskamppailussa alkaa vaikuttaa tilallisiin käytäntöihin, kun kaupalliset toimijat, kaupunkisuunnittelijat ja muut kaupunkilaiset mukautuvat eläkeläisten tilankäyttöihin (Mäenpää 2005, 278). Eläkeläisten tilan haltuunotot muuttavat julkista kaupunkitilaa symbolisen merkitysannon kautta. Sosiaalisessa toiminnassaan eläkeläiset voivat kyseenalaistaa tilan normatiivisuuden, joko kyseenalaistamalla kulutuskeskeiset merkitykset tai ei-toivotut julkisen tilan käytöt. Tämän tarkastelun pohjalta voidaan laatia julkisen kaupunkitilan muutoksen ulottuvuuksia kuvaava triadi: tilan haltuunotto, tilan normatiivisuus ja symbolinen merkityksenanto.

6 IKÄÄNTYVÄN VÄESTÖN ASUINALUE

“Residence was abstracted to housing, and by this process, the lowest possible threshold of tolerability was defined, resulting slum dwellings erased and new housing estates built for the working classes. It was the same for lowest possible threshold of sociability needed to have at least some social life to make living possible.” (Lefebvre 1991, 316).

Lefebvre kritisoi modernien kerrostalolähiöiden kurjistavan ihmisten jokapäiväisen sosiaalisen elämän (Lefebvre 1991, 316–317). Usean kerrostalolähiön representaatio on kuitenkin muuttunut asukkaiden merkityksenannon kautta. Kerrostalolähiöistä muodostui ihmisten elettyjä tiloja muistoinen ja omine symbolisine merkityksineen (Roivainen 1999; Pohjamo 2014; Nymoen Rørtveit & Setten 2015; Saarikangas 2016, 90). Lähiöitä rakennettiin eniten juuri suurten ikäluokkien aikuistuessa. Monet nyt eläkkeellä olevat ihmiset ovat pitkään asuneet näillä asuinalueilla. Tässä luvussa tarkastelen asuinalueen väestön ikääntymistä esimerkkinä Sampolan kerrostalolähiö. Yhteiskunnan rakenteelliset tekijät, kuten asuntopolitiikka ja väestön ikääntyminen vaikuttavat asuinalueiden sosiaaliseen erilaistumiseen. Asuinalueiden erilaistumiseen vaikuttaa kuitenkin myös kaupunkilaisten yksilölliset ja kollektiiviset kokemukset. Sosiaalinen ja kulttuurinen muutos juontaa aina lopuksi inhimillisestä toiminnasta, joka voi vaikuttaa takaisin institutionaaliseen hallintaan ja yhteiskunnan rakenteisiin. Esitän, että eläkeläisten jokapäiväinen elämä ja heidän yhteisöllinen toimintansa vaikuttavat asuinalueen muutokseen ja sen institutionaaliseen hallintaan.

Suomeen 1960- ja 1970-luvuilla rakennetut lähiöt ovat keskeisiä kansallisessa kaupunkipolitiikassa. Työväen elinolojen parantaminen nähtiin valtion taholta tärkeäksi sosiaalipoliittiseksi tehtäväksi sotien jälkeisessä Suomessa. Ratkaisu oli teknokraattinen, eikä yhteisöllisiä ja kulttuurisia tekijöitä juuri huomioitu (Hankonen 1994). Lähiöihin, kuten Sampolaan, muutti aluksi erityisesti pienituloisia nuoria perheitä, mihin osaltaan vaikutti Aravan²⁴ asettamat sosiaaliset ehdot. Vaikka lähiöitä suunniteltaessa pyrittiin sekoittamaan erilaisia asumismuotoja, niihin muutti erityisesti työvä-

²⁴ Arava-korkotukilainan ehtoina rakennuttajille oli sosiaalisten ehtojen noudattaminen. Esimerkiksi lapsiluku ja tuloajat määrittivät, minkälaisen asunnon henkilö sai vuokrata tai ostaa (Juntto 1990, 265; Hankonen 1994).

enluokkaista väestöä. Pienituloisten kasautuminen lähiöihin lohko edelleen kaupunkirakenteen luokkajakoa, mikä osaltaan vaikutti lähiöiden julkiseen kritisointiin (Schultz Larsen 2014). Yhteiskuntatieteilijät näkivät lähiöihin kohdistuvan suuren muuton tuhoavan yhteisöllisyyden ihmisten vetäytyessä entistä perhekeskeisempään elämään ja vieraannuttavan heidät julkisesta elämästä (Kortteinen 1982; vrt. Jacobs 1961; Sennett 1970). Vuonna 1975 Suomen kaupungistuminen hidastui (Rannikko 1980, 200–201) ja kerrostalorakentaminen väheni. Elintason kohotessa 1980-luvulla useampi työväenluokkainen perhe hankki rivi- tai omakotitalon. Lähiöiden kritisointi voimistui 1990-luvulla laman seurauksena. Suuri osa työväestöstä, jota lama erityisesti koetteli, asui lähiöissä. Laman sosiaaliset seurauksetkin kasautuivat erityisesti lähiöihin (Roivainen 1999; Seppänen 2001, 126; Saarikangas 2006, 200–201; Kortteinen & Vaattovaara 2015). Erityisesti lapsiperheiden keskuudessa lähiöiden arvostus laski. Kielteisestä julkisuudesta huolimatta lähiöille muodostui oma identiteetti ja ihmisille muodostui niistä elettyjä kotiseutuja (Saarikangas 2006; Nymoer Rørtveit & Setten 2015). Väestön ikääntyminen ja suurimpien kaupunkien kasvu ovat taas lisänneet kerrostaloasumisen suosiota 2000-luvulta alkaen (Tyvimaa 2012; Vainio 2016).

Osasta lähiöistä on muodostunut entistä vahvemmin ikääntyneiden alueita. Porissa asuinalueiden välinen ikärakenteellinen erilaistuminen näkyy myös selvästi. Lefebvre (1991, 52) kirjoitti modernin kaupunkisuunnittelun pyrkivän tukahduttamaan alueiden sisäiset erilaisuudet. Sampola on tässä merkityksessä hyvin yhdenmukainen sekä toiminnallisesti että sosiaalisesti. Sampola on työväenluokkainen eläkeläisten asuinalue. Kaupunginosien erilaistuessa kaupunki itsessään fragmentoituu (Lefebvre 1991, 365). Asuinalueen väestön yksipuolistuminen helpottaa yhteisön rakentumista, kun naapurusto koostuu samankaltaisessa elämäntilanteessa olevista ihmisistä (Kopomaa 2011, 114). Samalla asuinalueen sosiaalinen elämä muuttuu yksipuolisemmaksi, kun asukkaat eivät kohtaa erilaisuutta (Lilius & Norvasuo 2017; vrt. Simmel 2005). Eläkeläisnaisten Sampola on seurallinen. Lisäksi eläkeläisnaisille nuorisosta ja juopottelijoista aiheutuvat häiriöt ovat vähäisiä.

Vaikka julkisessa keskustelussa tuotettu käsitys lähiöistä olisi kielteinen, niin asukkaiden kokemukset voivat olla myönteisiä. Sampolan eläkeläiset kokivat lähiön palvelevan erityisen hyvin juuri heitä. Se oli tasainen, kompaktikaupunki-ideologian mukaisesti tiivis, sieltä löytyi tarvittavia palveluita ja ennen kaikkea vertaisista koostuva yhteisö. Alueen eläkeläisnaiset olivat ottaneet haltuunsa alun pitäen työttömien aktiivointiin perustetun asukastuvan ja alkaneet järjestää siellä erilaista toimintaa kuten laulu- ja käsityökerhoja. He järjestivät myös myyjäisiä ja erilaisia asuinalueen teemapäiviä. Tällä kollektiivisella asukastoiminnalla oli huomattava eläkeläisnaisten turvallisuuden tunnetta ja yhteenkuuluvuutta rakentava voima. Institutionaalinen hallinta,

kuten valtion- tai kaupunginhallinnon asuinalueisiin tai ihmisten arkeen vaikuttavat päätökset pakottavat joko sopeutumaan muutoksiin tai käymään vastarintaan. Sampolan eläkeläisnaiset kokivat voimattomuutta ylhäältä säädettyä paikallisten palveluiden karsimista kohtaan. He kuitenkin liittyivät yhteen ja alkoivat käydä kamppailua palveluiden säilyttämiseksi. Hiljenevää sosiaalista elämää eläkeläisnaiset alkoivat paikata järjestämällä alueelle omaa toimintaa.

Anssi Paasin (2003, 476) mukaan tilan identiteetti rakennetaan ylhäältä tilan institutionaalisen hallinnan ja alhaalta paikkaan identifioitumisen sekä myös vastarinnan kautta (vrt. Lefebvre 1991). Kaupunkilaiset voivat antaa kaupungille merkityksiä, jotka ovat institutionaaliselle hallinnalle vastakkaisia (Lefebvre 1991, 392). Sampolan eläkeläisnaiset representoivat tilaa mieleisekseen käymällä kollektiiviseen vastarintaan pankkiautomaatin poistamista, apteekin sulkemista, puistossa juopottelevia ihmisiä sekä nuorten porukointia vastaan. Jokapäiväinen elämä asuinalueella, sen tilalliset käytännöt, alkoivat muuttaa Sampolaa entistä enemmän eläkeläisten asuinalueeksi. Representaation tilat, kuten Sampolassa asukastupa, ovat tärkeitä yhteenliittymisen paikkoja. Näissä ihmiset voivat alkaa kollektiivisesti kyseenalaistaa kaupungin sosiaalista järjestystä, tilan representaatioita. Yhteenliittymisen paikoissa sosiaalinen toiminta voi kanavoitua vastarinnaksi institutionaalista hallintaa kohtaan. Vaikka Sampolan eläkeläisnaisten jokapäiväinen elämä muotoutuu sosiaalisten ja tilallisten rakenteiden puitteissa, he ovat kuitenkin luovia muodostaessaan omaa elämäänsä mieluisaksi rajallisista resursseistaan huolimatta. Sampolan eläkeläisnaisten kollektiivinen vastarinta institutionaalista hallintaa kohtaan muutti asuinalueen ja jokapäiväistä elämää siellä. Tämän tarkastelun pohjalta voidaan laatia asuinalueen muutoksen ulottuvuuksia kuvaava triadi: jokapäiväinen elämä asuinalueella, institutionaalinen hallinta ja kollektiivinen vastarinta.

7 ELÄKELÄISTEN YLIKANSALLINEN ELÄMÄ

”[L]eisure has been transformed into an industry, into a victory of neocapitalism and an extension of bourgeois hegemony to the whole of space.” (LeFebvre 1991, 384)

Vapaa-aika on teollistunut ja kaupallistunut. Ihmiset kuitenkin käyttävät vapaa-ajan palveluita ja tuotteita luovasti ja itselleen sopivasti. Nyt eläkkeelle jäämässä oleva sukupolvi on ensimmäinen, joka on koko aikuisikänsä tottunut käyttämään näitä palveluita. Useat ovat tottuneet matkustamaan ja viettämään lomiaan esimerkiksi Espanjassa. Markkinatalouden laajeneminen on lisännyt tavaroiden, pääomien, informaation ja ihmisten liikkumista halki ajan ja tilan (Harvey 1990; Massey 1993; Urry 1995). Tämä ajan ja tilan tiivistyminen saa ihmiset tuntemaan, että maailma pienenesi. Espanja on ollut edelläkävijä vetäessään puoleensa globaalia turistivirtaa ja siitä saatavia tuloja (Bramwell 2004a; 2004b). Espanjan rannikoille on rakennettu runsaasti hotelleja ja asuntoja. Globaalien pääomavirtojen aikaansaama Välimeren rannikon kaupungistuminen ja massaturismi muuttivat myös paikallisen luonnon ja kulttuurin (Stanek 2014). Eläkeläisten matkustaminen on helpottunut ja yhä useampi heistä ”talvehtii” ulkomailla (Karisto 2008; Könnilä 2014). Tässä luvussa tarkastelen, miten eläkeläisten monipaikkainen elämä muuttaa ylikansallista tilaa.

Suomi oli sotien jälkeen köyhä maa verrattuna läntisiin naapureihinsa. Tavallisilla työtä tekeville ihmisillä ei juuri ollut oikeutta tai varaa lomiin (Anttila 2005). Yhteiskunnan teollistuessa ja kaupallistuessa työntekijöiden palkat kasvoivat ja lomien pitelevät, mikä myös laajensi vapaa-ajan tuotteiden markkinoita (Urry 1995; Anttila 2005). Pitkän talouden nousukauden ja tarjonnan lisääntymisen myötä etelän seuramatkat tulivat 1960-luvulta alkaen hiljalleen mahdollisiksi myös keskiluokkaisille ja työväenluokkaisille suomalaisille (Jokinen & Veijola 1990; Selänniemi 1996; 2001). Matkojen tarkoituksena oli nauttia auringosta ja lomasta, ei niinkään autenttisista kulttuurisista elämyksistä (Selänniemi 2001). Etelänlomien yleistyessä niiden sosiaalisen erottautumisen merkitys väheni. Vuonna 2014 suomalaiset tekivät lähes 800 000 vähintään yhden yön kestävästä matkasta Espanjaan (Tilastokeskus 2014). Suomalaiset alkoivat myös ostaa enemmän vapaa-ajanasuntoja Espanjasta (Karisto 2008). Eläkeläisten kansainvälinen muuttoliike koskettaa kuitenkin pitkälti vain globaalisti hyväosaisia (Casado-Diaz 2006; Benson & O’Reilly 2009; Hayes 2015; Ono

2015). Doreen Massey (1993, 61–62) mukaan hyväosaisten liikkuva elämäntyyli kiihdyttää pääomavirtoja, mutta samalla ne joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia matkustaa jäävät tämän globaalien kulutuksen ulkopuolelle. Lefebvre (1991, 380) esittää, että vaikka matkustaminen rantakohteisiin olisikin elitististä, se voi lisätä paikkojen erilaistumista ja nostaa kaupunkien laadullisten tekijöiden merkitystä. Tilallisten nautintojen etsiminen voi siten nostaa esiin uusia merkityksiä ja käytäntöjä. Spekulatiivisten globaalien asuntomarkkinoiden seurauksena Espanjan Välimeren rannikko on rakennettu lähes täyteen asuntoja. Tämä kaupungistuminen on jatkumoa massaturismin käynnistämälle pääoman ja ihmisten liikkumiselle. Suuri osa näistä asunnoista on kuitenkin varsin vähällä käytöllä. Globaalien kehityksen mahdollistamana entistä useampi suomalaiseläkeläinen elää monipaikkaista elämää liikkuen Espanjan ja Suomen välillä.

Suurimmat suomalaiseläkeläisten yhdyskunnat ovat syntyneet Kanarian saarille sekä Costa del Solin ja Costa Blancan alueille. Suomalaisten suosimassa Torreviejassa asuu tällä hetkellä virallisesti noin tuhat suomalaista.²⁵ Talvikausina kaupungin suomalaisten lukumäärä ehkä kolmin- tai nelinkertaistuu. Kesäksi useimmat palaavat Suomeen. Globaalit kulutusrakenteet ovat tehneet lentomatkoista edullisia, helpottaneet rajanylitystä ja siten houkutelleet yhä useamman suomalaiseläkeläisen muuttamaan Espanjaan. Ylikansallinen elämä koostuu siitä, miten ihmiset kokevat elämäntyylin ja miten he saavat tehtyä siitä itselleen sopivan.

Noin 100 000 asukkaan Torreviejan asukkaista puolet ovat ulkomaalaisia. Suomalaisia alkoi 1980-luvulla muuttaa sinne muiden pohjoismaalaisten mukana. Vähitellen suomalaiset muodostivat alueelle yhdyskunnan, joka taas veti puoleensa lisää suomalaisia. Vuosien varrella liikkuminen ja kommunikaatio maiden välillä helpottui ja muuttoliike lisääntyi. Torreviejaan perustettiin Suomi-Seura, suomalainen seurakunta, useampia suomalaisten kahviloita ja ravintoloita sekä myös ruokakauppoja. Suomalaiset alkoivat järjestää toimintaa, jossa representoida suomalaisuutta. Symbolista yhteisyyttä rakentamalla ihmiset tuottivat Espanjaan omaa suomalaisen elämän merkitysmaailmaa. Monikansalliseen kaupunkiin muodostui myös suomalaisten sosiaalinen tila, jossa pystyy elämään suomenkielellä ja käyttämään suomalaisia palveluita. Suomalaisyhteisön jäsenet tukevat toisiaan ja tekevät yhdyskunnasta elävän ja näin uusintavat yhteisöään.

²⁵ Suomalaisen tulisi hakea ulkomaalaisen henkilötunnus (Número de Identificación de Extranjero) jos aikoo oleskella Espanjassa yli 90 päivää. Suomalaisten virallinen lukumäärä Espanjassa pitää sisällään nämä ihmiset, mutta todellisuudessa monet eivät hae kyseistä tunnusta, eikä sitä juurikaan valvota. Todellista suomalaisten lukumäärää on siis hyvin vaikea arvioida, mutta esimerkiksi Karisto (2008) ja Könnilä (2014) ovat arvioineet luvun olevan kolmin- tai nelinkertainen.

Aiemmin suomalaisten kuva Espanjasta rakentui matkakatalogien romanttisten representaatioiden varaan. Nykyään Espanjassa talvehtivat suomalaiset välittävät ajatuksia, kokemuksia ja kuvia Internetin välityksellä. Tilan representaatiot eivät ole enää vain tilan kuluttamista markkinoivien tahojen hallinnassa vaan entistä enemmän myös käyttäjien hallinnassa. Espanjaan muuttaneet tuttavat ja sosiaalinen media ovat mielikuvien välittämisessä tärkeässä roolissa. Ajan ja tilan tiivistyminen avaa suomalaiseläkeläisille mahdollisuuksia oman merkitysmaailman rakentamiseen. He eivät ole henkisesti maantieteellisesti sidoksissa, sillä päivittäinen yhteydenpito sukulaisten ja tuttavien kanssa on helppoa. Suomalaiseläkeläiset elävät ikään kuin henkisesti samanaikaisesti monessa paikassa: Suomessa, Espanjassa ja mahdollisesti muuallakin. Yhteydenpito tapahtuu Internetin välityksellä, samoin radion kuuntelu ja television katselu. Tutut suomalaiset tuotteet virtaavat esteettä myös Espanjaan. Kun tilojen välinen aika vähenee tai häviää, kahden maan välille on entistä turvallisemman tuntuista rakentaa elämää. Suomalaiseläkeläiset ovat globaalien kulutusrakenteiden puitteissa alkaneet rakentaa uutta symbolista yhteisyyttä, ylikansallista suomalaisuutta, ja uusintaneet monipaikkaisen elämän tilallisia käytäntöjä.

Materiaaliset, mentaaliset ja sosiaaliset tekijät ovat lähentäneet Espanjaa ja Suomea ja tehneet ylikansallisesta elämäntavasta yleisempää. Nyt eläköityvien näkökulmasta monipaikkainen elämä ei tunnu enää lainkaan mahdottomalta ajatukselta. Tämän ovat mahdollistaneet globaalit kulutusrakenteet, mutta samalla eläkeläiset ovat itse tuottaneet ylikansallista elämäntapaa (Massey 1993, 61). Suomalaiseläkeläiset ovat luovia tuottaessaan symbolista yhteisyyttä. Eläkeläisten representaation tiloissa (Facebook, Suomi-Seura, seurakunta jne.) tuottamansa symbolisen yhteisyyden vaikutuksesta tilalliset käytännöt muuttuvat. Samoin muuttuvat eläkeläisten toimintaa ohjaavat ja mahdollistavat tilan representaatiot (globaalit kulutusrakenteet), jotka mukautuvat liikkuvien eläkeläisten tarpeisiin. Tämän tarkastelun pohjalta voidaan laatia ylikansallisen elämän ulottuvuuksia kuvaava triadi: monipaikkainen elämä, globaalit kulutusrakenteet ja symbolinen yhteisyys.

8 ELÄKELÄISTEN KAUPUNKI

”A weakened but true vision is an urban reality for ‘users’ and not for capitalist speculators, builders and technicians.” (Lefebvre 1996, 167–168)

Asukkaiden kaupunki on optimistinen utopia, mutta mahdollinen. Tässä väitöskirjassa tarkasteltiin Lefebvren tilan tuottamisen valossa, miten eläkeläisten sosiaalinen toiminta muuttaa kaupunkitilaa sen kolmella eri tasolla: julkisen kaupunkitilan, asuinalueen ja ylikansallisen tilan tasolla. Tässä viimeisessä luvussa teen vielä empiiristä yhteenvetoa ja pyrin edelleen käsitteellistämään eläkeläisten tilan tuottamisen prosessia.

Eläkeläisten ajan ja tilan käyttöä jäsentävä sosiaalinen toiminta on ennen kaikkea seurallista (Simmel 1999). He kokoontuvat yhteen kuluttamaan aikaa ja nauttimaan toistensa seurasta. Kun eläkeläiset ottavat kaupunkitilaa haltuunsa seurallisuudellaan, se muuttaa näille tiloille annettuja merkityksiä. Tämän symbolisen merkityksenannon myötä he kokevat olonsa tervetulleeksi kyseiseen paikkaan, mikä taas vetää puoleensa lisää eläkeläisiä. Eläkeläisiä ei tietenkään voi kategorisoida yhdeksi ryhmäksi, vaan seuralliset ryhmät määrittyvät sukupuolen, yhteiskunnallisen aseman, työhistorian ja elintapojen mukaan. Omaan viiteryhmään on kuitenkin helppo liittyä (Simmel 1999). Aukiosta oli aamupäivisin muodostunut eläkeläismiesten tila, jonka jälkeen tilan ottivat haltuunsa nuoret ja työikäiset. Eläkeläismiehet seurasivat aukiolla kaupunkielämää ja keskustelivat ajankohtaisista asioista. Sampolan asukastuvasta oli taas muodostunut eläkeläisnaisten kerhohuone, jonka synergisessä tilassa suunniteltiin uutta toimintaa: lenkkiporukoita, käsityökerhoja ja asuinalueen yhteisiä juhlia. Espanjassa asuvilla suomalaiseläkeläisillä oli lukuisia harrastuksia, kerhotiloja ja Facebook-ryhmiä, joiden avulla tuotettiin suomalaisuutta. Seurallisuus näkyy ja kuuluu tilassa. Sen avulla eläkeläiset representoivat tilaa omakseen. Asuinalueitaan he pyrkivät kollektiivisesti muuttamaan mieluisammaksi. Ylikansallisessa tilassa eläkeläiset järjestävät tapahtumia ja toimintaa tuottaakseen yhteisyyden tunteita. Eläkeläisten tilalliset käytännöt kuitenkin sulkevat muita ihmisiä ulkopuolelle, myös toisia eläkeläisiä. Eroistaan huolimatta tutkimukseni eläkeläisten arjessa näkyi seurallisuuden merkitys.

Eläkeläisten sosiaalinen toiminta muuttaa kaupunkitiloja entistä enemmän eläkeläisten näköisiksi. He kuluttavat aikaansa paikoissa, joissa viihtyvät ja tuntevat olonsa

kotoisaksi. Julkista kaupunkitilan käyttöä yritetään kanavoida kuluttamiseksi esimerkiksi kahviloiden avulla tai poistamalla julkisia penkkejä (Mäenpää 2005, 278). Eläkeläiset voivat kuitenkin kyseenalaistaa vallitsevia normatiivisia merkityksiä vaihtoehtoisten symbolisten merkityksenantojen avulla. Eläkeläisten seuralliset tilan haltuunotot ohjautuvat pikemminkin tilan käyttöarvon kuin rahan kuluttamisen perusteella (vrt. Mäenpää 2005, 276–277; Kopomaa 2014, 35). Asuinpaikan valintaa tai sen määräytymistä ohjaavat yhteiskunnallinen asema ja kulutuksen kautta tuotettu elämäntyö. Eläkeläiset tekevät jokapäiväisestä elämästään asuinalueellaan mieluista yhteistoiminnan avulla. Kollektiivisen vastarinnan kautta he voivat myös vaikuttaa tilan institutionaaliseen hallintaan. Eläkeläisten sosiaalinen toiminta voi muuttaa myös ulkopuolelta määriteltyjä käsityksiä alueesta. Globalisaatio on mahdollistanut eläkeläisten monipaikkaisen elämän ajatuksena ja käytäntönä. Ulkomailla ollessaan yhteisestä kielestä ja kulttuurista tulee eläkeläisten yhteenkuuluvuutta rakentava tekijä. Symbolinen yhteisyys saa ihmiset liittymään yhteen ja muodostamaan siteitä, joista muodostuu suomalaiseläkeläisten yhdyskunta. Eri kansallisuuksien jäsenet tuottavat ja liittävät tilaan omia merkityksiään ja siten osaltaan tuottavat ylikansallista tilaa.

Taulukko 3. Tilan sosiaalinen tuottaminen eläkeläisydessä.

	<i>Tilalliset käytännöt (havaittu tila)</i>	<i>Tilan representaatiot (käsitetty tila)</i>	<i>Representaation tilat (eletty tila)</i>
<i>Julkinen kaupunkitila</i>	Tilan haltuunotto	Kaupunkitilan normatiivisuus	Symbolinen merkityksenanto
<i>Asuinalue</i>	Jokapäiväinen elämä alueella	Institutionaalinen hallinta	Kollektiivinen vastarinta
<i>Ylikansallinen tila</i>	Monipaikkainen elämä	Globaalit kulutusrakenteet	Symbolinen yhteisyys
<i>Yleistys</i>	Jokapäiväinen elämä tilassa	Tilan institutionaaliset rakenteet	Tilan uudelleentulkinnat

Taulukossa 3 olen edelleen vetänyt yhteen empiriasta nostamiani havaintoja tilan sosiaalisesta tuottamisesta eläkeläisydessä. Taulukossa on kuvattu tilan tuottamisen ulottuvuuksia kullakin tarkastelun tasolla. Julkista kaupunkitilaa eläkeläiset ottavat

haltuunsa symbolisen merkityksenannon kautta ja myös kyseenalaistavat kulutuksellisuutta ilmentävää kaupunkitilan normatiivisuutta. Eläkeläisten jokapäiväinen elämä asuinalueella muuttuu kollektiivisen vastarinnan myötä, jonka avulla he pyrkivät tekemään asuinalueestaan mieluisamman vaikuttamalla tilan institutionaaliseen hallintaan. Ylikansallisella tasolla eläkeläisten monipaikkainen elämä mahdollistetaan symbolisen yhteisyyden kautta, joka tuotetaan globaalien kulutusrakenteiden mahdollistamana sekä niihin myös toiminnan kautta vaikuttamalla.

Lefebvren tilateoria auttaa ymmärtämään materiaalistien puitteiden, yhteiskunnallisten rakenteiden ja inhimillisen toiminnan vuorovaikutuksessa tapahtuvaa yhteiskunnallista muutosta. Pienet muutokset ihmisten toimissa voivat käynnistää yhteiskunnallisia muutoksia. Lefebvren kolminaisuuden dialektiikan valossa tilalliset käytännöt, tilan representaatiot ja representaation tilat ovat samanaikaisia niin, että ne vaikuttavat toisiinsa ja muuttuvat. Kulloinkin vallitseva yhteiskunnallinen tilanne tuottaa aina uusia mahdollisuuksia, jotka voivat avata reittejä yhteiskunnan muutokseen (Lefebvre 1991, 391; 2002, 204–205). Lefebvren tilateoria sisältää kuitenkin ongelmia. Se kuvailee kokonaisvaltaisesti tilan tuotantoprosessia, jolloin siitä on vaikea erottaa yksittäisiä tarkastelualueita. Tilan ulottuvuudet liikkuvat epistemologisesti eri tasoilla, jolloin käsitteet eivät aina helposti mukaudu selittämään erikseen valittua yhteiskunnallista kysymystä. Tarkastelualueen rajausta on kuitenkin välttämätöntä. Empiirinen tilan tuottamisen prosessin kuvaaminen jää tästä syystä väistämättä vajaaksi. Lefebvren tilan ulottuvuuksien ontologiset siirtymät tai samanaikaisuudet ovat kuitenkin teorian vahvuus. Refleksiivisyys auttaa tarkastelemaan tilaa ja yhteiskuntaa samanaikaisesti monesta, toisiinsa kytköksissä olevasta näkökulmasta. Tämä tarkastelutapa auttaa yhdistelemään erilaisia tiedon muotoja ja rakentamaan laajempaa ymmärrystä yhteiskunnallisesta muutoksesta.

Olen vielä taulukossa 3 vetänyt yleistyksenä yhteen, miten (eläkeläisten) tilaa sosiaalisesti tuotetaan ottaen etäisyyttä Lefebvren käsitteisiin. Tästä olen laatinut uuden triadin: *jokapäiväinen elämä tilassa, tilan institutionaaliset rakenteet ja tilan uudelleentulkinnat*. Yhteiskunta ja tila, jossa ihmiset elävät ovat tiettyjen institutionaalisten rakenteiden ohjaamia, mutta niitä voidaan yhdessä toisten ihmisten kanssa tulkita uudelleen, antaa uusia symbolisia merkityksiä ja kyseenalaistaa vallitsevaa järjestystä. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa annetut uudenlaiset merkitykset voivat muuttaa jokapäiväistä elämää ja siten myös institutionaalisia rakenteita. Näin sosiaalisessa toiminnassa tila ja yhteiskunta jatkuvasti muuttuvat. Yhteiskunnan rakenteet, sosiaalinen toiminta ja niiden tilalliset puitteet ovat erottamattomasti refleksiivisiä, toistensa ehtoja ja seurausta.

Ihmiset toimivat tilassa, tulkitsevat tilaa ja yrittävät muokata sitä mieleisekseen. Eläkeläisten jokapäiväisen elämän rutiinit, joita toistetaan institutionaalisten rakenteiden puitteissa, voivat muuttua tilan uudelleentulkintojen kautta. Heidän sosiaalinen toimintansa alkaa muuttaa tilaa niin, että katujen kalusteet, kaupalliset palvelut ja rakennukset mukautuvat palvelemaan heitä. Eläkeläiset muuttavat paikallisesti yksipuolisemmaksi joidenkin kaupunkitilojen käyttäjäkuntaa. Eri ihmisryhmät antavat kaupunkitiloille omia merkityksiään ja ajavat kaupungissa omia intressejään. Tässä kaupunkilaisten sosiaalisen toiminnan dynamiikassa kaupunki muuttuu. Väestön ikääntyessä ja eläkeläisten lukumäärän kasvaessa heidän sosiaalinen toimintansa muuttaa kaupunkia entistä enemmän eläkeläisten tilaksi.

Tarve seurallisille kaupunkitiloille kasvaa. Ilmaisten kohtaamispaikkojen puute voi ajaa toiset eläkeläiset syrjään mielekkäästä jokapäiväisestä elämästä.²⁶ Kodin- ja lähiympäristön merkitys korostuu, mutta siihen missä se on, pystyy vaikuttamaan rahalla. Osa eläkeläisistä jää lähialueensa palveluiden varaan, kun taas osa liikkuu entistä sulavammin maantieteellisesti kulloinkin tarvittavan palvelun ja halutun ympäristön perässä (Massey 1993, 61–62). He ovat kuitenkin aktiivisia liittymään yhteen, vaatimaan palveluita ja kehittämään toimintaa. Eläkeläiset vaativat hyvää kaupunkitilaa, johon heillä itsellään on mahdollisuus vaikuttaa (Lefebvre 1996; Purcell 2013).

Eläkeläisillä on aikaa ja energiaa, mutta ei välttämättä paljoa rahaa (vrt. Lefebvre 1996, 159; Vuolteenaho 2001, 189–197; Mäenpää 2005; Kopomaa 2014). Markkina-voimat yrittävät jatkuvasti tavoittaa eläkeläisiä, mutta koska eläkeläisillä on vähän keinoja tavoitella suurempaa kulutusta, he keskittyvät parantamaan käytössään olevilla resursseilla elämäänsä, ympäristöönsä ja ajatteluaan. Eläkeläiset voivat organisoitua kehittämään toisilleen toimintaa ja tavoitella siten parempaa elämää (Lefebvre 1991, 59–60). Kollektiivisen toiminnan, toisenlaisen tilan tuottamisen kautta, he voimaantuvat työelämän oravanpyörän ja kulutusyhteiskunnan aiheuttamasta vieraantumisesta (vrt. Lefebvre 1996, 159). Eläkeläisten sosiaalisen tilan tuottaminen kyseenalaistaa vallitsevan kulutusorientoituneen yhteiskunnan ideologian, sillä eläkeläinen ei ole yhteiskunnassa vain kulutuksen ja sen edellytysten maksimoinnin tavoittelija vaan ennen kaikkea hyvän elämän tavoittelija. Elämäniloa tavoitellaan ennen kaikkea yhdessäolon ja tekemisen kautta.

Eläkeläiset muuttavat kaupunkitilaa seurallisempaan suuntaan ja siten myös laadultaan paremmaksi. Ristiriidat muiden kaupunkilaisten ja vallitsevan järjestyksen kanssa voivat saada aikaan myös ongelmia. Demokratian näkökulmasta aktiiviset eläkeläiset voivat tukahduttaa muiden kaupunkilaisten ääniä kaupungin kehityksessä.

²⁶ Eläkeläisten yksinäisyys on tärkeä kysymys, joka on kuitenkin tässä tutkimuksessa jäänyt käsittelemättä.

Kaupunkitilassa taas eläkeläisten pitempi aikaperspektiivi ja paikkaan kiinnittyminen voivat hidastaa kaupungin muutosta (Wallin 2018). Eläkeläisten juurtuneempi käsitys kaupungista voi vaikeuttaa muiden kaupunkilaisten toimintaa, kun nuorison tai muiden marginaalisempaan asemaan jäävien kaupunkilaisten toiminta määritellään vääräksi. Kaupunkitilan eläkeläistyminen yksipuolistaa kaupunkitiloja, mikä ei pidemmän päälle ole toivottavaa myöskään eläkeläisten näkökulmasta. Kaupunkisuunnittelun ehkä kiinnostavimpia tehtäviä tulevaisuudessa on, kuinka kaupunkitilasta saadaan tehtyä monimerkityksellistä ja erilaiset tilalliset käytännöt mahdollistavia (esim. Kopomaa 2011; Wallin ym. 2018). Ikäystävällisen suunnittelun on siksi tärkeää huomioida kaiken ikäiset ja suunnitella kaupunkia, jossa on hyvä myös ikääntyä (Buffel ym. 2012, 612). Yksi tie ihmiskeskeisen kaupungin suunnitteluun on huomioida sen kulttuuriset ominaisuudet ja pyrkiä vahvistamaan niitä tekijöitä, jotka jo tekevät kaupungista hyvän paikan elää (Häyrynen 2017).

Kaupunki on ihmisen yhteiskunnallistumisen suurin saavutus (Harvey 2012, 3–4). Yhteiskunta ja kaupunki pakottavat, mutta tarjoavat aina myös uusia mahdollisuuksia toimia toisin. Eläkeläiset etsivät näitä mahdollisuuksia avaavia säröjä ja tuottavat itselleen parasta mahdollista kaupunkia. Tulkitsemalla kaupunkitilaa uudelleen, ihmiset voivat muuttaa ajatuksiaan kaupungista ja tapojaan toimia kaupungissa. Hyvän kaupungin ja kaupunkielämän rakentaminen alkaa utopiasta. Paremmasta kaupungista haaveilu on jo sen tekemistä (Lefebvre 2005, 171).

KIRJALLISUUS

- Abbott, Andrew (1997). Of Time and Space. The Contemporary Relevance of the Chicago School. *Social Forces* 4:5, 1149–118.
- Ahola, Susanna & Bärlund, Paola & Piekola, Elina (2009). Peltosaaren kaupunginosa yhdyskuntasuunnittelun näkökulmasta. Teoksessa Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti & Ratvio, Rami (toim.) *Miten kehittää lähiötä? Tapaustutkimus Riihimäen Peltosaaresta, metropolin laidalta*. Suomen ympäristö 46/2009. Asumisen rahoitus- ja kehittämisskeskus, Lahti, 76–94.
- Alasuutari, Pertti (1993). *Erinomaista rakas Watson. Jobdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Althusser, Louis (1984 [1970]). *Ideologiset valtiokoneistot* (kääntänyt Lehto, Leevi & Sivenius, Hannu). Kansankulttuuri & Vastapaino, Helsinki & Tampere.
- Amin, Ash (1994). Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition. Teoksessa Amin, Ash (toim.) *Post-Fordism. A Reader*, 1–39.
- Anderson, Elijah (1978). *A Place on the Corner*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Andersen, Nels (1988 [1923]). *Kulkumiehet. Hobojen elämää 20-luvun Amerikassa*. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Anttila, Anu-Hanna (2005). *Loma tehtaan varjossa. Teollisuusväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisääntely Suomessa 1930–1960-luvuilla*. SKS, Helsinki.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000). *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Vastapaino, Tampere.
- Bachelard, Gaston (2003 [1958]). *Tilan poetiikka* (kääntänyt Roinila, Tarja). Nemo, Helsinki.
- Barthes, Roland (1974 [1970]). *S/Z* (kääntänyt Miller, Richard). Blackwell, Malden.
- Benjamin, Walter (2014 [1936]). Taideteos teknisen uusinnettavuutensa aikakaudella (kääntänyt Luoto, Miika). *Issuex Taideyliopiston lehti* 3/2014. Otavamedia, Helsinki.
- Benson, Michaela & O'Reilly, Karen (2009). Migration and the Search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration. *The Sociological Review* 57:4, 608–625.
- Bergson, Henri (1999 [1919]). *Henkinen tarmo. Tutkielmia ja esitelmiä* (kääntänyt Hollo, Juho). Lasipalatsi, Helsinki.
- Bramwell, Bill (2004a). Mass Tourism, Diversification and Sustainability in Southern Europe's Coastal Regions. Teoksessa Bramwell, Bill (toim.) *Coastal Mass Tourism. Diversification and Sustainable Development in Southern Europe*. Channel View Publications, Clevedon, 1–31.
- Bramwell, Bill (2004b). The Policy Context for Tourism and Sustainability in Southern Europe's Coastal Regions. Teoksessa Bramwell, Bill (toim.) *Coastal Mass Tourism. Diversification and Sustainable Development in Southern Europe*. Channel View Publications, Clevedon, 32–47.
- Brenner, Neil (2009). What is critical urban theory? *City* 13:2–3, 198–207.
- Brenner, Neil (toim.) (2014). *Implosions / Explosions. Towards a Study of Planetary Urbanization*. Jovis, Berlin.

- Brenner, Neil (2018). Debating planetary urbanization: For an engaged pluralism. *Environment and Planning D: Society and Space* 36:3, 570–590.
- Brenner, Neil & Elden, Stuart (2009). Henri Lefebvre on state, space, territory. *International Political Sociology* 3:4, 353–377.
- Bourdieu, Pierre (1989). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory* 7:1, 14–25.
- Buckley, Michelle & Strauss, Kendra (2016). With, against and beyond Lefebvre: Planetary urbanization and epistemic plurality. *Environment and Planning D* 34:4, 617–636.
- Buffel, Tine & Phillipson, Chris & Scharf, Thomas (2012). Ageing in urban environments: Developing ‘age-friendly’ cities. *Critical Social Policy* 32:4, 597–617.
- Burgess, Ernest (1925). The Growth of the City. An introduction to a Research Project. Teoksessa Park, Robert E., Burgess & Ernest W. & McKenzie, Roderick (toim.) *The city*. University of Chicago Press, 47–62.
- Burr, Vivien (2004). *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Vastapaino, Tampere.
- Böckerman, Petri & Ilmakunnas, Pekka (2016). Työolojen ja johtamisen yhteys eläköitymisaikeisiin ja toteutuneeseen eläkkeelle jäämiseen. Teoksessa Järnefelt, Noora (toim.) *Työolot ja työurat – tutkimuksia työurien vakaudesta ja eläkkeelle siirtymisestä*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 08/2016. Eläketurvakeskus, Helsinki, 149–176 [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: http://www.etk.fi/wp-content/uploads/Tyoolot_ja_tyourat_tutkimuksia_tyourien_vakaudesta_ja_elakkeelle_siirtymisestä.pdf
- Casado-Díaz, María (2006). Retiring to Spain: An Analysis of Differences among North European Nationals. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32:8, 1321–1339.
- Castells, Manuel (1979 [1972]). *The Urban Question. A Marxist Approach* (kääntänyt Sheridan, Alan). MIT Press, Cambridge.
- Castells, Manuel (2002). Local and Global: Cities in the Network Society. *Journal of Economic and Social Geography* 93:5, 548–558.
- Chiodelli, Francesco (2013). Planning and urban citizenship: suggestions from the thoughts of Henri Lefebvre. *Planning Perspectives* 28:3, 487–494.
- Chomsky, Noam (1957). *Syntactic Structures*. Mouton & CO, Berliini
- Debord, Guy (2005 [1967]). *Spektaakkelin yhteiskunta* (kääntänyt Uschanov, Tommi). Summa, Helsinki.
- Derrida, Jacques (1967). *Le vivre et le phénomène*. Presses Universitaires de France, Paris.
- Durkheim, Émile (1990 [1893]). *Sosiaalisesta työnjaosta* (kääntänyt Randell, Seppo). Gaudeamus, Helsinki.
- Elden, Stuart (2004a). *Understanding Henri Lefebvre. Theory and the possible*. Continuum, London & New York.
- Elden, Stuart (2004b). Between Marx and Heidegger: Politics, Philosophy and Lefebvre’s *The Production of Space*. *Antipode* 36:1, 86–105.
- Eläketurvakeskus (ei julkaisuaikaa). Eläketurvan historia [verkkojulkaisu]. Eläketurvakeskus, Helsinki [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: http://www.etk.fi/wp-content/uploads/kontio_eläketurvan_historia.pdf
- Eläketurvakeskus (2016). Pitkän aikavälin laskelman 2016 tulokset. Eläketurvakeskus, Helsinki [viitattu: 21.11.2018] Saatavissa: <http://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/ennustelaskelmat/pitkan-aikavalin-ennustelaskelmat/uusimmat-laskelmatulokset/>
- Eskola, Jari (2001). Triangulation tulosta Suomeen. *Sosiologia* 38:2, 119.
- Findikaattori (2017). Eläkkeellesiirtymisiin odote [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: <http://www.findikaattori.fi/fi/75>

- Flyvbjerg, Bent (2001). *Making Social Science Matter. Why social inquiry fails and how it can succeed again* (kääntänyt Sampson, Steven). Cambridge University Press, Cambridge.
- Foucault, Michel (1980 [1975]). *Tarkkailla ja rangaista* (kääntänyt Nivanka, Eevi). Otava, Helsinki.
- Foucault, Michel (1986 [1967]). Of other spaces. *Diacritics* 16:1, 22–27.
- Fraser, Benjamin (2008). Toward a philosophy of the urban. Henri Lefebvre's uncomfortable application of Bergsonism. *Environment and Planning D* 26:2, 338–358.
- Gardiner, Michael (2000). *Critiques of Everyday Life*. Routledge, London & New York.
- Giddens, Anthony (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Gobierno de España (2016). *Extranjeros residentes en España. Principales Resultados. Anexo de tablas*. Gobierno de España. Ministerio de empleo y seguridad social, Madrid [viitattu: 2.11.2018]. Saatavissa: http://extranjeros.mitramiss.gob.es/es/Estadisticas/operaciones/concertificado/201612/Residentes_Tablas_PR_31-12-2016.pdf
- Gottdiener, Mark (1993). A Marx for Our Time: Henri Lefebvre and the Production of Space. *Sociological Theory* 11:1, 129–134.
- Gottdiener, Mark & Hutchinson, Ray & Ryan, Michael T. (2015). *The New Urban Sociology*. Routledge, New York & London.
- Haapala, Pertti (1993). Suomalaisen hyvinvointivaltion rakennehistoria. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.) *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*. Työväenhistorian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere, 6–24.
- Haarni, Ilka (2010). *Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hall, Stuart (1992). Kulttuurintutkimuksen kaksi paradigmaa. Teoksessa Koivisto, Juha & Lehtonen, Mikko & Uusitupa, Timo & Grossberg Lawrence (toim.) *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Vastapaino, Tampere, 63–87.
- Hankonen, Johanna (1994). *Läbiöt ja tebokkuuden yhteiskunta*. Otatiето & Gaudeamus, Tampere.
- Harvey, David (1973). *Social justice and the city*. Edward Arnold, London.
- Harvey, David (1990). *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell, Oxford.
- Harvey, David (1991). Afterword. Teoksessa Lefebvre, Henri *The Production of Space* (kääntänyt Nicholson-Smith, Donald). Blackwell, Malden, 425–434.
- Harvey, David (2012). *Rebel Cities. From the Right to the City to the Urban Revolution*. Verso, London & New York.
- Hayes, Matthew (2015). Moving South: The Economic Motives and Structural Context of North America's Emigrants in Cuenca, Ecuador. *Mobilities* 10:2, 267–284.
- Heidegger, Martin (1971). *Poetry, Language, Thought* (kääntänyt Hofstadter, Albert). Harper-Collins, New York.
- von Herten, Heikki (1946). *Koti vaiko kasarmi lapsillemme*. WSOY, Helsinki.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2008). *Reikä sydämessä: Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Vastapaino, Tampere.
- Huttunen, Laura (toim.) (2012). Historialliset kontekstit ja asioiden kansallinen järjestys. Teoksessa Malkki, Liisa *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Vastapaino, Tampere, 7–23.
- Häyrynen, Maunu (2017). Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu: Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 7–28.
- Jacobs, Jane (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York.

- Jokinen, Eeva & Veijola, Soile (1990). *Oman elämänsä turistit*. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2002). *Suomalainen yhteiskunta*. WSOY, Helsinki.
- Junto, Anneli (1990). *Asuntokeysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja no 50. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Jylhä, Marja (2006). Elämän laatu vanhenemisen tutkimuksessa: jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua. *Gerontologia* 20:3, 138–146.
- Jyrkämä, Jyrki (2001). Aika tutkimuksessa ja elämänkulussa. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Vastapaino, Tampere, 267–323.
- Järnefelt, Noora (toim.) (2016). *Työolot ja työurat – tutkimuksia työurien vakaudesta ja eläkkeelle siirtymisestä*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 08/2016. Eläketurvakeskus, Helsinki, 149–176 [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: http://www.etk.fi/wp-content/uploads/Tyoolot_ja_tyourat_tutkimuksia_tyourien_vakaudesta_ja_elakkeelle_siirtymisestä.pdf
- Karisto, Antti (2005). Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Karisto, Antti (toim.) *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere, 17–58.
- Karisto, Antti (2008). *Satunmaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan aurinkorannikolla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karisto, Antti (2010). *Yksi piano vai kymmenen lehmää? Kirjoituksia arjen ilmiöistä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Karisto, Antti & Konttinen, Riikka (2004). *Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä*. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- King, Russell & Warnes, Anthony M., & Williams, Allan M. (1998). International Retirement Migration in Europe. *International Journal of Population Geography* 4:2, 91–111.
- Kivivuori, Janne & Pietikäinen, Petteri (2009). Darwinisteja, freudilaisia vai konstruktionisteja? *Tieteessä tapahtuu* 27:7, 17–30.
- Klockars, Kristian (2015). Sartren yhteiskuntateoria. Teoksessa Pyykkönen, Miikka & Kauppinen, Ilkka (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Gaudeamus, Helsinki, 115–131.
- Kopomaa, Timo (1997). *Tori-marginaali-baastava kaupunki: Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reumimmisista käytännöistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kopomaa, Timo (2011). *Lähiö 2.0 – utopiaa ja totta*. KaKe-julkaisu, Helsinki.
- Kopomaa, Timo (2014). *Radikaali vanhuus*. Diakonia ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Korhonen, Merja, Hietanen, Heidi & Lyyra, Tiina-Mari (2009). Iäkkäiden henkilöiden kokemuksia sosiaalisesta kanssakäymisestä kerhotoiminnassa. *Gerontologia* 4:3, 200–208.
- Kortteinen, Matti (1982). *Lähiö: tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, Helsinki.
- Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari (2005). Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 70:2, 121–131.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari (2015). Segregation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 562–574.
- Könnilä, Paula (2014). *Sisua ja mañanaa: Suomalaiset Espanjan Aurinkorannikolla*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Lahtinen, Mikko (2015). Louis Althusser –Marxin filosofiasta filosofiaan marxismille. Teoksessa Pyykkönen, Miikka & Kauppinen, Ilkka (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Gaudeamus, Helsinki, 157–177.
- Lash, Scott & Urry, John (1994). *Economies of Signs & Space*. Sage, London.
- Laslett, Peter (1987). The emergence of the third age. *Ageing & Society* 7:2, 133–160.

- Lefebvre, Henri (1976 [1973]). *The Survival of Capitalism. The Reproduction of the Relations of Production* (kääntänyt Bryant, Frank). St. Martin's Press, New York.
- Lefebvre, Henri (1991 [1974]). *The Production of Space* (kääntänyt Nicholson-Smith, Donald). Blackwell, Oxford.
- Lefebvre, Henri (1996 [1968]). Right to the City. Teoksessa *Writings on Cities* (kääntänyt Kofman, Eleonore & Lebas, Elizabeth). Blackwell Publishing, Malden, 61–181.
- Lefebvre, Henri (2002 [1968]). *Everyday Life in the Modern World* (kääntänyt Rabinovitch, Sacha). Continuum, London & New York.
- Lefebvre, Henri (2003 [1970]). *Urban Revolution* (kääntänyt Bononno, Robert). University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Lefebvre, H. (2005 [1981]). *Critique of Everyday Life, vol.3: From Modernity to Modernism* (kääntänyt Elliott, Gregory). Verso, London.
- Lefebvre, Henri (2013 [1992]). *Rhythmanalysis. Space, Time and Everyday Life* (kääntänyt Elden, Stuart & Moore, Gerald). Bloomsbury, London.
- Lefebvre, Henri (2014 [1989]). Dissolving City, Planetary Metamorphosis (kääntänyt Corroyer, Laurent & Potvin, Marianne & Brenner, Neil). Teoksessa Brenner, Neil (toim.) *Implosions / Explosions. Towards a Study of Planetary Urbanization*. Jovis, Berlin, 566–572.
- Lefebvre, Henri (2016 [1972]). *Marxist Thought and the City* (kääntänyt Bononno, Robert). Minnesota University Press, Minneapolis.
- Lehtonen, Mikko (2014). *Maa-ilma. Materialistisen kulttuuriteorian lähtökohdita*. Vastapaino, Tampere.
- Lehtovuori, Panu (2012). Towards experiential urbanism. *Critical Sociology* 38:1, 71–87.
- Lehtovuori, Panu & Neuvonen, Aleks (2011). Tulevaisuuden asumisen tilat ja muodot. Teoksessa Anderson, Leif C. & Hetemäki, Ilari & Mustonen, Riitta & Sihvola, Ari (toim.) *Kaikki irti arjesta*. Gaudeamus, Helsinki, 166–187.
- Lilius, Johanna (2017). Urban space in the everyday lives of mothers and fathers on family leave in Helsinki. *European Urban and Regional Studies* 24:1, 104–118.
- Lilius, Johanna & Norvasuo, Markku (2017). Kulttuuria yhdyskuntarakenteessa? Urbaanin yhteisöllisyyden muuttuvat tulkinnat. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu: Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 230–249.
- Lumme-Sandt, Kirsi (2011). Images of ageing in a 50+ magazine. *Journal of Aging Studies* 25:1, 45–51.
- Marx, Karl (1974 [1867]). *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Osa 1: Pääoman tuotantoprosessi* (kääntänyt Louhivuori, O. V. & Lehén, Tuure & Ryömä, Mauri). Valmistanut painoon Engels, Friedrich. Edistys, Moskova.
- Massey, Doreen (1993). Power-geometry and a progressive sense of place. Teoksessa Bird, Jon & Curtis, Barry & Putnam, Tim & Robertson, George & Tickner, Lisa (toim.) *Mapping the futures*. Routledge, London, 59–69.
- Massey, Doreen (2008). *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.
- McCormack, Derek (2012). Geography and abstraction: Towards an affirmative critique. *Progress in Human Geography* 36:6, 715–734.
- Merrifield, Andy (2006). *Henri Lefebvre. A Critical Introduction*. Routledge, London & New York.
- Meurman, Otto I. (1947). *Asemakaavaoppi*. Otava, Helsinki.
- Milligan, Christine & Bingley, Amanda & Gatrell, Anthony (2005). 'Heeling and Feeling'. The Place of Emotions in Later Life. Teoksessa Davidson, Joyce & Bondi, Liz & Smith, Mick (toim.) *Emotional Geographies*. Ashgate, Surrey, 49–62.

- Mitchell, Don (2017). Against Safety, Against Security: Reinvigorating Urban Life. Teoksessa Verso editors (toim.) *The Right to the City: A Verso Report*. Verso, London, 67–84.
- Mylly, Juhani (2005). Asutuspolitiikasta suureen muuttoon – pientila-Suomen kuihtuminen. Teoksessa Perna, Ville & Niemi, Mari K. (toim.) *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Edita, Helsinki, 150–170.
- Mäenpää, Pasi (2005). *Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta*. Tammi, Helsinki.
- Mäenpää, Pasi (2011). *Helsinki takaisin jaloilleen. Askelia toimivampaan kaupunkiin*. Gaudeamus, Helsinki.
- Määttä, Pentti (2007). Semiotics of space: Peirce and Lefebvre. *Semiotica* 166, 453–461.
- Nikula, Riitta (2005). *Suomen arkkitehtuurin ääriä*. Otava, Helsinki.
- Noro, Arto (2007). Muistelmia pääomalogiikasta. Teoksessa Gronow, Jukka & Rahkonen, Keijo & Sinnemäki, Aino (toim.) *Small talkia sosiologiasta. Kirjoituksia vuosilta 1995–2006*. Tutkijaliitto, Helsinki, 47–57.
- Noro, Arto (1996). Georg Simmel. Muotojen sosiologiasta moderniteetin diagnoosiin. Teoksessa Gronow, Jukka & Noro, Arto & Töttö, Pertti (toim.) *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki, 213–259.
- Nymoen Rørtveit, Hilde & Setten, gunhild (2015). Modernity, heritage and landscape: The housing estate as heritage. *Landscape Research* 40:8, 955–970.
- Ono, Mayumi (2015). Commoditization of Lifestyle Migration: Japanese Retirees in Malaysia. *Mobilities* 10:4, 609–627.
- O'Reilly, Karen (2000). *The British on the Costa del Sol: Transnational identities and local communities*. Routledge, London & New York.
- Paasi, Anssi (2003). Region and place: Regional identity in question. *Progress in Human Geography* 27:4, 475–485.
- Paavola, Sami (1998). C. S. Peircen salapoliisimetodologian ja merkkiteorian relevanssi yhteiskuntatieteelle. *Sosiologia* 35:4, 300–310.
- Parsons, Talcott (1968 [1937]). *The Structure of Social Action*. The Free Press, New York.
- Piekkari, Jouni & Hakapää, Liisa (2007). Pohjoinen kaupunki kolmasikäisten elinympäristönä. Teoksessa Koskinen, Simo & Hakapää, Liisa & Maranen, Pirkko & Piekkari, Jouni (toim.) *Kolmasikäisten elämää pohjoisissa kaupungeissa*. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 135–187.
- Pohjamo, Ulla (2014). *Esikaupunki moniäänisenä kulttuuriperintönä – Oulun Hietasaari*. Taidehistorian seura, Helsinki.
- Popper, Karl (1978). Three Worlds. The Tanner Lecture on Human Values [viitattu: 2.11.2018]. Saatavissa: https://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/p/popper80.pdf
- Purcell, Mark (2013). Possible worlds: Henri Lefebvre and the right to the city. *Journal of Urban Affairs* 36:1, 141–154.
- Pyhtilä, Marko (2005). *Kansainväliset situationistit – speaktaakkelin kritiikki*. Like, Helsinki.
- Pyry, Noora (2015). *Hangin out with young people, urban spaces and ideas: Openings to dwelling, participation and thinking*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteiden osasto, Helsinki.
- Rannikko, Pertti (1980). Urbanismin tila ja tulevaisuus. *Sosiologia* 17:3, 195–204.
- Rasinkangas, Jarkko (2013). *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkisidulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Roivainen, Irene (1999). *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

- Saarikangas, Kirsi (2006). *Eletyt tilat ja sukupuoli: asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi (2016). Asukkaat ja maisema liikkeessä. Lähiörakentaminen ja asumisen mullistus 1960-luvulla. Teoksessa Lahti, Juhana & Rauske, Eija (toim.) *Värikkäämpi, iloisempi, bienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Arkkitehtuurimuseo, Helsinki, 67–93.
- Sampson, Robert J. (2012). *Great American city: Chicago and the enduring neighborhood effect*. University of Chicago Press, Chicago.
- Sartre, Jean-Paul (2004 [1960]). *Critique of Dialectical Reason. Theory of Practical Ensembles* (kääntänyt Sheridan-Smith, Alan). Verso, London & New York.
- Sassen, Saskia (2010). The city: Its return as a lens for social theory. *City, Culture and Society* 1:1, 3–11.
- Schmid, Christian (2008). Henri Lefebvre's Theory of the Production of Space. Towards a three dimensional dialectic. Teoksessa Goonewardena, Kanishka, Kipfer, Stefan, Milgrom, Richard & Schmid, Christian (toim.) *Space, Difference, Everyday Life. Reading Henri Lefebvre*. Routledge, London, 27–45.
- Schultz Larsen, Troels (2014). Copenhagen's West End a 'Paradise Lost': the political production and uses of territorial stigma in Denmark. *Environment & Planning A*, 46:6, 1386–1402.
- Selänniemi, Tom (1996). *Matka ikuiseen kesään: Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Selänniemi, Tom (2001). Pale Skin on Playa del Anywhere: Finnish Tourists in the Liminoid South. Teoksessa Smith Valene L. & Bren, Maryann (toim.) *Hosts and Guests Revisited. Tourism Issues of the 21st Century*. Cognizant Communication Corporation, Elmsford, 80–92.
- Semi, Jussi (2011). Kaikille avoin, kaikille vapaa? Tilallisen ulossulkemisen kolme säiettä. *Alue ja ympäristö* 40:2, 61–67.
- Sennett, Richard (1970). *The Uses of Disorder: Personal Identity & City Life*. Alfred A. Knopf, New York.
- Seppänen, Marjatta (2001). *Liipolan onni. Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaalle*. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- Shields, Rob (1999). *Lefebvre, Love and Struggle. Spatial dialectics*. Routledge, London & New York.
- Shmueli, Andrew (2008). Totality, Hegemony, Difference. Henri Lefebvre and Raymond Williams. Teoksessa Goonewardena, Kanishka & Kipfer, Stefan & Milgrom, Richard & Schmid, Christian (toim.) *Space, Difference, Everyday Life. Reading Henri Lefebvre*. Routledge, London, 212–230.
- Simmel, Georg (1999 [1908]). *Pieni sosiologia*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Simmel, Georg (2005 [1903]). *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917* (kääntänyt Huuhtanen, Tiina). Gaudeamus, Helsinki.
- Simonsen, Kirsten (2012). In quest of a new humanism. Embodiment, experience and phenomenology as critical geography. *Progress in Human Geography* 37:1, 10–26.
- Smith, Neil (2003). Foreword. Teoksessa Lefebvre, Henri. *Urban Revolution* (kääntänyt Bononno, Robert). University of Minnesota Press, Minneapolis, vii–xxiv.
- Soja, Edward (1989). *Postmodern Geographies. The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. Verso, London.
- Soja, Edward W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Blackwell, Oxford.

- Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja* (2017). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki [viitattu: 2.11.2018]. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/135959>
- Stanek, Łukasz (2011). *Henri Lefebvre on Space. Architecture, Urban Research, and the Production of Theory*. Minnesota University Press, Minneapolis.
- Stanek, Łukasz (toim.) (2014). Introduction: A manuscript found in Saragosa. Teoksessa Lefebvre, Henri *Toward an Architecture of Enjoyment*. Minnesota University Press, Minneapolis, xi–lxi.
- Stjernberg, Mats (2015). Suomalaisten 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonominen kehitys ja alueellinen eriytyminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 547–561.
- Tani, Sirpa (2011). Oikeus oleskella? Hengailua kauppakeskuksen näkyvillä ja näkymättömillä rajoilla. *Alue- ja ympäristö* 40:2, 3–16.
- TENK, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Helsinki [viitattu: 2.11.2018]. Saatavissa: <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>
- Thrift, Nigel (2008). *Non-representational theory: Space, politics, affect*. Routledge, London.
- Tilastokeskus (ei julkaisuaikaa). Suomen virallinen tilasto (SVT). Elinajanodote [verkkójulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: <https://www.stat.fi/org/tilastokeskus/elinajanodote.html>
- Tilastokeskus (2014). Finnish residents' trips abroad in 2012 to 2014 [verkkoaineisto]. [viitattu: 19.9.2017]. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/en/StatFin/StatFin_lii_smat/025_smat_tau_129.px/?rxid=52d5c352-fcb3-4ed0-a4e5-ae12dbb71851
- Tilastokeskus (2017a.). Suomen virallinen tilasto (SVT). Syntyneet [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-2391. 2016. Tilastokeskus, Helsinki [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/synt/2016/synt_2016_2017-04-11_tie_001.fi.html
- Tilastokeskus (2017b). Suomen virallinen tilasto (SVT). 010 - Väestö alueen, pääasiallisen toiminnan, sukupuolen, iän ja vuoden mukaan 1987–2015 [verkkoaineisto]. Tilastokeskus, Helsinki [viitattu: 14.9.2017]. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_tyokay/010_tyokay_tau_101.px/?rxid=19cfe9a7-215e-4fd8-ad25-b1078f93b7c6
- Tilastokeskus (2018a). Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain 1972 - 2016, laaja alueluokitus [verkkoaineisto]. Tilastokeskus, Helsinki [viitattu: 12.1.2018]. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/statfin_vaerak_pxt_004.px/?rxid=55bd49f1-3f38-4216-bb11-4e453df4cd94
- Tilastokeskus (2018b). Väestöennuste 2015 iän ja sukupuolen mukaan 2015 – 2065 [verkkoaineisto]. Tilastokeskus, Helsinki [viitattu: 12.1.2018]. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaenn/statfin_vaenn_pxt_001.px/?rxid=87d489a2-22f1-4da0-9895-5cf9362e5434
- Tyvimaa, Tanja (2012). Suomalaisen seniorin asunnon valinta. Rakennustietosäätiö RTS, Helsinki [viitattu: 13.12.2017]. Saatavissa: <https://www.rakennustieto.fi/Downloads/RK/RK120801.pdf>
- Urry, John (1995). *Consuming Places*. Routledge, London.
- Urry, John (2000). *Sociology beyond societies. Mobilities for the twenty-first century*. Routledge, London.
- Urry, John (2007). *Mobilities*. Polity, Oxford.
- Urry, John (2013 [2011]). *Ilmastonmuutos ja yhteiskunta* (kääntänyt Vainonen, Jyrki). Vastapaino, Tampere.

- Vainio, Terttu (2016). *Asuntotuotantotarve 2015–2014*. Teknologian tutkimuskeskus VTT OY, Espoo. Saatavissa: https://www.rakennusteollisuus.fi/globalassets/suhdanteet-ja-tilastot/asuntotuotanto_2040/asuntotuotantotarve-2040-raportti.pdf
- Vasanen, Antti (2010). Asuinpaikkana kaupungin keskusta. Asumispreferenssit ja asumisviihtyvyys Turun keskustassa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 48:1, 6–23.
- Vauhkonen, Jussi (2012). Kansaneläkeuudistus ja työeläkeläin synty. Teoksessa Hannikainen, Matti & Vauhkonen, Jussi (toim.) *Ansioiden mukaan. Yksityisalojen työeläkkeiden historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 51–91.
- Vauhkonen, Jussi (2016). *Elätyksestä eläkkeeseen. Vanhuudenturva suomalaisessa työnantajapolitiikassa työeläkejärjestelmän rakentamiseen saakka*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Poliitikan ja talouden tutkimuksen laitos.
- Vilkko, Anni (2010). Koti vanhetessa. Teoksessa Vilkko, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 201–236.
- Villanen, Sampo & Ilmonen, Mervi (2002). Henri Lefebvren keskeisiä käsitteitä – sanasto. *Yhdyskuntasuunnittelu* 40:3–4, 38–39.
- Vuolteenaho, Jani (2001). *Työn lopun kaupunki: arjen maantiede, työttömyys ja kulttuurinen muutos*. Oulun yliopisto, Oulu.
- Vuolteenaho, Jani (2005). Kaupunkitilan elävöittäminen: jälkimodernin muutoksen megatrendeistä Oulun kävelykadulle. *Terra* 117:2, 91–108.
- Vuorinen, Leena (2009). *Ikääntyminen maalaiskylässä*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsinki.
- Wallerstein, Immanuel (2004). *The Uncertainties of Knowledge*. Temple University Press, Philadelphia.
- Wallin, Antti (2018). Katsantoja kaupungin muutokseen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 56:4.
- Wallin, Antti & Leino, Helena & Jokinen, Ari & Laine, Markus & Tuomisaari, Johanna & Bäcklund, Pia (2018). A Polyphonic Story of Urban Densification. *Urban Planning* 3:3, 40–51.
- Weber, Max (1992 [1921]). *Kaupunki* (kääntänyt Hietaniemi, Tapani). Vastapaino, Tampere.
- Williams, Raymond (1961). *The Long Revolution*. Chatto & Windus, London.
- Wirth, Louis (1938). Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology* 44:1, 1–24.
- Ylönen, Ari (1976). Elämisen laatu kaupungissa: tutkimus ja suunnittelun strategia. *Sosiologia* 13:3–4, 132–140.
- Ylönen, Ari (1997). *Hervanta: Arkkitehtien ajatuksista asukkaiden kotiläbiöksi*. Cafe Lebenswelt, Tampere.

JULKAISUT

- Julkaisu I Wallin, Antti (2014). Pilke silmäkulmassa. Eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:1, 53–68. Saatavissa: <http://www.yss.fi/journal/pilke-silmakulmassa/>
- Julkaisu II Wallin, Antti (2014). Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:5, 509–520. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/125617>
- Julkaisu III Wallin, Antti & Rosendahl, Suvi (2017). Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.). *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 71–102.
- Julkaisu IV Wallin Antti (2017). The transnational lives of Finnish retirees in Torrevieja. *Matkailututkimus* 13:1–2, 6–19. Saatavissa: <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/67845>

Pilke silmäkulmassa

eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla

Antti Wallin

Johdanto

Eläkeläisten porukat ovat nykyään yleinen näky suomalaisten kaupunkien julkisissa tiloissa. Heidän osuutensa kaupunkien väestöstä on lisääntynyt ja tulee edelleen lisääntymään väestön ikääntymisen seurauksena. Tämä vaikuttaa myös kaupunkikeskustojen käyttöihin, sillä eläkeläiset ovat palkkatyöstä vapaita kuluttamaan aikaansa kaupungilla. Julkisten kaupunkitilojen suunnittelussa on tulevaisuudessa huomioitava myös aikaansa kaupungeilla kuluttavat eläkeläiset (Lehtovuori & Neuvonen 2011, 180; Mäenpää 2011, 126; Semi 2011). Tässä artikkelissa tarkastelen eläkeläismiesten porukointia erään keskisuuren suomalaisen kaupungin keskustan Aukiolla, jonka nimen olen tutkimuseettisistä syistä korvannut pseudonyymillä. Tutkimuskysymykseni on: minkälaista sosiaalista tilaa eläkeläismiehet Aukiosta porukoinnillaan tuottavat? Keskeisenä teoreettisena työkaluna käytän Henri Lefebvren (1991/1974) tilan sosiaalisen tuottamisen teoriaa jota täydennän Georg Simmelin (1999/1908) ajatuksilla seurallisuudesta. Artikkelin tavoitteena on tuottaa kuvaus eläkeläismiesten porukoinnista ja seurallisuuden kautta rakentuvasta tilan kokemuksesta. Aihe on ajankohtainen väestön ikääntymisen vuoksi ja siksi, että eläkeläiset eivät tutkimuksissa ole juuri saaneet huomiota kaupunkitilojen käyttäjinä (esim. Fried 2011, 49).

Ikääntyneiden osuus Suomen väestöstä on kasvanut viime vuosina ja osuuden ennustetaan kasvavan edelleen (Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2012, 21). Vastaavanlainen väestörakenne on myös muissa Pohjoismaissa (Jyrkämä 2001, 305). Työelämästä pois jäänti muuttaa ihmisten vapaa-ajan käyttöä, jolloin lähiympäristön sosiaalisten kohtauspaikkojen merkitys lisääntyy. Kodin ja lähiympäristön merkitystä lisäävät myös fyysisen kunnon rapistuminen (Semi 2011, 64; Haarni 2010a, 86–91; Vilkkonen 2010).

Eläkkeelle jäädessään ihmiset ovat kuitenkin vielä varsin aktiivisia (Jylhä 2006, 145), jonka seurauksena on alettu puhua kolmannesta iästä (esim. Haarni 2010a). Tässä artikkelissa käytän käsitettä ”eläkeläinen” millä viitataan lisääntyneeseen vapaa-aikaan. Vanhuksen tai ikääntyneen käsitteet viittaavat pikemminkin ikään, jolloin mukaan liitetään helposti iän mukana tuomat vaivat (Vrt. Haarni 2010a, 9–10; Karisto 2010, 70–73). Suomen ikääntyvien ihmisten sosiaaliset verkostot ovat melko runsaita ja ihmiset ovat suhteellisen aktiivisia osallistumaan erilaisiin vapaaehtois- ja harrastustoimintoihin (Korhonen & Hietanen & Lyyra 2009, 200–201; Haarni 2010b). Eläkeläisistä naiset ovat aktiivisempia kokoontumaan kerho- ja harrastuspaikkoihin, kun taas miehet kokoontuvat useammin ulkoilmapaikkoihin ja kahviloihin (Karisto & Konttinen 2004, 123). Ilka Haarni (2010a) on tutkinut osallistuvan havainnoinnin avulla eläkeläisten osallistumista kaupungissa, mutta hän keskittyi pikemminkin muodolliseen harrastus- ja kerhotoimintaan. Tämän tutkimuksen kohteena on tiettyyn kaupunkitilaan, kaupunkikeskustan Aukiolle sijoittuva epävirallinen sosiaalinen kokoontuminen. Sosiaalisilla tiloilla joissa ikääntyvät ihmiset voivat jakaa kokemuksiaan latautuu vahva affektiivinen merkitys. Paikoilla joissa kohdataan muita ihmisiä voi olla tärkeä merkitys eläkeläisten hyvinvoinnille (Milligan & Bingley & Gatrell 2005, 56–60).

Pasi Mäenpään (2011, 126) terminologiaa käyttäen, Aukiolla porukoivat eläkeläiset ovat kaupunkien päiväväestöä. Päiväväestöllä hän tarkoittaa ihmisiä, jotka eivät käy päivisin töissä, koulussa tai vastaavissa instituutioissa ja ovat siksi vapaita kuluttamaan aikaansa kaupunkien julkisissa tiloissa. Työttömien kaupunkitilallista arkea tutkinut Jani Vuolteenaho (2001) on havainnut, että työttömyyden edessä arjen piiri supistuu kodin ja kaupunkitilan välille. Heikoista kulutusmahdollisuuksista huolimatta työttömät viettävät aikaansa kaupungin julkisissa tiloissa. Kauppakeskuksissa aikaansa viettäviä nuoria tutkineet ovat havainneet, että nuorten kokoontumisen tarkoituksena on muiden näkeminen ja seurallisuus, ja että vartijat yrittävät ajaa heitä pois (Keskinen & Lehtonen & Leino 2011; Tani 2011). Ei-toivottuja kauppakeskuksen käyttäjiä yritetään häätää myös erilaisten kieltomerkkien avulla sekä poistamalla penkkejä (Tani 2011). Timo Kopomaa (1997) havaitsi vastaavia toimenpiteitä tutkiessaan julkisten kaupunkitilojen marginaalisia käytäntöjä, kuten puistojuopottelua. Kopomaan mukaan myös puistorokoiden juomingeissa on kyse sosiaalisesta yhteisyyden luonnista (emt., 159). Pasi Mäenpään (2005, 36–37) mukaan julkiset kaupunkitilat ovat menettäneet yhteiskunnallista merkitystään. Tähän on vaikuttanut se, että julkista tilaa on omittu kaupallisiin tarpeisiin, mikä taas on kaventanut sen asemaa kaupunkilaisten yhteisenä paikkana (Mäenpää 2011, 133). Vaikka kaupunkikeskustoja yritetään elävöittää kulutuksen ja viihtymisen tiloiksi (Vuolteenaho 2005), ei tilan käytön sopivista tavoista vallitse yksimielisyyttä eri ihmisryhmien välillä.

Artikkelini teoreettisina työkaluina käytän kahden kaupunkitutkimuksen klassikon ajatuksia, jotka kumpikin edustavat erilaisia tieteenfilosofisia perinteitä. Henri Lefebvren ajattelu edustaa marxilaista perinnettä ja keskittyy pääasiassa tilan yhteiskuntateoreettiseen analysointiin. Georg Simmel (esim. 2005) puolestaan keskittyi tarkastelemaan modernin kaupunkielämän psykologisia ja sosiologisia vaikutuksia. Tutkimuksen teoreettisena kehyksenä käytän Henri Lefebvren tilan sosiaalisen tuottamisen käsitteitä. Eläkeläismiesten porukoiden vuorovaikutuksen tarkasteluun tuon lisäsyvyyttä Georg Simmelin ajatuksilla seurallisuudesta. Vaikka kumpikin teoreetikoista edustaa erilaisia tieteenfilosofisia perinteitä, voidaan Simmelin ajatuksia seurallisuudesta hyödyntää erittelemään eläkeläismiesten porukointien vuorovaikutusta, erityisesti Lefebvren eletyn tilan kontekstissa.

Artikkelin rakenne jatkuu seuraavasti. Ensiksi kuvailen tarkemmin tutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Teoreettisten lähtökohtien jälkeen esittelen valitsemani tutkimusmenetelmät. Menetelmäkuvausten jälkeen kuvailen tutkimuksen näyttämönä toimivan Aukion. Varsinaisen analyysin aloitan kuvailemalla eläkeläismiesten porukointia tilan tuottamisen ja eletyn tilan kontekstissa. Tämän jälkeen syvennän näkökulmaa porukointien vuorovaikutuksen tarkasteluun seurallisuuden näkökulmasta. Artikkelin päätän yhteenvetoon siitä, minkälaista sosiaalista tilaa eläkeläismiehet Aukiosta porukoinnillaan tuottavat sekä pohdintaan julkisten kaupunkitilojen sosiaalisista merkityksistä.

Tilan sosiaalinen tuottaminen

Henri Lefebvre (1991/1974) esittää teoksessaan *La production de l'espace*, että yhteiskunnat tuottavat tilaansa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Arkipäivän tilallisissa käytännöissä ihmiset uusivat tilan esitykset (tilan representaatiot), joiden tarkoituksena on pitää yhteiskunnan (tuotantomuodon) järjestystä yllä. Toisinaan tilaa voidaan ymmärtää tai tulkita toisin kuin miten sitä esitetään. Silloin kyse on representaation tilasta. Tiloilla on symbolinen kielensä mikä ohjaa sitä, miten ihminen havaitsee, käsittää ja elää tilaa. Tilan symbolisella, semioottisella tasolla on siis myös fenomenologinen vastineensa. Tilan sosiaaliseen tuottamisen analysointiin Lefebvre (1991, 33, 38–39) tarjoaa käsitteellistä kolmijakoa: tilalliset käytännöt (havaittu tila); tilan representaatiot (käsitetty tila); representaation tila (eletty tila).

Lefebvren tilalliset käytännöt liittyvät ihmisten arkiseen toimintaan. Tilalliset käytännöt ovat objektiivisesti havaittua tilaa ja toimintaa. Tilallisten käytäntöjen, kuten arjen rutiinien kautta uusitaan yhteiskunnallisia rakenteita (Lefebvre 1991; ks. myös Giddens 1984, 327; Honkasalo 2008, 212–215). Tilan representaatiot ovat niitä käsitteellistyksiä joiden avulla tilaa ja yhteiskuntaa esitetään käsitettäväksi.

Käsitetty tila voidaan mieltää ajatuksiksi tilasta. Lopuksi tilan representaatiot redusoituvat subjektiivisiksi abstraktioiksi. Lefebvre ajatteli, että esimerkiksi kaavoittajan piirustukset ovat hänen objektiivisesta todellisuudesta rakentamaansa abstraktia käsitystä sosiaalisesta tilasta. Lefebvren mukaan tilan redusoiminen abstraktioiksi ja diskursseiksi kadottaa yhteyden todelliseen tilaan ja sen käyttäjiin. (Lefebvre 1991; Semi 2011, 61–62.)

Tilaa ei voida havaita eikä käsittää ellei sitä myös suoraan eletä. Eletyn tilan käsitteellä on tarkoituksena saattaa yhteen objektiivisesti havaittu tila sekä subjektiivisesti käsitetty tila. Lefebvren mukaan tilaa ei voida redusoida vain materiaaliseksi substanssiksi eikä mielensisäiseksi tietoisuudeksi. Se on molempia. Tilaa eläessämme kokemuksemme vaihtelevat objektiivisen ja subjektiivisen välillä (Lefebvre 1991, 27–30). Eletyssä tilassa yhdistyvät fyysiselle ympäristölle annetut merkitykset sekä ihmisten kokemukset ympäristöstään (Saarikangas 2006, 13). Asiat tilassa ja ajatukset tilasta yhdistyvät eletyssä tilassa. Niin mielikuvien, symbolisten merkitysten lukemisen kuin kehon liikkeiden ja tuntemusten kautta, rakennamme tässä hetkessä elettyä tilan kokemusta. Eletty tila on toisaalta sekä kuviteltua, että todellista. Eletyssä hetkessä fyysiselle tilalle annetut symboliset merkitykset ja tulkinnat ovat representaation tilaa. Eletty tila on hetkellinen ja siten alati muuttuva, eikä sitä pystytä tyhjentävästi kielen avulla kuvailemaan. (Lefebvre 1991; Saarikangas 2006, 13; Schmid 2008, 39–40; Soja 2000, 11–12.)

Eletyn tilan kuvaamisessa on oltava valikoiva, koska inhimillisen kokemusten täydellinen avaaminen on mahdotonta (Soja 2000, 351). Käytän tässä artikkelissa eletyn tilan käsitettä kuvaamaan sitä hetkeä ja tilannetta, jossa sosiaalisen tilan kokemusta tuotetaan. Keskityn eletyn tilan kuvaamisessa erityisesti eläkeläismiesten porukointien seurallisuuteen.

Seurallisuus

Georg Simmelin (1999/1908) mukaan ihmisillä on tarve hakeutua toistensa pariin. Seurallisuus on hänelle sosiaalisen toiminnan puhtain muoto – eräänlainen yhteiskunnallistumisen leikkimuoto. Seurallisuuden tavoitteena on tarjota osallistujilleen eloisa keskustelutuokio. Seurallisessa tapahtumassa on kuitenkin noudatettava tiettyjä vuorovaikutuksen sääntöjä. Keskusteluun ei saa tuoda liiaksi omia objektiivisia ominaisuuksiaan, kuten esimerkiksi omaisuutta tai ansaittuja meriittejä. Seuralliseen tapahtumaan ei saa myöskään tuoda syvimpiä subjektiivisia tuntojaan. Simmel kutsuu näitä ylemmäksi ja alemmaksi seurallisuuskynnykseksi, joiden välissä osallistujilla on oltava tahdikkautta pysyä. Jokaisella tapahtumaan osallistuvalla on oltava yhtäläinen oikeus seurallisuuden viettinsä tyydytykseen, sillä tapahtuman yksilölle tuoma ilo on riippuvainen toisista. Sen vuoksi seurallisuus on hyvin tasa-arvoinen

tapahtuma. Seurallisuudessa ei keskustella sisällön vaan itse keskustelun vuoksi. Mielenkiintoisella keskustelulla rakennetaan yhteisyyttä ja pidetään tapahtuma eloisana. Modernissa kaupungissa elämä voi olla kuormittavaa, mutta seurallisen tapahtuman avulla kaupunkilainen voi hetkeksi vapautua modernin elämän vakavista velvollisuuksista. (Noro 1991, 57–62; Simmel 1999, 115–131.)

Lefebvren ja Simmelin ajattelun lähtökohdat ovat erilaisia, mutta niistä voidaan löytää yhtäläisyyksiä eletyn tilan ja seurallisuuden osalta. Niin Simmelin seurallisuuden kuin Lefebvren tilan todellinen ydin löytyy subjektiivisen ja objektiivisen väliltä. Simmelin ideaali yhteiskunnallisuus, sosiaalisen sosiaalinen, löytyy ihmisen subjektiivisen kokemuksen ja yksilön ulkopuolella vaikuttavan objektiivisen maailman väliltä. Samoin Lefebvren eletty tilan kokemus rakentuu jatkuvasti vaihdellen objektiivisten yhteiskunnallisten voimien sekä subjektiivisen ajattelun välissä. Tässä artikkelissa käytän seurallisuutta syventämään eläkeläismiesten eletyn tilan analyysia.

Tutkimuksen metodologia

Olen lähestynyt eläkeläismiesten porukointia Aukiolla laadullisilla kenttätömenetelmillä (ks. Grönfors 1982). Keräsin aineistoa kenttäpäiväkirjaani osallistuvan havainnoinnin avulla. Lisäksi tein äänitetyjä haastatteluja, joista neljä oli yksilöhaastattelua (YH1–YH4) ja kolme ryhmähaastattelua (RH1–RH3). Kaikki haastattelut tapahtuivat Aukiolla porukoinnin lomassa. Aineistonkeruun suoritin vapun ja juhannuksen väliin jäävänä aikana alkukesästä 2011. Tutkimuseettisistä syistä kaikki paikkojen ja ihmisten nimet ovat korvattu pseudonyymeillä. Kenttätöitä tehdessä lupaus anonymiteetistä oli myös keino ansaita luottamus. Katson että paikkojen anonymisointi on tässä tapauksessa oikeutettua, koska kyseessä on yleistettävissä olevan sosiologisen ilmiön tutkiminen.

Osallistuva havainnointi on antropologien tärkein menetelmä, mutta perinteinen menetelmä myös kaupunkisosiologeille (esim. Anderson 1988/1923). Viime vuosina etnografiset menetelmät ovat yleistyneet myös niin kulttuurimaantieteessä kuin kauppatieteissäkin (Crang & Cook 2007, 7; O'dell & Willim 2011, 27). Antropologien tavoitteena on ollut perinteisesti tehdä tiheää kuvausta tutkimuskohteestaan eli ymmärtää niitä monimutkaisia kulttuurisia rakenteita, jotka vaikuttavat jonkin ihmisryhmän toimintaan (ks. Geertz 1973, 5–10). Fenomenologisen antropologian mukaan kulttuurinen todellisuus tulee ymmärtää subjektien sisäisenä elettyinä kokemusmaailmana (Knibbe & Versteeg 2008, 49). Yhteiskunnan rakenteellisia symbolisia merkkejä, kuten tekstejä ja diskursseja ei tule tutkia siten, että ne määräisivät ihmisten toimintaa sillä niitä tulkitsevat keholliset subjektit eletyssä hetkessään. Näin ollen tutkittavien elettyä kokemusmaailmaa ei tule yrittää selittää vaan ymmärtää. Tutkijoiden on kuitenkin tärkeä

muistaa, että myös he abstrahoivat ja tiivistävät eletyn kokemuksen merkitystä kirjoittaessaan siitä. (Al-Mohammad 2011; Knibbe & Versteeg 2008, 47–62; Tiili 2011.)

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni ei ole tehdä tiheää kuvausta Aukiolla porukoivien eläkeläismiesten elämästä vaan pikemminkin ymmärtää sosiologisesta näkökulmasta heidän porukointiaan kaupunkitilassa. Osallistuva havainnointi on siten ollut paras keino yrittää ymmärtää heidän toimintaansa. Tutkijan osallistuminen ihmisryhmän toimintaan vaikuttaa vääjäämättä sen toimintaan, minkä vuoksi on jatkuvasti kyettävä refleктоimaan ja muuttamaan omaa toimintaa. Tutkijan subjektiivisuus vaikuttaa siihen, miten hänet otetaan ryhmään ja miten hän tulkitsee havaintojaan. Tutkittavat voivat kertoa asioista ristiriitaisiakin käsityksiä, ja niin myös eri tutkijoiden samasta aiheesta rakentamat konstruktiot voivat olla erilaisia (Adler & Adler & Johnson 1992, 3–10; Andersson et al, 2012; Bajc 2012, 73.)

Kenttäpäiväkirjani merkinnät perustuvat subjektiiviseen tulkintaani Aukiolla havaitsemistani tapahtumista. Ryhmähaastatteluissa miehet puhuivat kollektiivisesti porukoinnistaan ja yksilöhaastatteluissa asioista puhuttiin henkilökohtaisemmin. Haastatteluiden ja havaintopäiväkirjan tekstejä olen analysoinut rinnakkain kategorisen sisällönanalyysin avulla. Analyysin runkona toimivat Lefebvren tilan sosiaalisen tuottamisen käsitteet. Tilallisten käytäntöjen kohdalla erittelen Aukiolla käymiseen liittyviä rutiineja. Tilan representaatioita tarkastelen symbolisten erontekojen kautta, jotka auttavat ymmärtämään Aukion sosiaalisia rakenteita. Representaation tilan kategoriaan liitän Simmelin ajatuksia seurallisuudesta. Näiden elementtien kautta pyrin kuvaamaan minikälaista sosiaalista tilaa eläkeläismiehet Aukiosta porukoinnillaan tuottavat.

Tutkimuskohteena Aukion eläkeläismiesten porukointi

Tutkimuksen näyttämönä toimiva Aukio on tyypillinen suomalaisten kaupunkikeskustojen elävöitetty tila (ks. Vuolteenaho 2005, 105). Kaupungin keskeisellä paikalla sijaitsevan Aukion yhteydessä on kahviloita, terasseja ja kauppvoja. Alueella kulkee runsaasti kävelijöitä sen keskeisen sijainnin vuoksi. Erityisesti kesäisin Aukiolla on paljon ihmisiä istuskelemassa kahviloiden terasseilla ja julkisilla puistopenkeillä. Se on ihmisvilinän, kahviloiden ja katukalusteidensa ansiosta otollinen paikka katuseurallisuudelle. Aukio toimii esimerkkinä kaupunkikeskustan sosiaalisesta tilasta jonne kokoonnutaan ihmisten pariin. Vastaavia seurallisia tiloja voidaan löytää esimerkiksi kauppakeskuksista (Keskinen & Lehtonen & Leino 2011), toreilta, kaduilta, puistoista (Kopomaa 1997) tai esimerkiksi pesuloista (Kenen 1982).

Aamupäivisin Aukio täyttyi useista miesten porukoista, naisia aamupäivien porukoissa ei ollut. Miehet kokoontuivat vakiopaikoilleen maanantaista lauantaihin noin kello kymmenen ja kahdentoista väliseksi ajaksi. Kauniimpina

päivinä paikalle kokoontui useita kymmeniä miehiä. Sadepäivinä ja talvisin kukin porukka kokoontui vaihtoehtoisin vakiopaikkoihin kaupunkikeskustan kauppakeskuksien käytäville tai kahviloihin. Aukiolle kokoontui neljä suurempaa noin 4–14 miehen porukkaa, sekä useampia muutaman hengen porukoita. Porukoinnilla tarkoitan kahta tai useampaa henkilöä, jotka ovat hetkellisesti toistensa välittömässä läheisyydessä ja vuorovaikutuksessa keskenään (Goffman 1963, 18; Kopomaa 1997, 108).

Aukiolla porukoivat miehet olivat pääasiassa noin 50–80-vuotiaita ja syystä tai toisesta palkkatyöstä vapaita. Osa saattoi olla työttömänä ja toiset sairauseläkkeellä, mutta suurin osa oli varhais- tai vanhuuseläkkeellä. Keskityn käsittelemään neljää suurinta ja näkyvintä porukkaa, vaikka Aukiolla kokoontui myös muita miesporukoita. Keskeisimmät porukat olen eritellyt sen mukaan missä he kokoontuvat ja mikä heitä yhdistää (ks. Anderson 1978). ”Naukkailijat”, keskimäärin noin neljän miehen porukka, herätti Aukiolla eniten keskustelua. Heidän mieltymyksensä alkoholiin voidaan katsoa olevan heitä yhdistävä tekijä ja he kokoontuivat useimmiten Aukion reunalla sijaitseville yleisille penkeille. Aukiolla sijaitsevan grillikioskin pöytien ääreen kokoontui kaksi paikallisen suuren työpaikan eläkeläisporukkaa, jotka kumpikin koostuivat noin 6–12 miehestä. Heitä kutsun ”telakkamiehiksi” ja ”konepajan miehiksi”. Kumpaakin porukkaa yhdistävät vanha työpaikka, sieltä ammennetut tarinat ja yhteisyys. Aukion suurinta, noin 8–14 miehen porukkaa kutsun ”seisoskelijoiksi”. Heidän porukansa kokoontui seisomaan keskelle Aukiota. Heistä useat olivat aktiivisia liikkumaan ja moni oli muuttanut lähikunnista kaupunkiin vasta eläkepäivinänsä. Seisoskelijoita yhdisti se, että heitä ei yhdistänyt mikään yksittäinen tekijä, vaan he katsoivat olevansa *sekalaist seurakuntaa*. Pääasiassa porukat koostuivat miehistä, joiden voidaan katsoa identifioituvan juuri tiettyihin porukoihin.

Aukion arkiset käytännöt

Eläkeläismiehet saapuivat Aukiolle hieman ennen aamukymmentä. Hetkessä heitä oli paikalla jo useita kymmeniä omilla vakiopaikoillaan. Aukiolla sijaitsi nuorten ja työikäisten suosima trendikäs jäätelöbaari ja eläkeläismiesten suosima katugrilli, jonka yhteydessä oli pöytiä. Muun muassa telakkamiehet ja konepajan miehet kokoontuivat aina grillille. Jäätelöbaarilla he eivät porukoineet. Eräs eläkeläismies kertoi, että:

Torstai 12.5.2011

”Me keräännytään tähä renttupuolel. Toi tuol on Juppibaari. Kerran joku sano, et tää on renttupuoli, vaiks kaikki meist on pitkän työuran tehneitä...”

Tuol on euron verran kalliimpaa. Mää kerra testasi. Tääl on munkki ja kahvi 3 euroo ja tuol on yli 4 euroo. Tän mää tuu et pääsee emäntää pakoo, mut jos mää oo emännä kans liikkeel ni pitää men tonne.”

Ihmiset tuottavat tilan sosiaalista järjestystä sekä tilallisilla että symbolisilla käytännöillään. Kaupunkitilasta esitetyt symboliset merkitykset määrittävät ihmisten tilallista toimintaa ja siten arjen käytännöissään ihmiset uusivat kaupunkitilan sosiaalista järjestystä. Aukion *Juppibaari* saa eläkeläisten keskuudessa merkityksen, että he eivät kuulu sinne. He valitsevat halvemman tai ilmaisen vaihtoehdon. Ihmiset antavat yhteiskunnalliselle olemiselleen tilallisia ilmauksia arkipäiväisessä elämässä. Kyky kuluttaa määrittää huomattavasti ihmisten mahdollisuutta käyttää kaupunkitilaa, siten tilalliset käytännöt myös tuottavat ihmisten yhteiskunnallista asemaa. Aukion järjestystä pidetään yllä symbolisilla eronteoilla, kuten seisoskelijoihin kuuluva *Kauppias* kuvaa seuraavassa:

Kauppias: Tää on vaa tämmöne, et tääl käydään, ja niinku muuallaki maailmassa, tääl on onneks tullu nyt tämmöst, ei tääl enne tämmöst oo ollu. Kato onha tää nyt muualla maailmassa tämmöne kulttuuri ihan normaalia, mut suomalaisista on suurin osa täysiä juntteja. Ei vieläkkää ymmärrä sitä, ei vieläkkää. Sitte menee tonne baari terassil perkele istumaan, eikä osta mitään. Ni mun mielestä se on sitte viimenen niitti, että mää nään sillo aina punasta, että jos menet yrittäjän alueelle ja menet istumaan sinne tuoleihin. Tääl on vielä semmosta saatanan tyhmyyttä, mutta kaippa se joskus hävii. Toivotaan. (YH1)

Maksamalla katukahviloiden palveluista maksetaan oikeudesta käyttää niiden tilaa. Seisoskelijat porukoivat keskellä Aukiota, eivät minkään kahvilan alueella. Heidän porukointinsa ei vaatinut rahaa eikä sulkenut ketään kulutuksen avulla ulkopuolelle, mutta heille ei Aukiolla riittänyt kalusteita joissa istua. Rajalliset kulutusmahdollisuudet pakottavat kamppailemaan omasta tilasta kaupungilla (Vuolteenaho 2010, 73–74). Esimerkkinä ote havaintopäiväkirjasta:

Torstai 9.6.2011

Grillin naispuolinen myyjä tuli sanomaan Kakelle: ”Taasko sää juot omasta pullosta. Sää tiät et mää en tykkää hyvällä.” Kake avasi takkinsa auki ja sanoi: ”Ei mul mitää oo.” Nainen sanoi, että: ”Mää huomasi ku sää just pistit se tyhjä pullo roskii.” Kake sanoi: ”Mää oo iha nätisti.” Tilanne loppui siihen.

Edellisessä otteessa Kake oli terästännyt kahviaan omasta pullostaan. Naukkailijat istuivat yleensä Aukion yleisillä penkeillä juoden omia juomiaan, mutta

silloin kun he eivät juoneet, he saattoivat istua grillillä. Nyt Kake kuitenkin kyseenalaisti vallitsevia tilan representaatioita. Heidän vakiopaikallaan, Aukion yleisillä penkeillä, saattoi istua ulkopuolisiakin ihmisiä. Penkeiltä oli hyvä näkyvyys Aukiolle, jonka ohitse kulkevia ihmisiä saattoi katsella ja samalla keskustella. Naukkailijat kokivat että heidän oikeutta kaupunkitilaan sorrettiin:

ANTTI (TUTKIMUKSEN TEKIJÄ): *Tuleeko usei häiriöt ku te istutte täsä näi?*

VÄISKI: *No oikeestaa poliisie mukaa me ollaa häiriintyneit kaikki. Vaikkei me ol mitää tehty, ni meist sanotaa et me häiritää ihmisii.*

ANTTI: *Millai se sit tapahtuu, ku mä oon huomannu, et te ette pidä pulloo näkyvil, ni millai poliisit sit puuttuu siihe?*

VÄISKI: *Käsketään lähtee pois. Joo. Vaikkei me ol mitää tehty. Poliiseilt tulee tämmöne vastaus: "Te ootte juopon näkösi ihmisii, lähtekää helvettii täält ihmiste ilmoilt."*

VÄISKI: *Ja jos me haluttais tehd asia ihmisoikeutee, koska me ei ol mitään tehty semmosta asiaa mitä Suomen laki ja Kaupungin laki kieltäis. Me ei ol semmosii tehty... Monta kertaa täsä. Pelkästää istuttu ja juteltu vanhoi juttui, ni silti tulee meil sanomaa: "Lähtekää menemää siit, tää ei oo mikää kokoontumispaikka." Ni sit ku täsä istuu 78 vanhaa mummuu ja tuffaa, ni niil ei puhut mittää. Ne pitää tääl kokouksii... Juoruseura... Mutku me ollaa vaa täs ja jutellaa hausкои ja istutaa ja... ULOS! Näin tekee poliisi. Täysin paskoi. Menis kattoo ton noi ku tuol vetää rattijuopot, raiskaajat, murtovarkaat, kaikki liikkuu tääl vapaal jalal. Jos me otetaa yhde olutpullo, ni tääl o 70 kyttää tosa... (YH4)*

Yleensä naukkailijat pitivät pulloaan piilossa ja istuskelivat asiallisesti. Toisinaan kuitenkin heidän äänenvoimakkuus nousi ja kehon eleet yltyivät ailahteleviksi. Poliisit saapuivat usein aamupäivisin Aukiolle, jolloin naukkailijat yleensä poistuivat paikalta. Varsinaista häätötilannetta en nähnyt havainnointijakson aikana kuin kerran. Silloin eräs penkeille sammunut mies kerättiin rauhallisesti poliisien kyytiin. Naukkailijat haastoivat porukoinnillaan kaupunkitilan sosiaalista järjestystä ja vakiintuneita tilan representaatioita. Julkijuopottelua paheksutaan yleisesti, joten heidän toimintansa keräsi pitkiä katseita. Muut eläkeläismiehet eivät kokeneet juopottelua harmina. He katsoivat naukkailijoiden kuuluvan kaupunkikuvaan ja heidän toimintaansa haluttiin seurata niin kuin myös poliisien toimintaa. Naukkailijoiden ja poliisien välinen ristiriitainen asetelma toi Aukiolle elämää. Seisokselijat selventävät asiaa:

ANTTI: *Onkse sun mielest vääri, et niit (naukkailijoita) häädetää siit pois?*

KAARLO: *O! Kyl niil oikeus tos istuu siinä ku muillaki.*

PAAVO: *Nii sillo ku o asiallisesti.*

ANTTI: *Mitä sää ajattelet, et on niit tekijöitä minkä takia ne siit häädetään?*

KAARLO: *Mää en ossaa varmaa sanoo, mut se tuntuu vähä välist silt, et ne (poliisit) on vaa ottanu silmätikuks ne.*

PAAVO: *Niinku liikkeistäki häädetää ja niin päin pois. Niinku mää oo aina sanonu, et ne on iha vaa silmätikkui. Mul on mielipiteeni tähe tilanteeseen, olis kaikke paras ko jättäis poliisiauto vaikka toho parkkii ja pari miestä kävelemää tähe näin, ni paljo paremmal hyödyll olis tälläi. Se rauhottais jo pelkkä olemine tos noi, ku kävelis porukan mukana, jopa joskus jos jäis juttelemaanki.*

Mielenkiintoinen tila herättää keskustelua. Aukion aamupäivien ihmisvilinässä saattoi nähdä mielenkiintoisia tapahtumia ja osallistua kiinnostavaan keskusteluun. Tämä yllätyksellisyys ja tilan avoimuus mahdollisti myös minun osallistumiseni porukoihin. Vaikka porukoinnin keskiössä oli keskustelu, ei ryhmien vuorovaikutukseen aina päässyt mukaan. Välillä seurani karkotti muut paikalta. Miehet vaihtoivat pöytää ja tuoleja siirreltiin pöydistä toisiin tai sitten minulle yksinkertaisesti käännettiin selkä. Julkisella paikalla saattaa kuka tahansa tulla häiritsemään, mutta pienillä symbolisilla eleillä pystytään toisen läsnäolo merkitsemään ylimääräiseksi:

Torstai 9.6.2011

9:30 Istuin taas grillille. Menin pöytään missä istui telakkamiehiä. Sanoin, että kun aurinko paistaa niin äijät tulevat aiempaa. Miehistä yksi sanoi että olen väärässä: "Aina me tähän aikaan tullaan". Heitä istui kahdessa pöydässä. Istuin toiseen missä istui vähemmän porukkaa. Pikkuhiljaa kaikki miehet lähtivät vierestäni pois ja siirtyivät viereiseen pöytään. Jäin kuitenkin siihen lueskelemaan lehteä. Jonkin ajan kuluttua siirryin istumaan Kaken seuraan. Hetkeä myöhemmin Kaken kaveri saapui myös. Noin 65-vuotias mies joka kertoi, ettei enää ryyppää, mutta oli tuntenut Kaken liki 50 vuotta, ja että hekin olivat ämpärikaupalla ryyppäneet yhdessä. Esittäydyimme ja kättelimme toisiamme. Siirryimme varjopöytään...

Seurallisuus Aukion eläkeläismiesten porukoissa

Eläkeläismiesten subjektiivisesti Aukiolle antama merkitys rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, erityisesti seurallisen eletyn hetken kautta. Eletty tilan kokemus tulkitaan suhteessa henkilön muistoihin ja toiveisiin; ihmisen identiteettiin. Kollektiivisesti jaetut merkitykset maailmasta, missä ihmiset ovat identiteettinsä rakentaneet, vaikuttavat siihen miten tilaa tulkitaan (Lefebvre 1991; Saarikangas 2006). Kulttuuri elää siis ihmisessä, mutta uusia merkityksiä tuotetaan jatkuvasti. Aukion eläkeläismiesten kulttuurinen kehys, missä he ovat elämänsä ja ajattelunsa rakentaneet, on pitkälti samanlainen. Samankaltaisen taustan ansiosta vuorovaikutus ja yhteisyyden rakentaminen on helpompaa. Iltapäivien kaupunkitilaa eläkeläismiehet eivät lisääntyneen nuorison vuoksi kokeneet omakseen. (vrt. Haarni 2010a, 87–90.) Aukiolla eletty hetki on mieluisa, koska siellä tapaa kaltaisiaan ja kokee yhteenkuuluvuuden tunteita. Seurallisella hetkellä on kuitenkin omat sääntönsä, jotka tosin ovat liukuvia päivästä riippuen:

Torstai 16.6.2011

11:10 Menin tavalliseen tapaan grillille munkkikahville. Istuin telakkamiesten ryhmään, joita oli paikalla kolme. Pöydässä kävi tervehtimässä yksi ja istumaan tuli myöhemmin toinen mies. Kun tulin, aloimme keskustella politiikasta. Keskustelimme Agitaattorin ja Halvarin kanssa hallituksen muodostamisesta ja uusista verolinjauksista. Huomasin että kantani hieman ärsytti Halvaria, mutta Agitaattori jaksoi kuunnella. Huomasin, että Halvari alkoi ottaa lämpöä. Hän alkoi puhua Agitaattorille seuraavaan tyyliin: ”Ei sillä väliä kuka siellä hallituksessa on, samallain ne hommat menee. Katotaan neljän vuoden päästä niin taas me täällä rutistaan eikä asiat ole mihinkään muuttuneet.” Agitaattori yritti puhua jotain väliin, mutta Halvari jatkoi: ”Älä sääki jaksa taas meltota kun ei ne asiat siitä mikskää muutu. Mää oon nii kyllästynyt tähä ikusee veivaimisee.” Halvari alkoi tosiaan ottaa lämpöä ja Agitaattori ymmärsi olla provosoimatta enempää tilannetta. Seuraavaksi alettiin puhua Kreikan velkasaneerauksesta. Keskustelu muuttui pian taas iloisemmaksi. Puhuttiin kiukkuisista hyttysistä, mökkeilystä, tietokirjasarjoista, naakanpesistä, Granlundin pelipaidasta, jonka joku oli ostanut 10 000 €..

Keskustelu miesten keskuudessa oli useimmiten kevyttä ja aiheesta toiseen nopeasti hyppivää. Jos joku alkoi puhua kovin raskaita asioita, hänet palautettiin seurallisuuden kaavaan. Seurallisuuden alempi ja ylempi kynnykset määriteltiin kuitenkin Aukiolla eletyssä hetkessä. Seurallisuuden muoto riippui osallistujista ja heidän sen hetkisestä tunnetilasta. Simmelin mukaan jokaisella seuralliseen tilaisuuteen osallistujalla on oltava yhtäläinen oikeus keskusteluun. Jos joku ei

tarjoakaan samaa huojennusta ja iloa toiselle, saattaa syntyä riitaa. Eläkeläismiehet välttelivät ristiriitoja, mutta joskus keskustelu saattoi muuttua kiivaaksi kun lipsuttiin seurallisuuden kaavasta. Seisokelijoiden Paavo kertoo asiasta:

ANTTI: *Nii et se on sit semmost leikkimielist piikittelyy vai? Entä jos joku alkaa ottaa oikee lämpöö?*

PAAVO: *On joskus semmossiiki tilanteit et oikee ottaa lämpöö, et todella tulee. Kyl mää oo yhde kaveri kanssaki päät punasen huutanu oikee tosissas.*

ANTTI: *Meneekö oikee tavallaa riida puolel?*

PAAVO: *Se riippuu mimmost asiast o kyse, mut harvo. Sit rupee kyl porukkaa vaihtamaa jos se menee siihe jatkuvaa hastamisee. Se riippuu niinku asiast, et ku harvo meikäläinenki ottaa pulttii, mut sillo mää oti... Mut jos niinku jatkuvasti ollaa tukkanuottasil ni kyl siin äkkii erkanee porukast: mitä mää ton tappelemaa mene...*

ANTTI: *Entä jos on iha niinku arkojaki asioita mihi tarvittais kaverilt apua, tuodaanko niit tänne?*

PAAVO: *Ei oikee yleisel tasol, kyl sit vedetää hiuka sivuu, mun kohdaltani ainaki, emmä muist tiä. Et ei niit kaikkii levitel kaikkie aikan. Vettää hiuka sivuu, et tuu hiuka tähä näi, jos on jottai arkaa.*

ANTTI: *Onks täs niinku jotai luottokavereit ketä vedetää sivuu tai sillai?*

PAAVO: *Kyl sen tietää kenel uskaltaa sanoo tämmösest asiast, jos on joku semmone asia, et sen ei välttämät tarvitte men kaikkie korvii... Mut kyl ne yleisesti on kaikki yhteisii asoit, kyl se on harvo kun tulee tämmössii. (RH1)*

Jokainen miehistä sai välillä osansa pilailusta, mutta sitä piti kuitenkin sietää. Yleensä miesten vuorovaikutus ja yhteisyyden luonti oli helppoa, sillä miehet olivat yhteiskunnalliselta asemaltaan samanarvoisia. Eläkeläismiehet tiesivät toisistaan paljon, mutta henkilökohtaisista asioista ei juuri keskusteltu. Miehillä oli kuitenkin porukoissa läheisempiä kavereita, joilta tarvittaessa sai tukea. Porukassa voitiin huumorin avulla sivuta arempiakin asioita, mutta omia kasvoja haluttiin suojella. Eräs konepajan miehistä kiteytti: *"Tääl o haukuttu hallitukset ja kehuttu, ja kyl tääl kaikki asiat käydää läpi. Iha oikeesti. Mut omat asiat, niistä ei paran puhella mitää."*

Seurallinen vuorovaikutus on taitolaji, josta palkintona on sosiaalinen tyydytys ja porukan arvostus. Simmel (1999, 117) puhuu seurallisuuden tarjoamasta huojennuksesta ja sen jälkikaiusta. Seurallisen hetken avulla eläkeläismiehet

tuottavat kollektiivisen tilallisen kokemuksen, joka tuo rytmiä päivään ja antaa hyvän mielen. Aukiolla eletty tilan kokemus ja seurallisuuden jälkikaiku vaikuttavat heidän tuleviin tilallisiin käytäntöihinsä. Miehet palaavat päivän toisensa jälkeen Aukiolle tavoittelemaan siellä elettyä tilan kokemusta, sen yhteisyyden tunnetta ja keskustelua. Päivittäinen porukointi muodostuu osaksi eläkeläismiesten arjen rutiineja ja niin eläkeläismiesten porukat vakiintuvat osaksi kaupunkitilaa. Seisokelijat kertovat vielä porukoinnistaan:

KAARLO: *Se on semmost hyvää ajankulua ja semmost ihan et... Et ei oo vaa sel-last et istutaa tuppi suussa ja mietitää, ja sit kirjoittaa lehtee. Saa purkaa ittestäs jutut ryhmäs.*

PAAVO: *Pilke silmäkulmassa... (RH1)*

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut osallistuvan havainnoinnin avulla eläkeläismiesten porukointia julkisessa kaupunkitilassa. Tulkintani mukaan keskeisin eläkeläismiehiä Aukiolle vetävä tekijä oli kollektiivisesti tuotettu seurallinen hetki, jonka myönteistä jälkikaikua palattiin tavoittelemaan myös seuraavana päivänä. Seurallisen hetken tavoitteena oli ainoastaan tuottaa seurallinen hetki, jota eläkeläismiehet olivat alkaneet tuottamaan täysin epävirallisesti. Heidän porukoistaan oli muodostunut osa kaupunkitilallista arkea, joka syvemmän tarkastelun kautta osoitti omia rakenteitaan. Eläkeläismiesten yhteiskunnallista asemaa tuottivat osaltaan heidän symboliset ja tilalliset valinnat. He eivät kokoontuneet trendikkäälle jäätelöbaarille vaan valitsivat porukoinnilleen julkiset tilat tai perinteisen katugrillin. Kaupunkitilan vakiintuneita käsityksiä toisinaan kyseenalaistettiin, kuten esimerkiksi naukkaileijat tekivät juomalla alkoholia julkisella paikalla. Muut eläkeläismiehet kokivat poliisien ja naukkaileijoiden välisen ristiriitaisen asetelman rikastuttavan kaupunkielämää. Porukat olivat muodostuneet yhteiskunnalliselta asemaltaan samanlaisista ihmisistä, mikä helpotti yhteisyyden luontia. Miesten keskuudessa vallitsivat tietyt seurallisuuden säännöt, mikä tarkoitti pidättäytymistä liian henkilökohtaisista tai päämäärähakuisista aiheista. Aukiolla porukointi karkotti yksinäisyyttä ja piti miehet liikkeellä. Porukoinnilla on eläkeläismiesten hyvinvoinnille tärkeä merkitys.

Artikkelin ensisijaisena teoreettisena työkaluna käyttämäni Lefebvren (1991/1974) tilan sosiaalisen tuottamisen teoria ei juuri tarjoa eväitä sosiaalisen vuorovaikutuksen analysointiin, minkä vuoksi olen täydentänyt eletyn tilan kuvausta Simmelin (1999/1908) seurallisuuden avulla. Nämä kaksi erilaista lähtökohtaa ovat toimineet yhteen, sillä kumpikin etsii sosiaalisen olennai-

sinta dualismien väliltä. Lefebvrelle tilan olennainen on elävässä ihmisessä, ei pelkästään objektiivisessa materiaalisessa maailmassa tai subjektiivisessa ajattelussa. Simmel taas löytää yhteiskunnallistumisen ideaalin seurallisuudesta, missä niin ikään tasapainoillaan objektiivisen ja subjektiivisen maailman välillä. Yhteiskunta rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jonka seurausta on havaittu materiaallinen maailma ja subjektien sille antamat merkitykset. Tilan materiaalisille elementeille annetut merkitykset määrittävät ihmisten sosiaalista toimintaa, mutta sosiaalisen toiminnan kautta myös muutetaan tilaa. Näin ollen tila on sosiaalista ja sosiaalinen tilallista. Mikrotason sosiaalisia maailmoja tutkimalla voidaan ymmärtää niitä laajempia yhteiskunnallisia muutoksia joita ajassa ja tilassa tapahtuu. Eläkeläismiesten porukat kaupunkitilassa ovat myös aikansa tuotos.

Eläkeläismiehet tuottavat Aukiosta porukoinnillaan sosiaalista tilaa, jonka subjektiivinen merkitys rakentuu seurallisen eletyn hetken kautta, joka toistuessaan arjen tilallisissa käytännöissä materialisoituu osaksi objektiivisesti havaittua kaupunkitilaa. Aukion eletyssä hetkessä eläkeläismiesten kokemukset kohtaavat ja Aukiosta tulee jotain suurempaa kuin yhden ihmisen subjektiivinen tila. Seurallisuuden tarjoama huojennus ja sen jälkikaiku kiinnittyy tiettyyn paikkaan kaupungilla, jossa yhdistyvät eläkeläismiesten objektiiviset havainnot ja subjektiiviset käsitykset maailmasta. Kollektiivisen seurallisen kokemuksen kautta Aukiolle rakentuu affektiivinen merkitys, jonka vuoksi siellä käymistä aletaan toistaa, jolloin se vakiintuu osaksi arjen tilallisia käytäntöjä. Aamupäivien elettyjen hetkien kautta tilan representaatiot hitaasti muovautuvat eläkeläismiesten neuvotellessa ja muuttaessa tilallisia käytäntöjään. Aukio on heidän kollektiivisen representaation tila, jonne he kokoontuvat edustamaan itseään, porukkaansa sekä paikkaansa kaupunkitilassa. Eläkeläismiehet tuottavat porukoinnillaan Aukiosta eräänlaista seurallisuustilaa.

Tarve matalankynnyksen seurallisille tiloille kasvaa kaupunkien päiväväestön lisääntyessä (Mäenpää 2011, 126–127). Anonyymi kaupunkielämä voi saada ihmisen eristäytymään (Simmel 2005, 39), mutta ihmisillä on kuitenkin luonnollinen tarve tyydyttää seurallisuuden viettiään (Simmel 1999). Kaupunkien seurallisissa tiloissa ihminen voi hetkeksi unohtaa arjen paineet. Tarve kerääntyä toisten pariin usein ylittää ympäristölliset tekijät, jonka vuoksi epävirallisia porukoita voi muodostua yllättäviinkin paikkoihin (Mäenpää 2005, 91–94; Shaftoe 2008, 66–68). Jos ihmisen mahdollisuus osallistua kaupunkiseurallisuuteen rajoittuu kulutuskyvyn mukaan, aiheuttaa se syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Eräs uhkakuva on, että jos kaupunkitiloja suunnitellaan ainoastaan kaupallisuuden ehdoilla, tullaan sulkeneeksi ulos eläkeläiset joiden kaupunkitilojen käyttöä ohjaavat myös tunteelliset tekijät (Semi 2011, 64–65). Kulutuksen avulla elävöitetty jälkimoderni kaupunkitila voidaan

kuitenkin nähdä vastapainona modernin aikakauden kuolleisiin kaupunkitiloihin (Vuolteenaho 2005, 94–95). Jälkimodernin kaupunkitilan kulutuksellisuudesta huolimatta useat ihmiset kokoontuvat kaupungille ennen kaikkea ihmisten kohtaamisen ja seurallisuuden vuoksi. Kaupunkisuunnittelun tulevaisuuden haasteena on rakentaa julkisia tiloja jotka tuottavat kohtaamisia ja keskustelua, rakentavat yhteisyyttä ja torjuvat yksinäisyyttä eikä sulje ketään kulutuksen avulla ulos. Miten rakennetaan kaikille yhteistä julkista kaupunkitilaa?

KIRJALLISUUS

- Adler, Patricia A. & Adler, Peter & Johnson, John M.** (1992). Street Corner Society Revisited. New Questions About Old Issues. *Journal of Contemporary Ethnography* 21:1, 3–10.
- Al-Mohammad, Hayder** (2011). Less methodology more epistemology. The body, metaphysics and 'certainty'. *Critique of Anthropology* 31:2, 121–138.
- Anderson, Nels** (1988/1923). Kulkumiehet. Hobojen elämää 20-luvun Amerikassa. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Anderson, Elijah** (1978). *A Place on the Corner*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Andersson, Elijah & Austin, Duke W. & Holloway, Craig Laprice & Kulkarni, Vani S.** (2012). The Legacy of Racial Caste: An Exploratory Ethnography. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 642: 1, 25–42.
- Bajc, Vida** (2012). Abductive Ethnography of Practice in Highly Uncertain Conditions. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 642: 1, 72–85.
- Crang, Mike & Cook, Ian** (2007). *Doing Ethnography*. Sage, London.
- Fried, Suvi** (2011). Ostarista paikalliskeskukseksi. Lähiön kauppapaikan muodonmuutos eläkeikäisten kuvaamana ja kokemana. *Alue ja ympäristö* 40:2, 49–60.
- Geertz, Clifford** (1973). *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. Basic Books, New York.
- Giddens, Anthony** (1984). Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analysissä. Otava, Helsinki.
- Goffman, Erving** (1966). *Behaviour in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*. The Free Press, New York.
- Grönfors, Martti** (1982). Kvalitatiiviset kenttätymenetelmät. WSOY, Helsinki.
- Haarni, Ilka** (2010a). Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeläiset kaupungissa. *Gaudeamus*, Helsinki.
- Haarni, Ilka** (2010b). Eläkeikäisten kohtaamispaikat tekemisen ja tapaamisen yhteisöinä. *Gerontologia* 24: 1, 3–13.
- Honkasalo, Marja-Liisa** (2008). Reikä sydämessä. Vastapaino, Tampere.
- Jylhä, Marja** (2006). Elämän laatu vanhenemisen tutkimuksessa: jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua. *Gerontologia* 20: 3, 138–146.
- Jyrkämä, Jyrki** (2001). Aika tutkimuksessa ja elämänkulussa. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*, 267–323. Vastapaino, Tampere.
- Karisto, Antti & Konttinen, Riikka** (2004). Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä. *Palmenia-kustannus*, Helsinki.
- Karisto, Antti** (2010). Yksi piano vai kymmenen lehmää? Kirjoituksia arjen ilmiöistä. *Gaudeamus*, Helsinki.
- Kenen, Regina** (1982). Soapsuds, Space, and Sociability : A Participant Observation of the Laundromat. *Journal of Contemporary Ethnography* 11: 2, 163–183.
- Keskinen, Kalle & Lehtonen, Sanna & Leino, Mari** (2011). Kaikki tiet vievät Hansaan. Nuorten ajanvietto osana kauppakeskuksen arkea. *Nuorisotutkimus* 29: 4, 19–32.
- Kopomaa, Timo** (1997). Tori, marginaali, haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. SKS, Helsinki.
- Korhonen, Merja & Hietanen, Heidi & Lyyra, Tiina-Mari** (2009). Iäkkäiden henkilöiden kokemuksia sosiaalisesta kanssakäymisestä kerhotoiminnassa. *Gerontologia* 23/4, 200–208.

- Knibbe, Kim & Versteeg, Peter** (2008). Assessing Phenomenology in Anthropology. Lessons from the Study of Religion and Experience. *Critique of Anthropology* 28: 1, 47–62.
- Lefebvre, Henri** (1991/1974). *The Production of Space*. Blackwell, Oxford.
- Lehtovuori, Panu & Neuvonen, Aleks**i (2011). Tulevaisuuden asumisen tilat ja muodot. Teoksessa Anderson, Leif C. & Hetemäki, Ilari & Mustonen, Riitta & Sihvola Ari (toim.): *Kaikki irti arjesta*. Gaudeamus, Helsinki, 166–187.
- Milligan, Christine & Bingley, Amanda & Gatrell, Anthony** (2005). 'Heeling and Feeling'. The Place of Emotions in Later Life. Teoksessa Davidson, Joyce & Bondi, Liz & Smith, Mick (toim.) *Emotional Geographies*, 49–62. Ashgate, Surrey.
- Mäenpää, Pasi** (2005). *Narkissos kaupungissa*. Tammi, Helsinki.
- Mäenpää, Pasi** (2011). Helsinki takaisin jaloilleen. Askelia toimivampaan kaupunkiin. Gaudeamus, Helsinki.
- Noro, Arto** (1991). Muoto, moderniteetti ja 'kolmas'. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Tutkijaliitto, Helsinki.
- O'dell, Tom & Willim, Robert** (2011). Composing Ethnography. *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 41: 1, 27–39.
- Saarikangas, Kirsi** (2006). Eleyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Schmid, Christian** (2008). Henri Lefebvre's Theory of the Production of Space. Towards a three dimensional dialectic. Teoksessa Goonewardena, Kanishka & Kipfer, Stefan & Milgrom, Richard & Schmid, Christian (toim.): *Space, Difference, Everyday Life*, 27–45. Reading Henri Lefebvre. Routledge, London.
- Semi, Jussi** (2011). Kaikille avoin, kaikille vapaa? Tilallisen ulossulkemisen kolme säiettä. *Alue ja ympäristö* 40: 2, 61–67.
- Shafte, Henry** (2008). *Convivial Urban Spaces. Creating Effective Urban Spaces*. Earthscan, London.
- Simmel, Georg** (1999/1908). *Pieni sosiologia*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Simmel, Georg** (2005). *Suurkaupunki ja moderni elämä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Soja, Edward W.** (2000). *Postmetropolis. Critical Studies of Cities and Regions*. Blackwell, Oxford.
- Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2012** (2013). *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*, Helsinki.
- Tani, Sirpa** (2011). Oikeus oleskella? Hengailua kauppakeskuksen näkyvillä ja näkymättömillä rajoilla. *Alue ja ympäristö* 40: 2, 3–16.
- Tiili, Miia-Leena** (2011). Läsnäoloa ja refleksiivisyyttä. Ammattikulttuurin tutkimus Merleau-Pontyn fenomenologian valossa. *Elore* 18: 2, 85–100. [Viitattu 27.5.2013] http://www.elore.fi/arkisto/2_11/tiili.pdf
- Vilkko, Anni** (2010). *Koti vanhetessa*. Teoksessa Vilkko, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 201–236.
- Vuolteenaho, Jani** (2001). *Työn lopun kaupunki. Arjen maantiede, työttömyys ja kulttuurinen muutos*. Nordia Geographical publications, Oulu.
- Vuolteenaho, Jani** (2005). Kaupunkitilan elävöittäminen: jälkimodernin muutoksen megatrendeistä Oulun kävelykadulle. *Terra* 117: 2, 91–108.
- Vuolteenaho, Jani** (2010). Uusliberalisaatio ja kaupunkityöttömyyden arki Suomessa. *Alue ja ympäristö* 39:2, 69–78.

Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset

ANTTI WALLIN

Väestön ikääntyminen muuttaa asuinalueita monin tavoin. Artikkelissa kuvataan yhden ikääntyvän kerrostalolähiön arkea ja alueen muutosta eläkeläisnaisten näkökulmasta.

Johdanto

Suomen väestö on ikääntynyt ja ikääntyy edelleen. Väestön ikääntyminen vaikuttaa suomalaisten asumisjärjestelyihin ja kaupunkiin monella tavalla. Suomessa yli miljoona ihmistä asuu kerrostalolähiössä, joista valtaosa rakennettiin 1970-luvulla kaupunkien lisääntyvälle työväestölle (Ahola & al. 2009, 76). Sitten monen kerrostalolähiön sosiaalinen rakenne on muuttunut lisääntyneen maahanmuuton, väestön ikääntymisen ja ihmisten asumispreferenssien vuoksi (esim. Kortteinen & al. 2005, 128; Vasanen 2010, 20–22). Lähiöt ovat muuttuneet sosiaalisesti ja tilallisesti siinä missä muukin yhteiskunta, mutta muutokset voivat saada alueellisesti hyvin erilaisia muotoja.

Sorien jälkeinen Suomi koki kaupungistumisen seurauksena suuren rakennemuutoksen, joka on ollut kansainvälisestikin vertailtuna huima (Jokinen & Saaristo 2002, 85–90; Karisto & al. 2005, 92). 1950–1960-luvuilla työväenluokkaisen ihmisten asuinolot olivat ahtaat ja puutteelliset. Asuntotuotannon paineessa modernisoituaan Suomeen alettiin pystyttää kaupunkien reunoille kerrostalolähiöitä uuden rakennustekniikan mahdollistamana. Lähiörakentamisen vilkkaimmat vuodet osuivat juuri suurten ikäluokkien itsenäistymisen vaiheeseen. Vuonna 1975 yli

50 prosenttia väestöstä asui kerrostalossa. Siirtyminen maatalousvaltaisista teollisiin tuotantotapoihin muutti elinkeinorakenteen lisäksi myös ihmisten elinympäristön ja elintavat. (Juntto & Vilkkonen 2005, 124–126.)

Valtio rahoitti lähiörakentamista mutta asetti samalla sosiaalisia ehtoja asukasvalintoihin, mistä Anneli Juntton (1990, 265) mukaan alkoi lähiöiden marginalisointi. Lähiörakentamisen aikakaudella kaavoitus pyrittiin liittämään osaksi kokonaisvaltaista teknokraattista yhteiskuntasuunnittelua, jonka tuloksena oli kuitenkin suunnitteleminen ja hajanainen yhdyskuntarakenteen. Johanna Hankonen (1994) on huomauttanut, että Suomen kaupungistuminen tapahtuikin paradoksaalisesti esikaupungistumalla. Aikakauden kaupunkisuunnittelu oli analyttistä ja abstraktia eikä huomioinut juuri mitenkään ihmisten kokemusmaailmaa. Kyse oli neliöistä, markoista ja perhekunnista. (Hankonen 1994; Juntto 1990, 296; ks. myös Lefebvre 1991/1974, 312–318.)

Irene Roivaisen (1999) mukaan lähiörakentamisen ensimmäisinä vuosina, 1950–1960-lukujen vaihteessa, lähiöt nähtiin uutena urbaanina mahdollisuutena. 1960-luvun lopusta alkaen lähiöiden puutteita alettiin kritisoida, jolloin valloille nousi *ongelmakeskeinen diskurssi*. 1990-luvun puolivälistä alkaen on kuitenkin alkanut olla viitteitä myös *lähiön kotiseutuistumisdiskurssista*. Tämän tyyppisistä lähtökohdista Kirsi Saarikangas (2006, 200–201) on huomauttanut, että lähiöiden mainetta ovat osaltaan mustanneet myös ulkopuolisesta näkökulmasta tarkastelevat yhteiskuntatieteelliset tutkimukset. Saarikangas mai-

Tutkimus on toteutettu osana Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen Asuinalueiden kehittämishojelman 2013–2015 ja Turun yliopiston rahoittamaa Lähiö henki – Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhanketta.

nitsee esimerkkinä Matti Kortteisen (1982) tunnetun tutkimuksen, missä tuodaan esille maalta saapuneiden ihmisten ongelmia sopeutua uusiin asumalähiöihin ja kaupunkimaiseen elämään. Marjaana Seppäsen (2001, 126) mukaan lähiöiden maine olisikin huomattavasti myönteisempi, jos määrittelijöinä olisivat alueen asukkaat.

Kaikesta kritiikistä huolimatta lähiöt tarjosivat työvälille huomattavan parannuksen aiempiin elinoloihin. Viimeistään 1990-luvun laman seurauksena lähiöt alettiin nähdä työttömyyden ja muiden sosiaalisten ongelmien värittäminä. 2000-luvun alusta alkaen keskustelua ovat hallinneet erityisesti huono-osaisuuden kasautuminen (esim. Kortteinen & Vaattovaara 2000) ja maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen (esim. Dhalmann 2010; Vilkkama 2011; Rasinkangas 2013). Lähiöiden tarkastelu on kuitenkin näkökulmasta riippuvaista. Lähiöt voivat niissä asuvinäkökulmasta olla vetovoimaisia, vaikka tilastojen valossa kuva olisi lohduton.

Suomen väestön ikääntyminen koskee myös lähiöitä. Ennusteen mukaan 65 vuotta täyttäneiden osuus nousee nykyisestä 18 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä (Tilastokeskus 2013). Aluerakenteessa tämä näkyy niin, että kaupunkien ikääntyvät ihmiset joutuvat terveydentilansa heiketessä etsimään helppohoitoista ja esteetöntä asuntoa, mikä usein tarkoittaa kerrostaloa. Nuoremmat kaupunkilaiset taas pyrkivät taloudellisten mahdollisuuksiensa puitteissa muuttamaan joko kaupungin keskustaan tai sitä ympäröiville pientaloalueille (Kortteinen & al. 2005; Vasanan 2010). Ikä voidaan siten nähdä myös yhtenä alueellisen keskittymisen tekijänä (Rasinkangas 2013, 103–104). Ikäryhmien välisen alueellisen eriytymisen uhka ikääntyvien ihmisten kannalta on palveluiden vähentyminen ja yksipuolistuminen. Väestön ikääntymisen vuoksi kaupunkisuunnittelijoita vaaditaan tiivistämään asumista, turvaamaan palveluita ja lisäämään lähiympäristön viihtyisyyttä (Lehtovuori & Neuvonen 2011, 180; Mäenpää 2011, 126; Piekkari & Hakapää 2007, 135–136; Semi 2011). Suomen ikääntymispolitiikan linjaksi on valittu kotona asuminen niin pitkään kuin mahdollista, mikä taas ikääntyvän fyysisen kunnon rapistuessa lisää entisestään kodin ja lähiympäristön merkitystä (Semi 2011, 64; Haarni 2010a, 86–91; Vilkkko 2010). Esteettömyyteen liittyvät tekijät koetaan tärkeämmäksi erityisesti pienituloisten ikääntyneiden joukossa, sillä heidän mah-

dollisuutensa tehdä valintoja asuntomarkkinoilla ovat heikoimmat (Rasinkangas 2013, 249).

Myös runsas vapaa-aika lisää ikääntyvillä kodin ja lähiympäristön merkitystä. Eläkkeelle jäädessään suomalaiset ovat vielä varsin aktiivisia osallistumaan erilaisiin vapaaehtois- ja harrastustoimintoihin (Jylhä 2006, 145; Korhonen & al. 2009, 200–201; Haarni 2010b). Eläkeläisistä naiset ovat aktiivisempia kokoontumaan kerho- ja harrastuspaikkoihin, kun taas miehet kokoontuvat useammin ulkoilmapaikkoihin ja kahviloihin (Karisto & Konttinen 2004, 123). Ikääntyneiden lähiympäristön erilaisilla kohtaamispaikoilla on tärkeä merkitys heidän hyvinvoinnissa (Milligan & al. 2005, 56–60; Piekkari & Hakapää 2007, 135–136; Haarni 2010a).

Tarkastelen tässä artikkelissa väestöltään ikääntynyttä kerrostalolähiötä ja sen sosiaalista elämää alueen eläkeläisnaisten näkökulmasta. Artikkelin teoreettinen tukijalka lepää ranskalaisen yhteiskuntateoreetikon Henri Lefebvren (1991/1974) tilan tuottamisen teoriassa. Lähestyn aihetta abduktiivisesti erilaisia aineistoja yhdistellen pyrkien ymmärtämään asuinalueen ikääntymistä ja sen eläkeläisnaisten elämää. Artikkelin rakenne on seuraava: Aluksi esittelen tilan tuottamisen teoriaa sekä aineistot ja menetelmät. Lähtökohtien avaamisen jälkeen laadin kuvauksen kyseisen kerrostalolähiön sosiaalis-tilallisesta muutoksesta, jonka jälkeen kuvaan sitä, miten eläkeläisnaisten jokapäiväinen elämä alueella rakentuu ja millaisia ovat ongelmallisiksi koetut kohtaamiset muiden tilan käyttäjien kanssa. Päätän artikkelin pohdintaan ikääntymisen sosiaalisista ja tilallisista vaikutuksista asuinalueisiin.

Tilan tuottamisen teoria

John Urryn (2001, 3) mukaan sosiaalisen toiminnan tilallista merkitystä on laiminlyöty 1900-luvun sosiologiassa, minkä vuoksi esimerkiksi Immanuel Wallerstein (2004, 185) peräänkuuluttaa, että sosiaalitytieteiden on ehdottoman tärkeää huomioida ajallisten tekijöiden lisäksi myös tilalliset tekijät. 1970-luvulta alkaen tilallisten tekijöiden huomioiminen on lisääntynyt niin, että on alettu puhua yhteiskuntatieteiden tilallisesta käännteestä (ks. Giddens 1984; Urry 1995; Vuolteenaho 2001, 6–16; Massey 2008). Tässä artikkelissa käytän hyväkseni ranskalaisen yhteiskun-

tateoreetikon Henri Lefebvren (1991/1974) tilan tuottamisen teoriaa. Teoksessaan *La production de l'espace* hän esittää, että yhteiskunnat muodostavat tuotantomuotonsa mukaista tilaa sosiaalisten käytäntöjen tuloksena, mutta myös tila tuottaa sosiaalisia käytäntöjä. Lefebvren mukaan yhteiskunnan sosiaalinen järjestys on piilotettu tilan järjestykseen (mt., 289). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että yhteiskunnan järjestymistä ohjaisi vain tilan fyysiset rakenteet, vaan myös ihmisten kokemukset ja ajatukset tilasta. Tila on siis paitsi fyysinen, myös mentaalinen ja sosiaalinen. Lefebvrelle tila ei ole palautettavissa vain abstraktiksi tai konkreetiksi entiteetiksi – se on molempia niin, että sitä tuotetaan sosiaalisten käytäntöjen elävässä elämässä.

Lefebvre kehitti omintakeisen kolminaisuuden dialektiikan, jonka mukaan sosiaaliset prosessit ovat avoimia ja refleksiivisiä (Gottdiener 1993, 130; Gardiner 2000, 72–74). Tämän ajattelun pohjalta hän rakensi myös tilan tuottamisen teorian, joka rakentuu kolmen vuorovaikutteisessa suhteessa olevan käsitteen varaan: *tilalliset käytännöt – tilan representaatiot – representaation tilat*. Näiden tilallisen tason käsitteiden lisäksi hän erottaa niihin kytkeytyvät kolme ihmisen tilallista olemista kuvaavaa käsitettä: *havaittu – käsitetty – eletty* (ks. Villanen & Ilmonen 2002, 38).

Tilalliset käytännöt kuvaavat yhteiskunnan materiaalis-tilallisia suhteita, jotka ovat *havaittavissa* sellaisenaan esimerkiksi ihmisten arjen rutineissa, asumisessa ja vapaa-ajan vietossa. Vakiintuneet tilalliset käytännöt vastaavat yhteiskunnan rakenteiden uusintamisesta ja tarjoavat yhteiskunnan jäsenille jatkuvuuden tunteita. Tilalliset käytännöt ovat siis materiaalisia, sosiaalisesti tuotettuja ja empiirisesti suoraan havaittavissa. Näitä ovat esimerkiksi ihmisten vakiintuneet tavat rakentaa arkensa ja toimia kaupungissa. (Lefebvre 1991/1974, 38, 50; Soja 1996, 66; Schmid 2008, 36.)

Tilan representaatiot ovat käsitteellistyksiä tilasta, jotka voivat objektifikoitua esimerkiksi teksteiksi, kartoiksi tai kuviksi. Tilan representaatiot ohjaavat ihmisten *käsitystä* tilasta ja vaikuttavat siten heidän tilallisiin käytäntöihin. Tilan representaatioiden avulla pyritään hallitsemaan yhteiskunnan ideologista järjestystä. Tähän tilan ulottuvuuteen liittyy siis olennaisesti tieto ja valta. Esimerkiksi virkamiehillä, kaavoittajilla ja medialla on valta laatia esityksiä tilasta, jot-

ka vaikuttavat tilan sosiaaliseen järjestykseen. Tilan representaatioiden avulla voidaan esimerkiksi esittää asuinalueet eriarvoisiksi, jotka siten vaikuttavat kaupunkilaisten toimintaan. (Lefebvre 1991/1974, 38–39, 50; Soja 1996, 66–67; Burr 2004, 114–123; Schmid 2008, 36–37.)

Representaation tilat viittaavat fyysisille tiloille annettuihin symbolisiin merkityksiin, jotka kuitenkin viittaavat muuhun kuin itse fyysiseen tilaan. Näitä voivat olla esimerkiksi monumentit, taideteokset tai sosiaaliset kohtaamispaikat. Tätä tilan ulottuvuutta *eletään* suoraan mielikuvien, tunteiden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Jokin ihmisryhmä voi alkaa esimerkiksi neuvotella uusiksi jotain vallitsevaa tilan representaatiota. Tämä representaation tila voi alkaa vaikuttaa uudella tavalla ihmisten tilallisiin käytäntöihin. Näin ihmisten eletyssä elämässä jokin vakiintunut käsitys tilasta voi saada uusia merkityksiä ja alkaa muuttaa ihmisten toimintaa. Representaation tiloilla on siis voimakas yhteiskuntaa muuttava ominaisuus. (Lefebvre 1991/1974, 39; Schmid 2008, 36–37.)

Edellä esiteltyjen kolmen tilan ulottuvuuden vuorovaikutuksessa tila ja sen sosiaalinen järjestys muuttuu. Lefebvren teoria on poikunut kirjavia tulkintoja (ks. Gottdiener 1993; Schmid 2008), eikä sitä ole varauksetta hyväksytty (Harvey 1990, 219). Se kuitenkin auttaa ymmärtämään, kuinka tila muuttuu paitsi institutionaalisen hallinnan, myös ihmisten sosiaalisen toiminnan tuloksena. Tässä kontekstissa tarkastelen tutkimuskohteena olevan kerrostalolähiön sosiaalista muutosta, sen eläkeläisnaisten arjen rakentamista ja sosiaalista elämää sekä neuvottelua tilan sosiaalisesta järjestyksestä.

Tutkimuksen metodologia

Artikkelin kohteena on Porissa sijaitseva Sampolan kaupunginosa, jota tarkastelen erityisesti alueella asuvien eläkeläisnaisten näkökulmasta. Kyseinen kerrostalovaltainen asuinalue on väestöltään huomattavasti iäkkäämpi kuin kaupunki keskimäärin. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: *miten Sampolan lähiö ikääntyy ja miten eläkeläisnaisten toiminta muokkaa Sampolaa?* Jälkimmäinen kysymys on rajattu vain eläkeläisnaisiin, sillä heitä on ollut helpompi tavoittaa (esim. Haarni 2010a), heitä on alueella enemmän kuin eläkeläismiehiä, ja koska työn ekonomian kan-

nalta näkökulma on ollut tehokkaampi. Käsitte-
len aineistoa käyttäen eläkeläisen käsitettä, sillä
se pitää sisällään työelämästä vapautumisen mer-
kityksen, mutta ei tee eroa vanhuuteen (vrt. Las-
lett 1987; Koskinen & Riihiahio 2007; Karisto
2010, 70–73).

Tutkimusotteeni nojaa abduktiiviseen päätte-
lyyn, mikä mahdollistaa tiedon luovan ja intuitii-
visten yhdistelyn eri lähteistä (esim. Paavola 1998;
Määttänen 2007; vrt. Alasuutari 1993; Eskola
2001, 119). Kyse on siis tutkimusprosessin edes-
tässä ilmaantuvien monimutkaisten ajallisten ja
tilallisten tekijöiden huomioimisesta, jotka siten
ohjaavat myös kysymyksenasettelua. Tällä tutki-
musotteella on perinteensä jo Chicagon sosio-
logisessa koulukunnassa, jonka tutkijat report-
terien tavoin käyttivät hyväkseen monipuolisesti
erilaisia aineistoja (ks. Abbott 1997). Tällai-
sesta lähestymistavasta klassinen esimerkki on
Nels Andersonin (1988/1923) tutkimus kulku-
reista, jossa hän yhdistää eläväksi kertomukseksi
muun muassa osallistuvaa havainnointia, tilas-
toja ja loruja.

Sampolan ja siellä asuvien eläkeläisnaisten
elämän tarkasteluun käytän aineistona tilastoja,
haastatteluita ja osallistuvaa havainnointia.
Sampolan demografisia piirteitä olen tarkastel-
lut Porin kaupungin tilastollisten vuosikirjojen
(1972–2014) sekä Tilastokeskuksen (2013) Elin-
keinorakenne ja työssäkäynti -tietokannan avul-
la. Sampolan sosiaalisen rakentumisen ja alueen
menneen luonteen ymmärtämiseksi olen käyttä-
nyt Satakunnan museon vuoden 1986 Sam-
polan rakennusinventoinnin yhteydessä tehty-
jen haastattelujen pöytäkirjoja. Näistä haastat-
telupöytäkirjoista olen poiminut kerrostaloissa
asuvat, joita oli yhteensä 16 (57 sivua). Lisäk-
si olen haastatellut kahdeksaa Sampolassa asuvaa
noin 60–85-vuotiasta eläkeläisnaista sekä alueella
pitkään toiminutta sosiaalitoimen lähiötyönteki-
jää. Haastatteluista neljä on tehty vuosien 2009–
2010 vaihteessa ja loput haastatteluista on teh-
ty talvella 2013–2014 (yhteensä 80 sivua). Tal-
ven 2013–2014 aikana olen tehnyt osallistuvaa
havainnointia Sampolassa, josta olen pitänyt ha-
vaintopäiväkirjaa (10 sivua) tarkoitukseni sy-
ventää haastatteluaineistojen ymmärrystä. Elä-
keläisnaisten haastatteluissa keskusteltiin heidän
jokapäiväisestä elämästään suhteessa asuinaluee-
seen. Verrattain pieni haastatteluotos on kuiten-
kin riittävä eläkeläisnaisten sosiaalisten toimin-
nan ymmärtämiseksi asuinalueen kontekstissa,

sillä myös havaintopäiväkirja täydentää ymmär-
rystä.

Keräämäni aineistot olen anonymisoinut ja
litteroinut. Laadullisten tekstiaineistojen sisäl-
töä olen analysoinut Lefebvren teorian ohjaama-
na muodostaen keskeisistä teemoista hierarkkista
karttaa NVivoa apuna käyttäen. Analyysin poh-
jalta olen nostanut esille kolme keskeistä teemaa.
Näistä ensimmäinen käsittelee Sampolan sosiaa-
lista muutosta, toinen eläkeläisnaisten arjen ra-
kentumista ja kolmas heidän katutason kohtaam-
isia alueen eri käyttäjäryhmien kanssa.

Työväen asuinalueesta ikääntyneiden asuinalueeksi

Muiden Suomen kaupunkien tavoin myös Po-
rin asukasluvu ja teollisuuden työpaikat lisään-
tyivät voimakkaasti 1960–1970-luvuilla (Koivu-
niemi 2006, 95). 1970-luvulla asuntotilanne oli
erittäin huono niin vuokra- kuin omistusasunto-
jenkin osalta. Jotta asuntopaine saatiin purettua,
lisääntyvän työväestön tarpeisiin ryhdyttiin val-
tion tukemana rakentamaan uusia kerrostalolä-
hiöitä. Sampola oli yksi näistä – ajalleen tyyppi-
linen. Noin kolmen kilometrin päähän kaupun-
gin keskustasta kaavoitettiin tasaiselle peltoau-
kiolle 4 000 asukkaan asumalähiö, joka koostui
29:stä kahdeksan kerroksisesta talosta, kuudes-
ta neljäkerroksisesta talosta ja 121 yksikerroksi-
sesta pientalosta. Sampolan rakennustyöt alkoivat
vuonna 1972, jolloin Porin asukasluvu oli
noin 80 000.

Useimmat vuonna 1986 haastatelluista oli-
vat muuttaneet Sampolaan sen ensimmäisinä
vuosina. Useimpien kertoman mukaan Sampolaan
muutettiin, koska sieltä oli mahdollista saada
kohtuuhinnalla ensimmäinen oma asunto. Muuttaneista
suurin osa oli saapunut lähempää keskustaa, jossa he
olivat aiemmin asuneet ahtaissa ja puutteellisissa
oloissa. Vuonna 1975 Sampolaan muuttanut Mirjami
(66 v) kertoo: ”Se oli hienoo ku tuli tän. Tääl oli
valtavat määrät komeroita ja isot tilat. Niin kuin
sanotaan, että vesi tuli ja meni. Kaikki mukavuudet
oli ja se oli sellanen helpotus, kun lapsiperheitä oli
paljon.”

Asuinalueen ensimmäisinä vuosina palvelut
eivät vielä vastanneet asukkaiden tarpeita. Piha-
alueet olivat työmaiden vuoksi kuraiset, palvelut
puuttuivat ja liikenneyhteydet olivat heikot. Lä-
hiörakentamisen ongelmista käytiin keskustelua

tiedotusvälineissä (esim. Roivainen 1999; Rosendahl 2013) sekä akateemisessa maailmassa (esim. Kortteinen 1982). Uusille työväen asuinalueille luotiin julkisen kirjoittelun avulla ongelmakeskeinen identiteetti, joka syöpyi ihmisten mieliin vuosiksi eteenpäin. Vuoden 1986 Sampolan asukasyhdistyksen puheenjohtaja kuvasi ongelmaa seuraavasti:

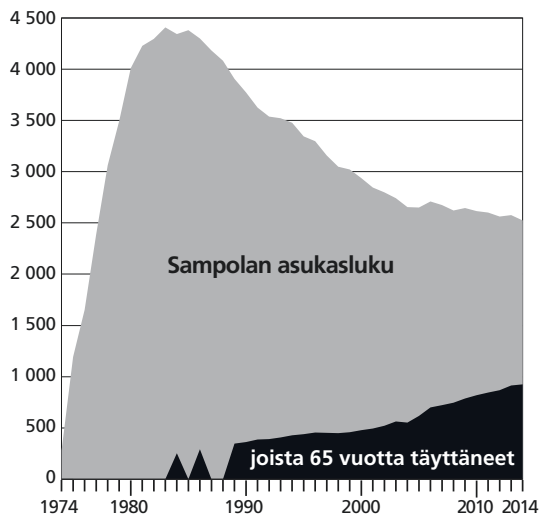
1979 perustettiin asukasyhdistys, osittain kouluasiankin takia. Yhdistys perustettiin, jotta saatiin painoa sanomalle, oli parempi että oli jokin yhtenäinen elin asiaa hoitamassa. Saatiin myös aikaiseksi lehti, Sampolalainen. Alueelle ei ole koskaan muuttanut kaupungin herroja, joten asioista oli tehtävä julkisia, jotta sai äänensä kuuluviin. Tietysti julkiseksi tekemisellä oli se huono puoli, että koska jo etukäteen aluetta mollarattiin alas, valitettiin että siellä tuotetaan häiriöitä yms, oli kamala tehdä julkiseksi todellisia puutteita. Ihmisenhän ajattelivat että oliko siellä tuokin asia noin huonosti. Alue ei ole mitenkään erityisen häiriöaltis mutta ainahan jotain sanottavaa tulee, kun asutaan niin lähellä toisiaan. (Mies s. 1935; Haastattelijana Tuulikki Kiilo 24.11.1986.)

Julkinen keskustelu koettiin välttämättömäksi, jotta muutoksia lähiöihin saataisiin. Keskustelu kuitenkin ruokki itseään. Vaikka useita alkuperäisiä puutteita saatiin korjattua, jäi ongelmakeskeinen puhutapa elämään. Alueen stigmatisointi vaikuttaa paitsi kaupunkipoliittisiin päätöksiin myös siihen, miten muut ajattelevat alueen asukkaista ja miten he ajattelevat itsestään (Wacquant 2007). Kun alue on kerran leimattu, on mielikuvien muuttaminen hidasta (esim. Paasi 2001). Suvi Rosendahl (2013) on tutkinut *Satakunnan Kansan* kirjoitusten esittämää kuvaa (tilan representaatiota) Sampolasta. Rosendahlin mukaan lehtikirjoittelu keskittyi aluksi uuden asuinalueen rakentamiseen ja sittemmin erilaisiin lähiöprojekteihin. 1990-luvulta alkaen kirjoituksissa oli vahvemmin esillä alueen vaikea sosiaalinen tilanne. Julkisen kirjoittelun avulla tuotettu tilan representaatio vastasi kuitenkin huonosti alueella asuvien eläkeläisnaisten elletyä kokemusta. Hilda (63 v) kuvaa tilannetta seuraavasti: ”Ne [toimitajat] on ottanu ehkä tää kynsiis tää Sampola. Ehkä määrätyst kirjoituksist ni ne on sit jatkanu sitä. Nimiä mainitsematta. Lehdistö on tehny sitä, mut niinku mää sanoi, et tämä on iha ok paikka. Lehdistö on sen vääristelly. Sanompahan näin.”

Marjan (64 v) mukaan alueen sosiaalinen luonne on ollut aiemmin toisenlainen, koska ”tänne on nuoret perheet muuttanut, niin totta kai täällä on ollut enemmän elämää kun mitä nyt, kun me ollaan kaikki vanhoja, kohta rollaattorin

kaa liikutaan”. Tilastojenkin valossa asuinalueen muutos on ollut huima. Alueen asukasluku on vähentynyt huippuvuosista 43 prosenttia (kuvio 1). Asukasluvun vähenemisen lisäksi väestö on ikääntynyt vauhdilla. Vuonna 2014 Sampolan väestöstä 65 vuotta täyttäneitä oli 37 prosenttia, kun taas Porin vastaava osuus oli 23 prosenttia. Eläkeläisiä Sampolan väestöstä on 46 prosenttia. (Porin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1972–2014; Tilastokeskus 2013.)

Vuonna 2004 kaksi alueen kunnallista vuokrataloa remontoitiin palvelutaloiksi, mutta tämäkään ei aiheuttanut kovin merkittävää notkahdusta alueen asukasluvussa tai iäkkäiden osuudessa (ks. kuvio 1). Asuinalueen voimakasta ikääntymistä ei siis selitä vain kaupunkipoliittiset palvelutalojen sijoittamiset, vaan vastausta on etsittävä asumisvalintoja tekevilta ihmisiltä. Jo vuoden 1986 haastatteluissa kuvattiin, kuinka perheiden lapsiluvun kasvaessa aletaan etsiä tilavampaa kotia pientaloalueelta. Kerrostaloasunto lähiössä oli monelle ohimenevä vaihe asumisu-

Lähde: Porin tilastolliset vuosikirjat

Kuvio 1. Sampolan asukasluku ja 65 vuotta täyttäneet.

Ikäjakauma on kirjattu tilastollisiin vuosikirjoihin vasta vuodesta 1984. Vuosina 1975, 1977, 1979, 1983, 1985, 1986 ja 1988 ei ole julkaistu tilastollista vuosikirjaa. Vuodesta 1990 ikäjakaumat on kirjattu vuoden ensimmäiselle päivälle. Osassa vanhemmista tilastoista ajankohta on merkitty vuoden viimeiselle päivälle. Näissä tapauksissa luku on taulukoitu seuraavan vuoden ensimmäiselle päivälle. Vuoden 1987 vuosikirjassa ikäjakauma on päivätty 31.12.1985. Tämä on taulukoitu vuoden 1986 ensimmäiselle päivälle.

ralla (Junto & Vilkkö 2005, 123). Mirjami kuvailee tilannetta näin: ”Silloin kun tämä rakennettiin, luultiin, et sit jossain vaiheessa vanhemmat ihmiset muuttaa pois ja tän tulee taas lapsiperheitä. Mut sit nää vanhat ihmiset jäi tänne. Me jäättiin tänne – ja ei mihinkää (...).”

Kun nuoret perheet ovat muuttaneet pois, näyttää tilalle muuttaneen iäkkäämpiä ihmisiä. Leilan (n. 63 v) mukaan heitä on muuttanut pientaloalueilta: ”Sen takki ku o hissit maan tasal ja palveluit – apteekki, kauppa, kirjasto – ja tuol [noin kilometrin päässä] on supermarketit ja muut. Ja sit kato suhteellise edullisii nuu asunnot.” Asuinalueen ikääntymiseen vaikuttaa ainakin palveluasuntojen sijoittaminen, ihmisten asumispreferenssit ja mahdollisuudet tehdä asumisvalintoja. Sampolankaan muutos ikääntyneeksi kerrostaloalueeksi ei ole ollut pelkästään kaupunkipolitiikan seurausta, vaan sen on oltava seurausta myös elävien ihmisten valinnoista. Vaikka alueen sosiaalinen luonne on muuttunut, ei aiempien käsitysten varaan rakentuva ongelma-alueen tilan representaatio helposti muutu toimittajien ja muiden kaupunkilaisten mielissä (esim. Rosendahl 2013).¹ Sampolasta ulkopuolelta määritellyt tilan representaatiot näyttäisivät olevan ristiriitaisia eläkeläisten eletyn kokemuksen kanssa.

Arjen rakentuminen ja muutoksiin sopeutuminen

Yhteiskunta on muutoksessa – ja niin on myös eläkeläisnaisten asuinalue sekä heidän oma elämänsä. Sampola on asuinalueena kokenut suuren väestörakenteellisen muutoksen, joka on osaltaan vaikuttanut myös alueen palvelurakenteeseen. Alueelta on poistunut yksityisiä ja julkisia palveluita. Laskusuhdanteen ja vallitsevan leikkauspolitiikan seurauksena julkiset palvelut ovat edelleen uhattuina. Asuinalueen palveluiden väheneminen sekä asukkaiden omat taloudelliset ja terveydelliset ehdot pakottavat sopeutumaan muutoksiin. Olosuhteiden muuttuessa

¹ Satakunnan Kansan Porilaine -liitteessä (28.6.2013) oli sivun kokoinen juttu otsikolla ”Sampolasta löytyy eniten maksuhäiriöitä. Leima otsaan: Lähes joka kuudes Sampolassa asuva täysi-ikäinen on saanut maksuhäiriönmerkinnän.” Sampolan asukkaat ry:n puheenjohtaja kirjoitti jutun vastineen (18.7.2013) otsikolla ”Sampolaa ei pidä lyödä leimakirveellä”.

on myös ihmisten toiminnan muuttuttava. Eläkkeelle jäädessään ihmisten on löydettävä arkeensa uusia rutiineja, jotka täyttävät mielekkäällä tavalla päivää ja paikkaavat esimerkiksi työelämän kautta pois jääviä ihmissuhteita. Noora (n. 63 v) kertoi asiasta näin:

Ku työelämässä mää viä oli, et emmää tääl [asukastuvalla ja palvelukeskuksella] paljoo, mitä sit kirjastos ja kaupas kävi. Elin tavallaa niinku sitä elämää ku työpaikka oli muualla. Eihä tääl voinu niinku tutustuukaa ihmisii, kun ei ollu yksinkertaisesti niinku, mul ei ollu motivaatioo enää sit ku työpäivä oli päättynyt. Viikonloppusin sit lähdit ton pururalal luontoo, ja mielelläs luontoo. Sieltä sai paljo enemmän itelleen, ku et jonkun kans olis puhuu niitä näitä. Mää olen vähä semmone luontopöppö, et jos mää terve olisi mää liikkusi luonnos enemmäki. Nyt kun ei enää työelämäs oo ni enemmän sitä. Enää ei välttämättä viitti lähtee kaupunkii tai tonne, et hakkee täst läheltä niinku sitä tai juttelee ihmisten kanssa. Niinku kattelee eri tavalla tätä asuinalueetta, ku silloin mitä töissä oli (...)

Sampolan eläkeläisnaisten arki rakentui pitkälti oman asuinalueen sisälle. Monet eläkeläisnaiset tarvitsevat apuvälineitä liikkumisen tueksi ja vain harvoilla on omaa autoa. Julkinen liikenne on Porissa verrattain kallista, joten hyväkuntoiset eläkeläiset suosivat polkupyörää. Esimerkiksi Leila kertoi, että ”mää laske et mää säästi taas 6,60. Ku ei oo mikkää kiire ja on hyvät kelit”. Ihmiset, jotka tarvitsevat apuvälineitä liikkumisen tueksi, lähiympäristön palvelut muodostuvat entistä tärkeämmiksi. Liikkumisen vaikeutumisen lisäksi myös runsas vapaa-aika lisää lähiympäristön merkitystä. Rollaattorin kanssa liikkuvan Beatan (n. 70 v) mukaan ”site tietysti ihminen, ku tällai iäkkäämmäks tulee, se laiskistuu, et ei oikee niinku ehdi ja tulee kai sen semmoseks hiljaseemmaks kaikki kulut”.

Sampolan eläkeläisnaisten useat olivat aktiivisia osallistumaan vapaaehtoistöihin, yhdistystoimintaan ja erilaisiin harrastuksiin. Suosittu eläkeläisnaisten kohtaamispaikka oli kaupungin ylläpitämä asukastupa, jossa oli kahvila ja erilaisia harrastamahdollisuuksia. Harrastuksiin osallistuminen jaksottaa eläkeläisnaisten arkea ajallisesti ja tilallisesti, mutta sillä on myös tärkeä sosiaalinen ulottuvuus. Näin asiaa kuvailee Hilda:

Nii mää herää aikasi ja teen aamutouhuni ja mitä jokasel ny on ne omat juttus ja jollei ny sit o jota iha muuta juttuu, ni mä tuun tänne näi [asukastuvalle]. Tää aukee nykyää yhdeksältä. Enne tää aukes kahdeksalta. Ni tulen tänne jo heti aamusta tänne meidän tuvalle. Et täällä nähdää ystäviä ja tehdää mitä millonki... Melkei joka päivä. Ja täällä aina näkee ystäviä, aina on jota toimintaa. Ja lukee lehden, ku ei tuu lehtee kotiin, ja lukee lehden täällä.

Vertaisten kanssa yhdessä olo ja heidän kanssaan erilaisiin tapahtumiin osallistuminen auttaa sopeutumaan elämän tuomiin muutoksiin. Asukastupaa eläkeläisnaiset kuvasivat usein symbolisesti ”henkireikänä”. Asukastuvalla harrastetaan yhdessä ja seurustellaan. Seurallisuutta eritelleen Georg Simmelin (1999/1908) mukaan seurallisuus on helpointa samankaltaisten ihmisten kanssa niin, ettei keskustelu ole liian vakavaa eikä tyhjänpäiväistä. Asukastuvan seurallisuus oli luonteeltaan kevyttä, eikä sinne tuotu kovin yksityisiä asioita. Noora muotoileekin, että muut asukastuvalla kävijät ovat tuttavii ”koska mä luokittelen ystävät iha eri kategoriaan”. Leilan mukaan myös kinastelu kuuluu asiaan: ”mut ei se silti oo semmost pysyvää.” Vaikka asukastuvan ja muiden harrastusten sosiaalisuus on muodoltaan seurallista, on sillä suuri merkitys ihmisten arjen mielekkyydelle ja yhteisyyden tunteille.

Leila: Mun mielest on sillai et tää Sampola on niinku pieni kylä, et tääl on ihmiset aika sosiaalisii, sillai et ku mää vertaa noihii muihi paikkoihi mis mää oon asunu. Kai se on vähä et ku ollaa sanottaa samaa yhteiskuntaluokkaa, et ei oo kato niitä eroja nii kauheesti. Vähä ollaa sillai tasavertasii. Kyl mää luule et tääl on tullu uusiaki ystävyyssuhteita monelleki, esimerkiksi sille munki lapsuude ystävälleni. Ni ku hän muutti tänne ni hän löysi paljo uusi ystävi. Sit ku ne käy tos tuval ni ne tulee nii tutuiks siin. Ja sittehä tuol tuval on niit käsityöpiirei ja mitä niit on. Kyl ne aina jotaki kehittelee sillai et. Enemmänki sais olla ja enemmänki he toivoo, mut jos ne on maksullisii niin se on vähä nahkeet sitte, ku ei ne sais mittää maksaa...

Seitsemän kahdeksasta haastattelemastani eläkeläisnaisesta asui yksin. Erityisesti yksineläville eläkeläisille lähiympäristön sosiaaliset kohtaamiset ovat erityisen tärkeitä, sillä kun liikkuminen käy vaikeammaksi tai puolison kuolee, muita ihmisiä ei enää niin useasti nähdä. Kun alueella on runsaasti vastaavassa tilanteessa olevia ihmisiä, on helppo löytää kaltaistaan seuraa. Ystävän samasta rapusta löytänyt Beata kertoi, että ”niin sit sattuu, et kaks yksinäist tollai ku on, et treffaa toises sitte, että pidetään seuraa.” Eläkeläisnaisten keskuudessa solidaarisuus oli korkealla tasolla. Noora kuvaa asiaa seuraavasti: ”Se on sitä, mikskä sitä nyt täällä päi sanottaa, naapuriapua tai sitä, et ei aina tarvi heti Sampolan lämpö [huoltoyhdistys] soittaa, jos jotakin on. Helppaa sit jos pystyy.”

Yhteiskunnan, asuinalueen ja oman elämän muutokset pakottavat eläkeläisnaiset sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Ystävien vertaistuen ja tuttavien välisen seurallisuuden avulla arki on

helpompi rakentaa mielekkääksi. Sampolan eläkeläisnaiset olivat myös hyvin aktiivisia täyttämään asuinalueen toiminnallista vajetta järjestämällä erilaisia kerhoja ja tapahtumia. Yhteiskunnan rakenteellisten muutosten seurausten, kuten palveluiden vähenemisen, edessä eläkeläisnaiset kuitenkin kokivat voimattomuutta.

Hilda: Eei. Emmää voi tehd mittää [palveluiden vähenemiseen]. Se on päättäjät. Emmää voi tehd. No semmä muista ku tuo apteekki meinas lähtee vuosia siten. Ni me kyl olimme täällä hyvi aktiivisia, ku haettiin kauheet adressit. Haettiin satoja ihmisiä siin adressis. Se ei lähteny sit. Saimme pitää apteekin, ku porukka oli hyvin aktiivinen. Se on sit vieläki meil tuo apteekki tossa. Täs oltiin tuvalla enimmäksee ja tuol ympäristös. Lähiötyöntekijä oli tääl hyvin aktiivinen siin kans.

Asiaa selvittää vielä lähiötyöntekijä (mies n. 50 v):

Joo. Semmonen siinä kävi. Se [adressi] annettiin siten kaupunginhallitukselle, kato kaupunginhallitus oli päättämäs siitä, niin ne sit torppas sillo sen. Sit se lähitkin toi Vanhanköiviston apteekki. Että kyllä se oli ihan selvää, että joku apteekki lähtee, mut se sit vaihtu.

AW: On kyllä mielenkiintoinen tapaus.

Joo se on kyllä klassinen. Sitä ennen oli kyllä liike sen ottoautomaatin pitämiseks, mut siinä oton pää ei kääntynyt. Sehän on kato semmonen voitto tuottava yritys, pankkien yhteenliittymä. Siinä ei ollu demokratiaa sillä tavalla.

Tilan identiteetti rakentuu sosiaalisessa dialektiikassa: ylhäältä tilan institutionaalisen hallinnan ja alhaalta paikkaan identifioitumisen sekä myös vastarinnan kautta (Paasi 2003, 476). Yleensä ihmisten on kuitenkin sopeuduttava yhteiskunnan muutoksiin. Toinen vaihtoehto on käydä vastarintaan muutoksia vastaan. Apteekin tapauksessa sampolalaiset saivat torjuntavoiton, vaikka yleistä kehityssuuntausta ei pysäytetty. Erilaiset kohtaamispaikat, kuten Sampolassa asukastupa, ovat tärkeitä yhteenliittymisen kannalta. Näissä paikoissa ihmiset voivat alkaa kollektiivisesti neuvotella uusiksi tilan sosiaalista järjestystä, ja siten niistä voi muodostua representaation tiloja, joissa toiminta voi kanavoitua esimerkiksi vastarintana institutionaaliseen hallintaan. Vaikka Sampolan eläkeläisnaisten tilalliset käytännöt muotoutuvat sosiaalis-tilallisten rakenteiden puitteissa, ovat he kuitenkin luovia muodostaessaan omaa elämäänsä mieluisaksi rajallisista resursseista huolimatta. Näin arjen tilallisissa käytännöissä eläkeläisnaiset myös tuottavat asuinaluettaan.

Erilaisuuden kohtaamisia

Asuinalueella liikkueissa eläkeläisnaiset kohtavat myös muita alueen asukkaita. Kyse ei suinkaan ole vain tuttavien tapaamisesta vaan myös erilaisuuden kohtaamisesta. Kohdatessaan muita ihmiset rakentavat omaa identiteettiään sekä käsitystään asuinalueesta. Käsitteet muista tilankäyttäjistä kuitenkin vaihtelevat kokijasta riippuen. Haastatteluissa eläkeläisnaiset kertoivat ongelmallisista kohtaamisista erityisesti nuorison ja juopottelijoiden kanssa. Maahanmuuttajista ei koettu harmia, ja myös asukastuvalla kävi jonkin verran venäjänkielisiä ihmisiä. Ongelmalliset kohtaamiset merkityksellistettiin juopottelijoiden osalta alueen keskeiseen puistoon, joka sijaitsee aivan palvelukeskuksen vieressä. Nuorison osalta eläkeläisnaisille ongelmallinen tila oli palvelukeskuksen aula, jonne nuorisolla oli tapana kokoontua koulun päätyttyä. Aulasta mennään sisään myös asukastupaan, joten kohtaamiset olivat väistämättömiä. Seuraavassa ote havaintopäiväkirjasta:

Noin kahden aikaa palvelukeskuksen aulassa alkoi parveilla nuorisoa iältään noin 10–16-vuotiaita. Nuoret painivat asukastuvan ikkunaa vasten ja paukuttelivat pahvilaatikoita. Yksi nainen kertoi, että hänen rollaattoristaan oli puhkaistu kumit kaksi kertaa. Kun asukastupa meni kolmen aikaan kiinni, lähdin kahden naisen kanssa samaa matkaa. Toinen tädeistä paimensi lapsia, ja he kyllä kuuntelivat ja puhuttelivat kunnioituksella takaisin. Naiset poimivat nuorten roskat samalla kun lähtivät pois. Toinen naisista kertoi säilyttävänsä rollaattoriaan kaupan tiloissa, koska palvelukeskuksen aulassa se ei säily ehjänä.

Asukastuvalla kokoontuvat eläkeläisnaiset ja palvelukeskuksen aulassa kokoontuvat nuoret kohtasivat toisensa lähes päivittäin. Haastattelemani naiset puhuivat nuorisosta välittävään sävyyn, mutta toivat esiin roskaamisen ja ilkivallan. Osaa eläkeläisnaisista nuorten äänekäs ja ilakoiva käytös pelotti. Toiset taas olivat oppineet käsittelemään nuorisoa.

AW: Onko se [nuorison kohtaaminen] sun mielest paljon omast suhtautumisest kiinni?

Hilda: On. Vanhemmat ihmiset ei tykkää nuoremmista, nuoremmist ei tykkää... [tauko] Me kaikki tykätää toine toisistamme, mut se tuntuu ain vaikeelt ymmärtää toise ajatusmaailmaa kun ikää on monta kymment vuot välii. Heh. Jooh. Mää ymmärrä senki. Mää ole nuoren ollu iha samallinen, mut nyt tuntuu ettei millää muistais ja ymmärtäis näit. Ja nuoret ajattelee, että voi kauheet noit mummui ja pappoi mitä ne toheltaa. Se menee näi. Täytyy yrittää ymmärtää. Kyllä mää muista itteni. Nii ne näkee ittensä joskus tulevaisuudes iha samallaise-

na ku me nyt. Niinhän se maailma pyörii.

Erilaisuuden ymmärtäminen on vaikeaa, kun kulttuurinen kuilu on suuri. Luokiteltaessa toisten tilankäyttöä ei-toivotuiksi, oikeutetaan omaa tilallista olemista. Näin ollen nuorison tilankäytöstä puhuminen lisää yhteenkuuluvuutta eläkeläisnaisten keskuudessa. Heidän suhtautumisen nuorison on siis paradoksinen – heille toivotaan kaikkea hyvää, mutta heitä ei haluta arjessa kohdata. Jokapäiväiset erilaisuuden kohtaamiset voivat kuitenkin olla kasvattavia niin nuorisolle kuin ikääntyneimmillekin (esim. Sennett 1970). Nuorison porukointi kauppakeskuksissa on hyvin yleinen ilmiö (esim. Tani 2011), sillä myös nuoriso etsii kaupungista vapaampia tiloja seuralisuudelleen. Näin ilmiötä kuvaa sitä pitkään sivusta seurannut lähiöyöntekijä:

Niin ja toiset tekee ihan turhan numeron [nuorisosta]. Et jos halua hakauksee jonku tahon kanssa niin kyllä sekín onnistuu varmasti. Mutta että ne nuoret on siinä ollut aina. Ne on sellasta, siinä on varmaa jo toistakin sukupolvea menossa, niin ne on sellasia nuoria, siis onhan Sampolassa nuorisotila, mutta nämä nuoret kokee tämmösen ostarin sen siinä suihkulähteellä olon vapaammaks. Siinä ei oo ketään ohjaamas heitä ja he saa sitten olla siinä. Ainut mikä heitä ohjailee siinä on vaa vartija joka pölähtää paikalle ja sillai. Tää on niinku sillai, heille on kehityny sellane kulttuuri siihen. Sitä paitsi jos tarkastellaa tommosii ostoskekuksii tai kaupan tienoita yleensä, niin kyllä siellä aina nuoria on niissä. Ne vaan vetää puoleensa ja sillai et...

Lähiöyöntekijän mainitsema suihkulähde purettiin eläkeläisnaisten painostuksesta vuoden 2014 keväällä, mikä teki nuorison oleskelun palvelukeskuksen aulassa entistä vaikeammaksi. Samaa menetelmää oli käytetty aiemmin alueen keskeisen puiston siivoamiseen juopottelijoista. Puiston puskat oli leikattu mataliksi, mikä taas vähensi juopottelijoiden yksityisyyttä. Puistossa saattoi toisinaan edelleen nähdä juopottelijoita. ”Ne ilmestyy jostai. Kato siin o mukava paistatel päivää, mut ei ihmiset siit tykkää”, kertoo Leila. Viime vuosina juopottelijoiden arvioitiin reilusti vähentyneen, ja kaksi haastateltavista arvioi, että he eivät olleet alueen asukkaita. Hyvin hoidettu puisto saattaakin vetää puoleensa myös lähi-alueiden asukkaita. Kaikki haastattelemani naiset kertoivat, ettei heillä ollut henkilökohtaisesti mitään ongelmia puistossa juopottelevien ihmisten kanssa. Eläkeläisnaiset kokivat juopottelijat pikemminkin maisemalliseksi harmiksi. Koska kumpikin käyttäjäryhmä viihtyy kesäisin puistossa, seuraa kamppailua moraalisesta oikeudesta puiston käyttöön.

AW: Pelottaako ne porukat?

Elli (n. 70 v): Minua ne ei pelota, mutta mä en koskaan oo ollut semmone et mä oon kaljaveikkojen kans ollu samoissa porukoissa. Mul vähä erilainen tää maailmankatsomus. Sanotaan nyt näin.

AW: Tuleeko niiden kans jotai ongelmii?

Elli: Ei. Eivät ne ainakaan minulle aiheuta mitään ongelmaa. Mutta se vaan, että jos he varaavat puistoista parhaat paikat niin se harmittaa sitten, että ku siellä ei voi sitten olla.

”Et mä tahdon ol semmone, et mä nään punasta ko mä nään pöhnäisen”, Beata toteaa. Näin ajattelivat myös muut eläkeläisnaiset. Timo Kopomaan (1997) mukaan juopottelijoiden näkeminen kaupunkitilassa ärsyttää, koska se kyseenalaistaa valtakulttuurin edustajien elämäntavan. Erilaisten osakulttuurien yhteentörmäysten vähentymisen on todettu lisäävän turvallisuutta, minkä vuoksi yhteisöllistä kontrollia saatetaan käyttää marginaalisia tilankäyttäjiä vastaan (mt., 200). Jos kuitenkin alueen sosiaalinen elämä käy hyvin yksipuoliseksi, saatetaan pieninkin erilaisuus kokea harmiksi. Eläkeläisnaiset ovat määrittelleet vertaistensa kanssa alueen yhteiset ongelmat ja alkaneet puhdistaa aluetta nuorison ja juopottelijoiden ei-toivotuista tilankäytöistä.

Nuoret, juopottelijat ja eläkeläisnaiset etsivät yhtäläillä tilaa seurallisuudelleen. Ristiriitoja kuitenkin syntyy, kun poikkeavat tilalliset käytännöt kohtaavat. Kulttuurisen kuilun vuoksi kohtaamiset ovat ongelmallisia. Eläkeläisnaiset ovat omista kohtaamispaikoissaan kollektiivisesti neuvottelleet mieleisensä tilan sosiaalisen järjestyksen – he siis representoivat tilaa tavalla, joka poikkeaa nuorison tai juopottelijoiden käsityksestä. Eläkeläisnaisten representaation tila alkaa jokapäiväisissä tilallisissa käytännöissä vaikuttaa alueen katutasoon elämään esimerkiksi nuorison saadessa häädöt kaupan edustalta tai juopottelijoiden siirtyessä pakoon paheksuvia katseita. Näin arjen eletyissä hetkissä eläkeläisnaiset kamppailevat alueen marginaalisia tilankäyttöjä sekä ulkopuolelta määriteltyä ongelmakeskeistä tilan representaatiota vastaan. Sampola saa eläkeläisnaisten toiminnan kautta fyysisesti havaittavia muotoja, jolloin tila alkaa muuttua heidän näköisekseen. Ei siis ihme, että Sampola näyttäytyy vetovoimaisena eläkeläisten silmin – alueella on rauhallista, siistiä ja paljon harrastustoimintaa. Sampola näyttäytyykin katutasolta hyvin erilaiselta kuin ulkopäin määriteltynä.

Lopuksi

Suomen 1960–1970-luvun lähiöitä representoitiin aluksi positiivisen modernisaatiokehityksen valossa. Lähiöt kohtasivat kuitenkin pian niiden pystyttämisen jälkeen useita materiaalisia ja sosiaalisia ongelmia, jolloin keskustelu muuttui ongelmakeskeiseksi. Osaksi 1990-luvun laman seurauksena köyhyys keskittyi lähiöihin, joissa asuminen oli edullisempaa. Lapsiperheitä ”ongelmälähiöt” eivät enää vetäneet puoleensa. Vaikka lähiöiden kerrostalot näyttäisivätkin samoilta, on virhe samaistaa kaikkia toisiinsa. Eriytyisesti kasvukeskuksissa monet lähiöt ovat kaupunkirakenteen laajetessa suhteellisesti lähentyneet keskustaa. Kaupungeissa joiden asukasluku ei kasva, syrjäiset lähiöt taas uhkaavat jäädä entistä pahemmin paitsioon. Useissa lähiöissä asuu kuitenkin edelleen tyytyväisiä asukkaita, jotka ovat niihin aikoinaan muuttaneet paremman kodin perässä. Sampolan tapauksessa väestö alkoi hiljalleen ikääntyä, koska lapset aikuistuvat ja muuttivat pois. Sosiaalisena tilana Sampola onkin kulkenut läpi työväen asuinalueen ja sosiaalisilla ongelmilla leimautumisen vaiheen ohi kohti ikääntynyttä asuinalueutta. Asuinalue näyttää vetävän puoleensa uutta vanhempaa väestöä, sillä sieltä saa helppohoitoisen kerrostaloasunnon kohtuullisen edullisesti. Lisäksi alueella asuu ennestään samanlaisia ihmisiä – rauhallisia ja aktiivisia eläkeläisiä.

Ulkopuolelta määritelty ongelmakeskeinen tilan representaatio vastaa kuitenkin huonosti Sampolan tilallisia käytäntöjä ja asukkaiden elettyä kokemusta. Yhteiskunnan rakenteellisten ja oman elämän taloudellisten ja terveydellisten ehtojen puitteissa eläkeläisnaiset ovat luovasti jokapäiväiset tilalliset käytäntönsä tuottaakseen asuinalueestaan mieleistä. Sampolan eläkeläisnaiset ovat järjestäneet alueelle runsaasti heidän elämänsä tukevia toimintoja. Erilaisilla kohtaamispaikoilla ja tapahtumilla on ollut tärkeä merkitys yhteenkuuluvuuden vahvistamisessa. Eläkeläisten rooli asuinalueen sosiaalisen elämän järjestämisestä on kasvanut heidän osuutensa lisääntymisen ja aktiivisen toiminnan kautta. Tämän seurauksena heistä on tullut voimakas taho alueen hyväksyttävien tilallisten käytäntöjen määrittelyssä. Vähemmistöön jäävien asukasryhmien oikeus tilaan on kuitenkin heikentynyt. Yhteisen ongelman määrittely taas on edelleen vahvistanut heitä kollektiivisena ryhmänä. Eläkeläis-

naisten muodostama representaation tila Sampolasta onkin hyvin erilainen kuin ulkopuolelta määritelty tilan representaatio. Tämä eläkeläisnaisten rauhallinen ja seurallinen representaation tila on alkanut vaikuttaa asuinalueen jokapäiväisiin tilallisiin käytäntöihin. Asuinalueen muutos alkaa ennen pitkään vaikuttaa kaupungin muiden ikääntyvien käsityksiin Sampolasta sekä ulkopuolisten määrittelemiin tilan representaatioihin. Näyttääkin siltä, että eläkeläisnaiset ovat tuottaneet Sampolasta symbolisesti pienen eläkeläiskylän kaupungin sisälle. Ihmisten jokapäiväisen elämän tilalliset käytännöt siis myös tuottavat tilaa – ei pelkästään institutionaalinen hallinta.

Sampola ikääntyneenä kerrostalolähiönä tuskin on poikkeus, vaan niitä lienee Suomessa useita ja väestön edelleen ikääntyessä niitä tulee vielä lisää. Vaikka ikääntyneiden alueellista keskittymistä ei nähtäisi kaupunkipolitiikassa ongelmaksi, on sillä monia alueellisia seurauksia. Tärkeä ikääntyneitä koskeva kysymys on lähiöiden palveluiden turvaaminen. Jos palveluita edelleen karsitaan, käy ikääntyneiden elämä alueella vaikeammaksi, mikä taas vaikeuttaa kotona jaksamista. Toisaalta taas ikääntyville suunnattuja palveluja olisi helpompi tarjota, mikäli asiakkaita olisi alueella runsaasti. Asuinalueen väestön homogenisoituminen myös helpottaa vertaissuhteiden solmimista. Runsaat sosiaaliset verkostot auttavat ikääntyviä jaksamaan kotona, mutta näiden muodostumisessa on iso rooli erilaisilla asuinalueen seurallisilla tiloilla. Asukastupien ja muiden vastaavien kohtaamispaikkojen ta-

loudellisia vaikutuksia on kuitenkin vaikea arvioida, minkä vuoksi sellaisista halutaan säästöpainneiden alla luopua. Alueellisten julkisten palveluiden leikkaukset vaikeuttavat ikääntyvien kotona jaksamista, joka taas lisää kotipalveluiden ja muiden terveydenhoitokulujen kustannuksia.

Asuinalueen ikääntyminen vaikuttaa myös marginaaliin jääviin asukkaisiin: esimerkiksi lasten on vaikeampi löytää leikkikavereita ja äitien vertaista seuraa. Alueen hyväksyttävät tilalliset käytännöt saattavat käydä yksipuolisiksi, minkä ikääntyneet kokevat turvallisuustekijäksi, nuoremmat asukkaat taas tylsyydeksi. Katutason elämän hiljentyessä saatetaan pieninkin poikkeavuus kokea harmiksi. Kaupunkilaiset hakeutuvat asumaan vastaavassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa samoille alueille. Tämä tarkoittaa ikääntyvien hakeutumista ikääntyvien pariin ja lapsiperheiden muuttoa alueelta pois, mikä taas edelleen pelkistää asukasrakennetta. Kaupunkisuunnittelun ideaalina pidetty sosiaalisen sekoittuneisuuden tavoite onkin ristiriidassa ihmisten asumispreferenssien kanssa. Kaupunki ja yhteiskuntapolitiikan tasolla tulisikin varautua kaupunkien jakautumiseen eri ikäryhmien alueisiin. Kun väestö edelleen ikääntyy, aiheutuu kaupunkisuunnittelijoille jatkossakin päänvaivaa siitä, jos ihmisten toiminta vie eri suuntaan kuin kaupunkipolitiikka – niin kuin hyvin usein käy (ks. Lefebvre 1991/1974, 381–383).

Saapunut 25.7.2014

Hyväksytty 28.9.2014

KIRJALLISUUS

- Abbott, Andrew: Of Time and Space. Contemporary Relevance of the Chicago School. *Social Forces* 75 (1997): 4, 1149–1182.
- Ahola, Susanna & Bärlund, Paola & Piekkola, Elina: Peltosaaren kaupunginosa yhdyskuntasuunnittelun näkökulmasta. S. 76–94. Teoksessa Vaatovaara, Mari & Kortteinen, Matti & Ratvio, Rami (toim.): Miten kehittää lähiötä? Tapaustutkimus Riihimäen Peltosaaresta, metropolin laidalta. Suomen ympäristö 46/2009. Lahti: Asumisen raohoitus- ja kehittämiskeskus, 2009.
- Alasuutari, Pertti: Erinomaista rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Hanki ja jää, 1993.
- Anderson, Nels: Kulkumiehet. Hobojen elämää 20-luvun Amerikassa. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1988/1923.

- Burr, Vivien: Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Tampere: Vastapaino, 2004.
- Dhalmann, Hanna: Yhteisöllisyyttä ilman alueellista keskittymistä – venäläisten maahanmuuttajien toiveet asuinalueen etenestä koostumuksesta. *Terra* 122 (2010): 3, 125–135.
- Eskola, Jari: Triangulaation tulosta Suomeen. *Sociologia* 38 (2001): 2, 119.
- Gardiner, Michael E.: *Critiques of Everyday Life*. London & New York: Routledge, 2000.
- Giddens, Anthony: Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analysissä. Helsinki: Otava, 1984.
- Gottdiener, Mark: A Marx for Our Time: Henri Lefebvre and the Production of Space. *Sociological Theory* 11 (1993): 1, 129–134.

- Haarni, Ilka: Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeläiset kaupungissa. Helsinki: Gaudeamus, 2010a.
- Haarni, Ilka: Eläkeikäisten kohtaamispaikat tekemisen ja tapaamisen yhteisöinä. *Gerontologia* 24 (2010b): 1, 3–13.
- Hankonen, Johanna: Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla. Helsinki: Otatieto & Gaudeamus, 1994.
- Harvey, David: *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell, 1990.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo: *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY, 2002.
- Juntto, Anneli: *Asutokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja no 50*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1990.
- Juntto, Anneli & Vilkkö, Anni: *Monta kotia. Suurten ikäluokkien asumishistoriat*. S. 115–144. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere, 2005.
- Jylhä, Marja: *Elämän laatu vanhenemisen tutkimuksessa: jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua*. *Gerontologia* 20 (2006): 3, 138–146.
- Karisto, Antti & Konttinen, Riikka: *Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyliästä*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 2004.
- Karisto, Antti & Martikainen, Pekka & Mäki, Netta & Rahkonen, Ossi: *Suuren muuton pyörteisä: liikkuvuus ja liikkumattomuus*. S. 92–114. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 2005.
- Karisto, Antti: *Yksi piano vai kymmenen lehmää? Kirjoituksia arjen ilmiöistä*. Helsinki: Gaudeamus, 2010.
- Koivuniemi, Jussi: *Uudistumisen pakko. Porin rakennemuutos 1970–1990-luvuilla*. S. 95–112. Teoksessa Saloniemi, Antti (toim.): *Työ, tutkimus, Satakunta*. Pori: Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja, 2006.
- Kopomaa, Timo: *Tori, marginaali, haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reummaisista käytännöistä*. Helsinki: SKS, 1997.
- Korhonen, Merja & Hietanen, Heidi & Lyyra, Tiina-Mari: *Iäkkäiden henkilöiden kokemuksia sosiaalisesta kanssakäymisestä kerhotoiminnassa*. *Gerontologia* 23 (2009): 4, 200–208.
- Kortteinen, Matti: *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava, 1982.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari: *Onko osa Helsingistä alihkeityksen kierteessä? Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000): 2, 115–124.
- Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari: *Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. Yhdyskuntasuunnittelu* 70 (2005): 2, 121–131.
- Koskinen, Simo & Riihiäho, Sinikka: *Kolmasikä elämänvaiheena*. S. 45–62. Teoksessa Koskinen, Simo & Hakapää, Liisa & Maranen, Pirkko & Piekkari, Jouni (toim.): *Kolmasikäikäisten elämää pohjoisissa kaupungeissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2007.
- Laslett, Peter: *The Emergence of the Third Age. Ageing and Society* 7(1987): 2, 133–160.
- Lefebvre, Henri: *The Production of Space*. Oxford: Blackwell, 1991/1974.
- Lehtovuori, Panu & Neuvonen, Aleks: *Tulevaisuuden asumisen tilat ja muodot*. S. 166–187. Teoksessa Anderson, Leif C. & Hetemäki, Ilari & Mustonen, Riitta & Sihvola Ari (toim.): *Kaikki irti arjesta*. Helsinki: Gaudeamus, 2011.
- Massey, Doreen: *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino, 2008.
- Milligan, Christine & Bingley, Amanda & Gattrell, Anthony: *‘Heeling and Feeling’. The Place of Emotions in Later Life*. S. 49–62. Teoksessa Davidson, Joyce & Bondi, Liz & Smith, Mick (toim.): *Emotional Geographies*. Surrey: Ashgate, 2005.
- Mäenpää, Pasi: *Helsinki takaisin jaloilleen. Askelia toimivampaan kaupunkiin*. Helsinki: Gaudeamus, 2011.
- Määttänen, Pentti: *Semiotics of space: Peirce and Lefebvre*. *Semiotica. Journal of the International Association for Semiotic Studies* 166 (2007): 1–4, 453–461.
- Paasi, Anssi: *Europe as a Social Process and Discourse. Considerations of Place, Boundaries and Identity*. *European Urban and Regional Studies* 8 (2001): 7, 7–28.
- Paasi, Anssi: *Region and Place: Regional Identity in Question*. *Progress in Human Geography* 27 (2003): 4, 475–485.
- Paavola, Sami: *C. S. Peircen salapoliisimetodologian ja merkkiteorian relevanssi yhteiskuntatieteelle*. *Sociologia* 35 (1998): 4, 300–310.
- Piekkari, Jouni & Hakapää, Liisa: *Pohjoinen kaupunki kolmasikäikäisten elinympäristönä*. S. 135–187. Teoksessa Koskinen, Simo & Hakapää, Liisa & Maranen, Pirkko & Piekkari, Jouni (toim.): *Kolmasikäikäisten elämää pohjoisissa kaupungeissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2007.
- Porin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1972–2014. Pori: Porin kaupunki. www.pori.fi
- Rasinkangas, Jarkko: *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 2013.
- Roivainen Irene: *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1999.
- Rosendahl, Suvi: *Sampolan lehdistökuva. Porilaisen lähiön representaation rakentuminen Satakunnan Kansan kirjoittelussa 1972–2010. Pro gradu -tutkielma*. Turun yliopisto, 2013.
- Saarikangas, Kirsi: *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS, 2006.
- Schmid, Christian: *Henri Lefebvre’s Theory of the Production of Space. Towards a three-dimensional dialectic*. S. 27–45. Teoksessa Kanishka Gooewardena & Stefan Kipfer & Richard Milgrom

- & Christian Schmid (toim.): *Space, Difference, Everyday Life*. Reading Henri Lefebvre. London: Routledge, 2008.
- Semi, Jussi: Kaikille avoin, kaikille vapaa? Tilallisen ulossulkemisen kolme säiettä. *Alue ja ympäristö* 40 (2011): 2, 61–67.
- Sennett, Richard: *Uses of Disorder. Personal Identity and City Life*. New Haven: Yale University Press, 1970.
- Seppänen, Marjatta: Liipolan onni. Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille. Helsinki: Palmenia-kustannus, 2001.
- Simmel, Georg: *Pieni sosiologia*. Helsinki: Tutkijaliitto, 1999/1908.
- Soja, Edward W.: *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell UK, 1996.
- Tani, Sirpa: Oikeus oleskella? Hengailua kauppakeskuksen näkyvillä ja näkymättömillä rajoilla. *Alue ja ympäristö* 40 (2011): 2, 3–16.
- Tilastokeskus: Ennuste 65 vuotta täyttäneiden määrästä pienenee hieman. Tilastokeskus, 2012. http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_tie_001_fi.html (luettu 8.4.2013)
- Tilastokeskus: Väestötalustalvelu: Elinkeinorakenne ja työssäkäynti [tietokanta]. Tilastokeskus, 2013. http://www.stat.fi/tup/vaesto_tyossakaynti/
- Urry, John: *Consuming Places*. London: Routledge, 1995.
- Urry, John: *The Sociology of Space and Place*. S. 3–15. Teoksessa Blau, Judith R. (toim.): *The Blackwell Companion to Sociology*. Oxford: Blackwell, 2001.
- Vasanen, Antti: Asuinpaikkana kaupungin keskusta. Asumispreferenssit ja asumisviihtyvyys Turun keskustassa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 48 (2010): 1, 6–23.
- Vilkama, Katja: Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muutoliike pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2011.
- Vilkko, Anni: Koti vanhetessa. S. 201–236. Teoksessa Vilkko, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.): *Kotia paikantamassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 2010.
- Villanen, Sampo & Ilmonen, Mervi: Henri Lefebvren keskeisiä käsitteitä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 40 (2002): 3–4, 38–39.
- Vuolteenaho, Jani: Työn lopun kaupunki. Arjen maantiede, työttömyys ja kulttuurinen muutos. Oulu: Nordia Geographical publications, 2001.
- Wacquant, Loïc: Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven* 91 (2007): 1, 66–77.
- Wallerstein, Immanuel: *The Uncertainties of Knowledge*. Philadelphia: Temple University Press, 2004.

SUMMARY

Antti Wallin: The ageing high-rise suburb and its pensioner women (Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset)

The Finnish population is rapidly ageing, but within cities this development is progressing unevenly. Large numbers of older people live in 1970s high-rise suburbs, where the main concern has been with deprivation and ethnic segregation. The geographical concentration of older people in these areas has received only scant attention. Older people in Finland are fairly active in the urban space and therefore contribute to its social production.

This study is focused on the ageing high-rise suburb of Sampola in Pori. Drawing on concepts from Henri Lefebvre's theory of the production of space, I am interested to study how the suburb is ageing and how

its space is produced by pensioner women in their daily lives. I approach the subject by abductively combining various materials. Although many high-rise suburbs in Finland are stigmatised with a problematic identity, this does not always resonate with residents' everyday experiences. Neighbourhoods are also produced in residents' everyday spatial practices – not only by means of institutional control. The older women in this article were active subjects in producing their neighbourhood both by marginalising other residents and by organising collective activities. Residents' social activities can also affect the whole social order of neighbourhoods.

Keywords: older people, ageing, urban space, Lefebvre, high-rise suburb.

Kerrostalo­lähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus

Antti Wallin & Suvi Rosendahl

Kuva 1. Rakennustoimisto A. Puolimatkan esite Sampolan kerrostaloista. Kuvassa etualalla on Sampola ja kauempana taka-alalla näkyy kaupungin keskusta. Vuonna 1977 tulevaisuuden asuntoalue kehittyi nopeasti.

Toisen maailmansodan jälkeen sodan runtelemissa maissa heräsi usko huomiseen. Optimistiseen kehityskatoon ja funktionalistiseen modernismiin nojaten ratkottiin myös asumiseen ja kaupunkien toimintaan liittyviä ongelmia. Nopeaa kaupungistumista seuranneen asuntopulan vuoksi myös asuntorakentaminen kiihtyi ja teollistui. Suomessa asuntopulaa hillittiin aluksi pientalojen rakentamisella, mutta sitkeästä asuntopulasta johtuen siirryttiin pian kerrostalorakentamiseen. 1950-luvulta alkaen uusia kerrostalolähiöitä rakennettiin runsaasti ympäri Suomea aina 1970-luvun puoliväliin asti, jona aikana suomalaiset kaupungit muuttuivat perusteellisesti. Nopea ja kustannustehokas rakentaminen johti paikoin ympäristöstä ja palveluista tinkimiseen, minkä vuoksi lähiöitä alettiin julkisuudessa kritisoida. Siitä huolimatta uudet asukkaat alkoivat rakentaa alueille kotia ja yhteisöä. Vuosien varrella lähiöt ja niiden asukkaat ovat kohdanneet monia yhteiskunnallisia muutoksia. On tärkeää ymmärtää lähiöiden menneisyyttä ja nykyhetkeä, jotta niiden suunnittelussa ja kehittämisessä voidaan paremmin hyödyntää niiden sosiaalista ja kulttuurista olemusta.

Tässä artikkelissa huomiomme on Porissa sijaitsevan Sampolan kerrostalolähiön kulttuurisessa muutoksessa, jota peilaamme aiempaan lähiö- ja kaupunkitutkimukseen. Tarkastelemme kulttuurikartoituksen kontekstissa lähiön materiaalistien olosuhteiden, mielikuvien ja asukkaiden kokemuksen muutosta tilastojen, sanomalehtikirjoitusten ja haastattelujen avulla. Pyrimme näin rakentamaan ajallisesti etenevän kertomuksen Sampolan kulttuurisesta muutoksesta. Artikkelimme toimii esimerkkinä siitä, kuinka kartoittaa aluetta ja sen henkeä – alueen kulttuurista olemusta.¹

Artikkelissamme avaamme aluksi asuinalueiden kulttuurikartoituksen lähtökohtia, minkä jälkeen käymme läpi lähiöihin liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Tulosten käsittelyn aloitamme tarkastelemalla Sampolan ja sen yhteisön rakentumista sekä tarkastelemme 1990-luvun laman seurauksia. Sitten siirrymme kuvailemaan 2000-luvun

1 Tämä tutkimus on toteutettu osana *Asumisen rahoitus- ja kehittämisskeskuksen (ARA) ja Turun yliopiston rahoittamaa Lähiön henki – Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhanketta* (2013–2015).

jälkeistä aikaa asukkaiden, erityisesti eläkeläisten, kokemana. Päättämme artikkelin pohdintaan lähiöiden muutoksesta ja niiden tulevaisuudesta.

Kulttuurikartoitus ja aluekehittäminen

Kulttuuri on viime vuosikymmeninä noussut entistä tärkeämmäksi tekijäksi alueiden kehittämisessä, jolloin suunnittelijat ovat alkaneet hyödyntää perinteisiä kaupunki- ja kulttuuritutkimuksen välineitä. Kulttuurikartoitus ja siihen pohjautuva kulttuurisuunnittelu on yksi potentiaalisista keinoista, joilla paikallinen kulttuuri sekä sen taloudelliset ja sosiaaliset resurssit voidaan tunnistaa ja hyödyntää alueiden kokonaisvaltaiseksi kehittämiseksi.² Taustalla on kulttuurin käsittäminen sen antropologisessa, inhimillisistä toimintaa ja yhteiskunnallisia käytäntöjä korostavassa merkityksessä.³ Tällä tarkoitetaan laajasti yhteisön omaksumia kykyjä, käsityksiä ja käyttäytymisen tapoja sekä niihin vaikuttavia moninaisia yhteiskunnallisia suhteita.⁴ Kulttuurin käsitteen näin laaja-alainen ymmärtäminen on herättänyt kritiikkiä niin antropologien kuin kulttuurisuunnittelijoidenkin keskuudessa.⁵ Avoin suhtautuminen kulttuurin käsitteeseen on kuitenkin mahdollistanut uusien näkökulmien nousemisen kulttuurikartoituksen piirissä.⁶ Tällä nuorella aluekehittämisen kulttuurisella käänneellä on juurensa kaupunkisosiologisen tutkimuksen traditiiossa, johon kuului olennaisesti paikallisten yhteisöjen ja niiden kulttuuristen ominaisuuksien kartoitus monipuolisten aineistojen avulla.

Kaupunkitutkimuksen perustus valettiin 1900-luvun alun Chicagossa, jossa Robert E. Park ja Ernest Burgess alkoivat hyödyntää muun muassa Georg Simmelin sosiologisia ajatuksia ja tilastollisia työväen sosiaalisten olojen kartoituksia.⁷ Chicagoon kehittyi nopeasti

2 Young & Stevenson 2013.

3 Ks. Hall 1992, 67; Mercer 2006, 8.

4 Esim. Lehtonen 2014, 311; Geertz 1973, 5–10.

5 Eriksen 2004, 15–16; Vahlo 2014.

6 Ks. esim. Duxbury ym. 2015.

7 Esim. Sampson 2012, 32–36.

vaikutusvaltainen sosiologinen koulukunta, joka kehitti huomattavasti laadullisia, tilastollisia ja paikkatietoon perustuvia tutkimusmenetelmiä.⁸ Koulukunnan tutkijat ajattelivat, että kaupunkia voitiin pitää laboratoriona sosiaaliseen tutkimiseen. Tähän tutkijat käyttivät ennakkoluulottomasti hyväkseen kaikkia käsiinsä saamiaan aineistoja, kuten kansanloruja, tilastoja sekä osallistuvaa havainnointia.⁹ Heikki Waris (1973/1932) ja Sven-Erik Åström (1957) hyödynsivät Chicagon sosiologisen koulukunnan menetelmiä Suomessa tutkivalta Helsingin kaupunginosien välistä eriytymistä historiallisesta näkökulmasta. Wariksen tutkimus Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolisen työläisyhdyskunnan synnystä valaisee monipuolisten aineistojen avulla työläiskulttuurin elintapoja aina alkoholinkäytöstä asuminjärjestelyihin, kun taas Åström kuvasi yleisemmin karttojen ja valokuvien avulla Helsingin kaupunginosien erilaistumista.

Chicagon sosiologisen koulukunnan teorioita on sittemmin kritisoitu muun muassa siksi, että heidän käsityksensä kaupungin kehityksestä ei enää pätenyt kaavoituksen roolin vahvistuessa. Kaupunkia ei voida myöskään pitää itsenäisenä organismina, sillä sen kehitykseen vaikuttavat myös kansalliset ja globaalit taloudelliset ja kulttuuriset virtaukset. Vaikka useat koulukunnan teorioista ovat sittemmin osoittautuneet puutteellisiksi, niin luova poikkitieteellinen lähestymistapa jäi elämään kaupunkitutkimukseen perinteeseen.¹⁰

Kaupunkien kulttuuristen tekijöiden merkitys nousi 1970-luvulla uudestaan esille, kun useita länsimaisia yhteiskuntia alkoi ravisuttaa muutos jälkiteolliseen vaiheeseen.¹¹ Teollisen tuotannon murentuminen merkitsi rajuja taloudellisia ja kulttuurisia muutoksia teollisuudesta riippuvaisille paikkakunnille ja niiden asukkaille.¹² Tätä ennen paikkaa, yhteisöä ja kulttuuria oli ajateltu suhteellisen pysyvinä identiteetin rakennuspalikkoina,¹³ mutta yhteiskunnan nopea muutos pisti myös paikkojen merkitykset liikkeeseen. Globaalissa nopeasti

8 Park ym. 1925; Wirth 1938; Hall 2002, 428–436.

9 Esim. Andersson 1988/1923.

10 Esim. Abbott 1997.

11 Esim. Harvey 2008; Massey 2008; Vahlo 2014, 23.

12 Esim. Melin & Mamia 2010; Häyrynen 2010.

13 Esim. Malkki 2012, 25–26.

muuttuvassa maailmassa identiteettien kiinteät rakennusosat menettävät merkityksensä ja niiden rakentamiseen on käytettävä entistä moninaisempia aineksia.¹⁴ Yhteiskunnan muuttuessa paikkojen identiteetit ja niiden kulttuurit muuttuvat ihmisten elämäntapojen muutoksen myötä. Tällöin kulttuuristen tekijöiden huomioiminen on noussut entistä tärkeämmäksi osaksi myös alueiden suunnittelua.¹⁵

Kulttuuri, paikka ja yhteisö ovat siis jatkuvassa muutoksessa, jolloin on alettu ajatella, että muutos on hyvin vaikeasti ennakoitavien virtausten jatkumoa.¹⁶ Ranskalainen yhteiskuntateoreetikko Henri Lefebvre (1991/1974) on esittänyt, että kaupunkitilojen muutos tapahtuu materiaalien olosuhteiden, niihin liitettyjen mielikuvien ja ihmisten arkisen kokemuksen jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Materiaalisia olosuhteita ovat paikkojen objektiivisesti havaittavat ja mitattavat tekijät, kuten fyysinen ympäristö ja demografiset ominaisuudet. Paikkoihin liitetyt mielikuvat taas viittaavat paikoista esitettyihin käsitteisiin, joita tuotetaan esimerkiksi julkisessa keskustelussa. Paikan kokemus taas viittaa siihen, millaisia tunteita esimerkiksi asukkailta on asuinaluettaan kohtaan. Nämä kolme eri tasoa ovat kuitenkin toisistaan riippuvaisia, mutta myös ristiriitaisia. Alueiden ja niiden kulttuurinen muutos tapahtuu näiden tasojen suhteissa ilmenevien muutosten kautta. Lefebvren esittämä refleksiivinen, samaan aikaan ristiriitainen ja vuorovaikutteinen näkökulma avaa poikkitieteellisen perspektiivin alueiden kulttuurisen muutoksen tutkimiseen. Materiaalisia, mielikuvallisia ja kokemuksellisia ominaisuuksia huomioon ottavan kulttuurikartoituksen avulla voidaan ymmärtää alueen muutosta osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.

Lähiöt yhteiskunnallisen muutoksen peilinä

Sotien jälkeinen Suomi muuttui vauhdilla – syntyvyys lisääntyi ja talous kasvoi teollistumisen seurauksena.¹⁷ Teollistuminen kiihdytti

14 Hall 2002.

15 Ks. Johdanto tässä teoksessa.

16 Saarikangas 2006; Urry 2010.

17 Jokinen & Saaristo 2002.

kaupungistumista, josta taas seurasi asuntopulaa, kurjia elinoloja ja asunnottomuutta. Väestöliiton painostuksesta valtio sääti vuonna 1949 Arava-lain, jonka tarkoituksena oli tarjota edullista lainaa asuntotuotantoa varten.¹⁸ Aluksi kaupunkien silloisille reunoille rakennettiin tyyppitaloja, kuten rintamamiestaloja, mutta kiihtyvistä maalta-paosta johtuen siirryttiin pian kerrostalorakentamiseen. Kaupungit alkoivat tarjota rakennusyhtiöille urakoita suurten aluerakennuskohteiden rakentamiseksi. Taustalla vaikutti Otto-Iivari Meurmanin vuonna 1947 esittelemä ajatus, että yhtenäisen kaupunkirakenteen laajeneminen tuli estää hajakeskittämällä pienempiä asumalähiöitä.¹⁹ Meurmanin tavoitteena oli parantaa ahtaasti ja kalliisti asuvan työväestön elinoloja rakentamalla terveellisiä ja puistomaisia asuinalueita.²⁰ Uusien kerrostalolähiöiden rakentaminen johtikin kaupunkirakenteen hajoamiseen, kun uudet alueet rakennettiin kauas kaupunkien keskustoista.²¹ Rakentamisen teollistuminen mahdollisti massiivisen aluerakentamisen, jonka seurauksena kaupungit ja kaupunkielämä kokivat totaalisen muutoksen.

Asuminen uudessa urbaanissa kerrostalolähiössä oli historiallinen parannus työväestön aiempiin elinoloihin. Uudet kerrostaloasunnot täyttivät modernin elämän vaatimukset, kuten kylpyhuoneen, juoksevan veden ja sähkölieden. Lapsiperheet olivat kansan hyvinvointia tavoittelevan asuntopolitiikan keskiössä. Uudet tilavat asunnot suunniteltiin helpottamaan erityisesti lapsiperheiden elämää. 1950- ja 1960-luvuilla rakennetuilla metsälähiöillä pyrittiin sulauttamaan rakennukset osaksi maisemaa ja tuomaan luonnon osaksi kaupunkielämää. 1960-luvun lopulla arkkitehdit alkoivat kuitenkin korostaa suunnittelussa asukkaiden arjen toiminnallisuutta vastauksena liian väljästi ja sattumanvaraisesti rakennettuihin metsälähiöihin. Tämän kompaktikaupungin tavoitteena oli lisätä tiiviillä rakentamisella asukkaiden kohtaamisia ja vuorovaikutusta, parantaa palveluiden saatavuutta sekä pitää rakennuskustannukset alhaisina. Sodanjäl-

18 Juntto 1990, 211.

19 Meurman 1947; Salmela 2004.

20 Hankonen 1994; Salmela 2007, 445.

21 Juntto 1990.

keisen teollistumisen, vaurastumisen ja väestönkasvun siivittämänä lähiörakentaminen jatkui kiivaana aina 1970-luvun puoliväliin asti. Tuona aikana Suomeen rakennettiin monenlaisia asuinalueita ja satojatuhansia asuntoja. Monin paikoin rakennusyhtiöt kuitenkin tinkivät ylevistä ideologisista tavoitteista rakentamisen laadun ja palveluiden kustannuksella.²²

Kerrostalolähiöille ladatut odotukset kokivat kolauksen palveluiden, ympäristön ja sosiaalisen elämän puutteiden vuoksi. Elämä lähiössä vaati totuttelua, koska lähiöiden suunnittelussa ei huomioitu tarpeeksi asukkaiden moninaisia sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeita.²³ Erityisesti maaseudun yhteisöllisestä miljööstä muuttaneille sopeutuminen urbaaniin elämäntapaan oli vaikeaa. Asukkaat alkoivat kuitenkin rakentaa uusille asuinalueilleen sosiaalista ja kulttuurista elämää. Lähiöiden ensimmäiset vuodet olivatkin yhteisön ja alueen identiteetin rakentamisena aikaa.²⁴ Julkisessa keskustelussa lähiöitä kuitenkin haukuttiin rankasti. Helsingin Jakomäkeä tarkastelleen Eeva-Liisa Bromanin (1994) mukaan lähiö joutui heti rakentamisen jälkeen tiedotusvälineiden hampaisiin. Bromanin mukaan Jakomäestä muodostui symboli, jota käytettiin aina hyväksi, kun lähiöistä haluttiin kirjoittaa kielteisesti. Irene Roivaisen (1999, 123) mukaan *Helsingin Sanomien* lähiökirjoittelussa oli kyse kulttuurisesta syrjäyttämisestä. Kysymys ei ollut siitä, etteikö todellisia ongelmia olisi ollut, vaan syyllisyyden taakan vierittämisestä nimenomaan lähiöiden asukkaiden harteille. Lähiö modernina pelastuksen symbolina kääntyi ihmisten mielissä virheeksi. Asuinalueen huonosta maineesta muodostui itseään toteuttava ennustus, joka alkoi vaikuttaa ihmisten asumisvalintoihin.

1990-luvun laman aiheuttama työttömyys pahensi entisestään huonomaineiseksi leimattujen asuinalueiden asemaa. Elinkeinorakenteen muutos koetteli erityisesti työväenluokkaa, jolloin työttömyys yleistyi erityisesti kerrostalolähiöissä.²⁵ Eniten laman jälkeisestä nousukau-

22 Hankonen 1994; Ruotsalainen 2011, 31–33; Saarikangas 2016.

23 Ks. myös Norvasuo & Lilius tässä teoksessa.

24 Kortteinen 1982; Sulkunen 1985.

25 Esim. Kortteinen & Vaattovaara 2000; Lankinen 2007, 4; Stjernberg 2015.

desta hyötyi palvelualoilla työskentelevä keskiluokka.²⁶ 2000-luvulla myös maahanmuuttajia alkoi kasautua suurimpien kaupunkien lähiöihin.²⁷ Asuinalueen huono maine, korkea työttömyys ja suurempi maahanmuuttajien osuus taas vaikuttivat siihen, että erityisesti kantaväestön lapsiperheet alkoivat pyrkiä niistä pois.²⁸ Keskiluokkaisten asukkaiden pyrkiminen pois heikoiksi kokemiltaan alueilta taas on entisestään kiihdyttänyt asuinalueiden erilaistumista.²⁹

Useissa muissa länsimaissa kaupunkien asuinalueiden välillä on suuria taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia eroja, ja Suomen on pelätty seuraavan tätä esimerkkiä.³⁰ Troels Schultz Larsen (2014) syyttää Kööpenhaminan lähiöiden huonosta maineesta Tanskan epäonnista asuntopolitiikkaa, jonka seurauksena vain pienituloiset asukkaat ovat muuttaneet lähiöiden kunnallisiin vuokrataloihin.³¹ Näille alueille tuotettiin julkisuudessa huono maine vedoten asukkaiden pienituloisuuteen ja huonolaatuiseen rakentamiseen. Pariisia ja Chicagoa tutkineen Loïc Wacquantin (2007a; 2007b; 2014 ym.) mukaan huonomaineisten alueiden nimet peilautuvat keskiluokkaisten kaupunkilaisten mielissä sosiaalisiin ongelmiin. Tämän symbolisen leimaamisen seurauksena poliittiset toimet näitä alueita kohtaan pohjautuvat pelolle ja halveksunnalle. Asuinalueiden leimaaminen mielikuvien perusteella taas on erityisen vahingollista asukkaille, sillä se siirtää huomion yhteiskunnan rakenteellisista ongelmista asukkaisiin itseensä. Wacquantin mukaan tämä taas aiheuttaa asukkaissa syyllisyyden ja häpeän tunteita ja vaikeuttaa entisestään heidän elämänsä.³²

Keskustelu asuinalueiden eriytymisestä on huolestuttanut tutkijoita erityisesti naapurustovaikutusten vuoksi.³³ Naapurustovaikutuksilla tarkoitetaan alueen kulttuuristen tapojen tarttumista erityisesti

26 Seppänen & Rusanen 2000, 238.

27 Esim. Dhalmann 2011; Vilkama 2011; Rasinkangas 2013.

28 Bernelius 2011; Dhalmann ym. 2014, 26–27.

29 Vilkama ym. 2013, 486.

30 Esim. Musterd & van Kempen 2005.

31 Vrt. Juntto 1990, 265.

32 Vrt. Roivainen 1999.

33 Vrt. van Ham & Manley 2012.

nuoriin.³⁴ Lina Hedman ja muut (2014) ovat havainneet, että Tukholman köyhyyskeskittymissä kasvamisella on kauaskantoiset seuraukset nuorten sosioekonomiseen asemaan, erityisesti jos asuminen niissä on ylisukupolvista. Tämän vuoksi he ehdottavat sosiaalipoliittisia kannustimia, jotta lapsiperheet voisivat muuttaa niistä pois.³⁵ Näin on toimittu Yhdysvalloissa, jossa myönnettiin tuhansille köyhillä alueilla asuville perheille stipendi, jotta he voisivat muuttaa keskiluokkaiselle asuinalueelle.³⁶ Viisi vuotta myöhemmin valtaosa ohjelmaan osallistuneista oli kuitenkin päätenyt takaisin lähtöpisteeseen. Tämä osoittaa, että asuinalueiden eriytyminen aiheutuu monimutkaisista eriarvoisuutta tuottavista yhteiskunnallisista rakenteista.³⁷

Vaikka ulkopuolelta tarkasteltuna asuinalueen tilanne näyttäisi lohduttomalta, voi niissä yksilön kannalta olla myös hyvinvointia tuottavia kulttuurisia rakenteita. Kirsi Saarikangas³⁸ muistuttaa, että lähiöiden ongelmia korostava keskustelu on estänyt havaitsemasta monia asukkaiden asuinalueelleen antamia myönteisiä merkityksiä. Vuosikymmeniä jatkuneesta julkisesta kritiikistä huolimatta lähiöistä on muodostunut monille rakastettuja kotiseutuja. Norjalaiset Hilde Nymoén Rørtveit ja Gunhild Setten (2015) huomauttavat, että lähiöt eivät ole vain monotonisia modernisaation materialisoitumia maisemassa vaan myös osa yhteiskunnan kulttuuriperintöä. Suunnitellun ja rakennetun ympäristön rinnalla ovat asukkaat, jotka ovat rakentaneet asuinalueelleen identiteetin ja kulttuurin, jotka myös elävät historian ja asukkaiden mukana.³⁹ Tämän vuoksi on oleellista, että objektiivisten materiaalien olosuhteiden ja julkisuudessa tuotettujen mielikuvien lisäksi tarkastellaan myös asukkaiden kokemuksia.⁴⁰

34 Gibbons ym. 2013.

35 Hedman 2014, 210–211.

36 Moving to Opportunity 2011.

37 Monaghan 2012.

38 2016, 90.

39 Pohjamo 2014.

40 Esim. Sampson 2012, 152.

Lähiön kulttuurisen muutoksen metodologia

Artikkelimme tutkimuskohteena on Porissa sijaitseva Sampolan kerrostalolähiö. Lähestymme aihetta Chicagon sosiologisen koulukunnan ja antropologisen kulttuurintutkimuksen hengessä suhtautuen avoimesti yhteisöön ja kulttuuriin sekä niitä kuvaaviin aineistoihin. Erilaisten aineistojen vuoropuhelun avulla pyrimme tuomaan esille asuinalueen materiaalisten olosuhteiden, mielikuvien ja asukkaiden kokemusten tasoilla ilmenneitä muutoksia. Käsittelemme tuloksia kronologisessa järjestyksessä ja pyrimme tuomaan esille niitä tekijöitä, jotka johtivat asuinalueen luonteen muuttumiseen.

Sampolan materiaalisia olosuhteita tarkastelemme Porin kaupungin asiakirjojen ja tilastollisten vuosikirjojen sekä Tilastokeskuksen tilastojen avulla. Mielikuvien tarkastelussa käytämme hyväksemme *Satakunnan Kansan* vuosien 1972–2010 Sampolaa käsitteleviä sanomalehtikirjoituksia. Asukkaiden kokemuksia tarkastelemme Satakunnan Museon vuoden 1986 rakennusinventoinnin yhteydessä tehtyjen haastattelujen pöytäkirjojen (17 kpl) sekä vuosien 2009–2014 aikana tehtyjen 13 Sampolan asukkaiden tai alueeseen tiiviisti sidoksissa olevien henkilöiden haastatteluiden avulla. Näiden erityyppisten aineistojen tarkastelu auttaa kartoittamaan alueen muutosta syvällisemmin kuin esimerkiksi pelkkiin tilastoihin perustuva tarkastelu. Asuinalueen materiaaliset olosuhteet, mielikuvat ja asukkaiden kokemukset ovat kuitenkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, minkä vuoksi käsittelemme aineistoja rinnakkain. Tämän aineistotriangulaation ja sisällönanalyttisen luokittelun avulla seuraamme johtolankoja tavoitteena ymmärtää Sampolan kerrostalolähiön kulttuurista muutosta.

Työväen ja lapsiperheiden Sampola

Porissa asui ennen sotia alle 20 000 asukasta, mutta sotien jälkeen kaupungin väkiluku lähti teollistumisen siivittämänä jyrkkään kasvuun. Kaupungin asutopulaa lievennettiin aluksi rintamamiestaloja rakentamalla, mutta 1950-luvun jälkipuoliskolla siirryttiin voimalla kerrostalorakentamiseen. Vuonna 1965 Porissa asui jo 60 000 ihmistä.

Poria kaavoitettiin Aatos Issakaisen vuonna 1969 uusiman, optimistisiin kasvukäyriin perustuvan yleiskaavan pohjalta. Lähiörakentaminen oli Porissa kiivaimmillaan vuonna 1974, jolloin myös kaupungin asukasluku ylitti 80 000 asukkaan rajan.⁴¹ Mittava aluerakentaminen helpotti kaupungin asuntopulaa ja mullisti samalla koko kaupunkirakenteen (kuva 2).

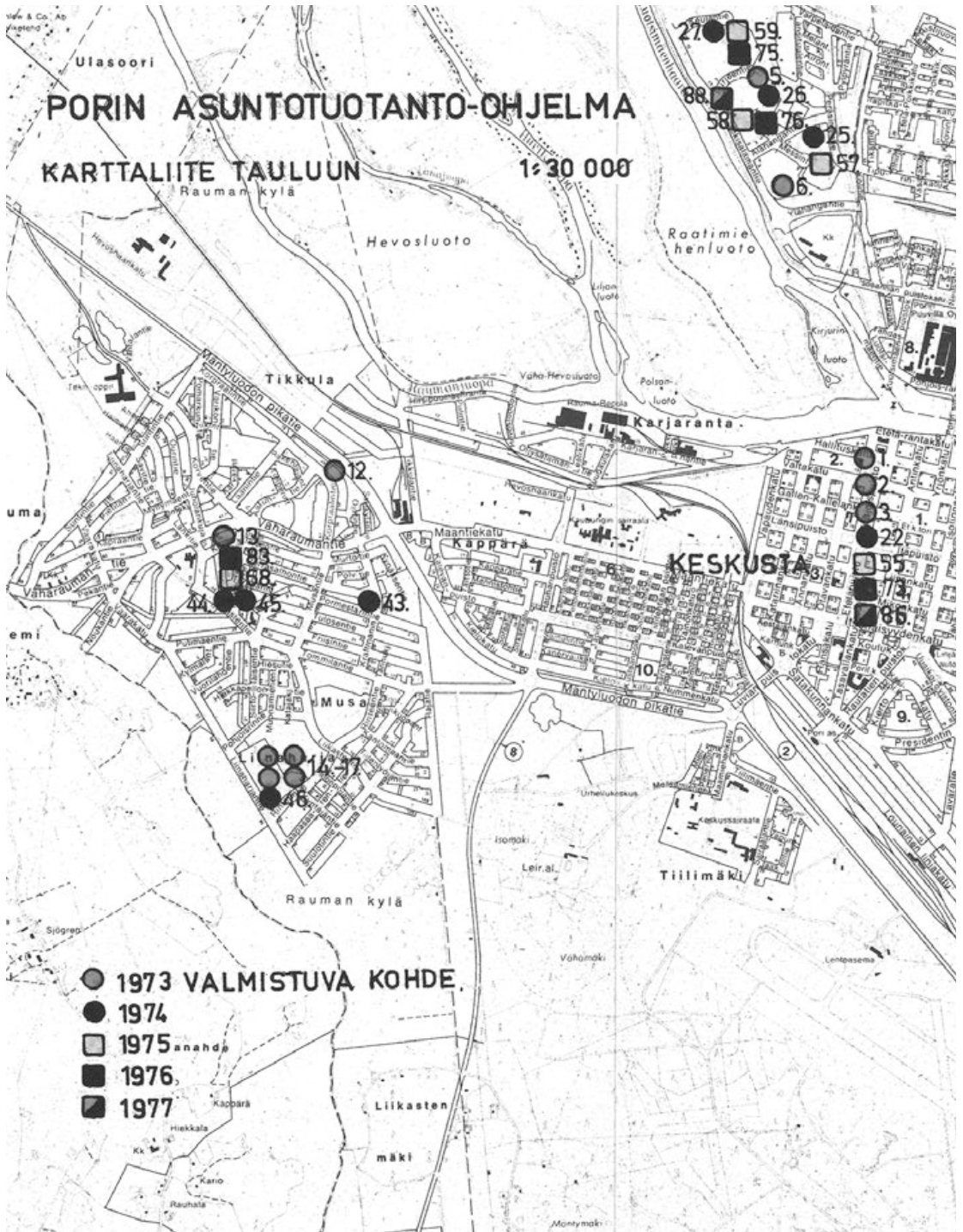
Vuonna 1971 Porin kaupunki teki Sampolan aluerakennuskohteen rakentamisesta siihen mennessä suurimman tonttikaupan Porin Saton ja rakennustoimisto A. Puolimatkan kanssa. Reilun kolmen kilometrin päähän kaupungin keskustasta tasaiselle peltoaukealle kaavoitettiin asuinalue 4000 asukkaalle. Kaikkiaan 121 pientalosta, kuudesta nelikerroksisesta ja 21 kahdeksankerroksisesta kerrostalosta rakentui Porin suurin kerrostalolähiö. Nostokurkien sanelemaan linjaan kohosi nopeasti kerrostaloja. Sampolan rakentamisessa noudatettiin kompaktikaupungin ideaa, jossa naapurit, palvelut, luonto ja virkistysmahdollisuudet olivat kaikki lähellä. Kaupunki ohjeisti vuonna 1972 laatimassaan selvityksessä, että toteutuksessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota rakennusten laatuun, riittäviin palveluihin, asukkaiden asumiseen liittyviin oikeuksiin ja pitää kokonaisuus mahdollisimman asuttavana. Rakentaminen tuli kuitenkin toteuttaa kohtuullisin kustannuksin ja nopealla aikataululla. Alueen suunnittelua ja rakentamista määrättiin valvomaan työryhmä, joka koostui alueen rakennuttajien ja kaupungin nimeämistä jäsenistä. Sampolasta suunniteltiin tyypillistä kompaktikaupungin lähiötä, joka tyydyttäisi modernin elämän vaatimukset.⁴²

Arava-lainoitetuilta asunnoilta vaadittujen sosiaalisten ehtojen, kuten lapsiluvun ja tulo rajojen, avulla valtio ohjasi lähiöihin nuorta työväestöä.⁴³ Koska Porin asuntotilanne oli 1970-luvulla vaikea, asunnonostajien liikkumavara asuntomarkkinoilla oli hyvin kapea. Sampolan uusi kerrostalolähiö tarjosi monelle perheelle mahdollisuuden päästä kiinni omistusasuntoon. Uusi kerrostaloasunto oli historiallinen helpotus työväestön elinoloihin:

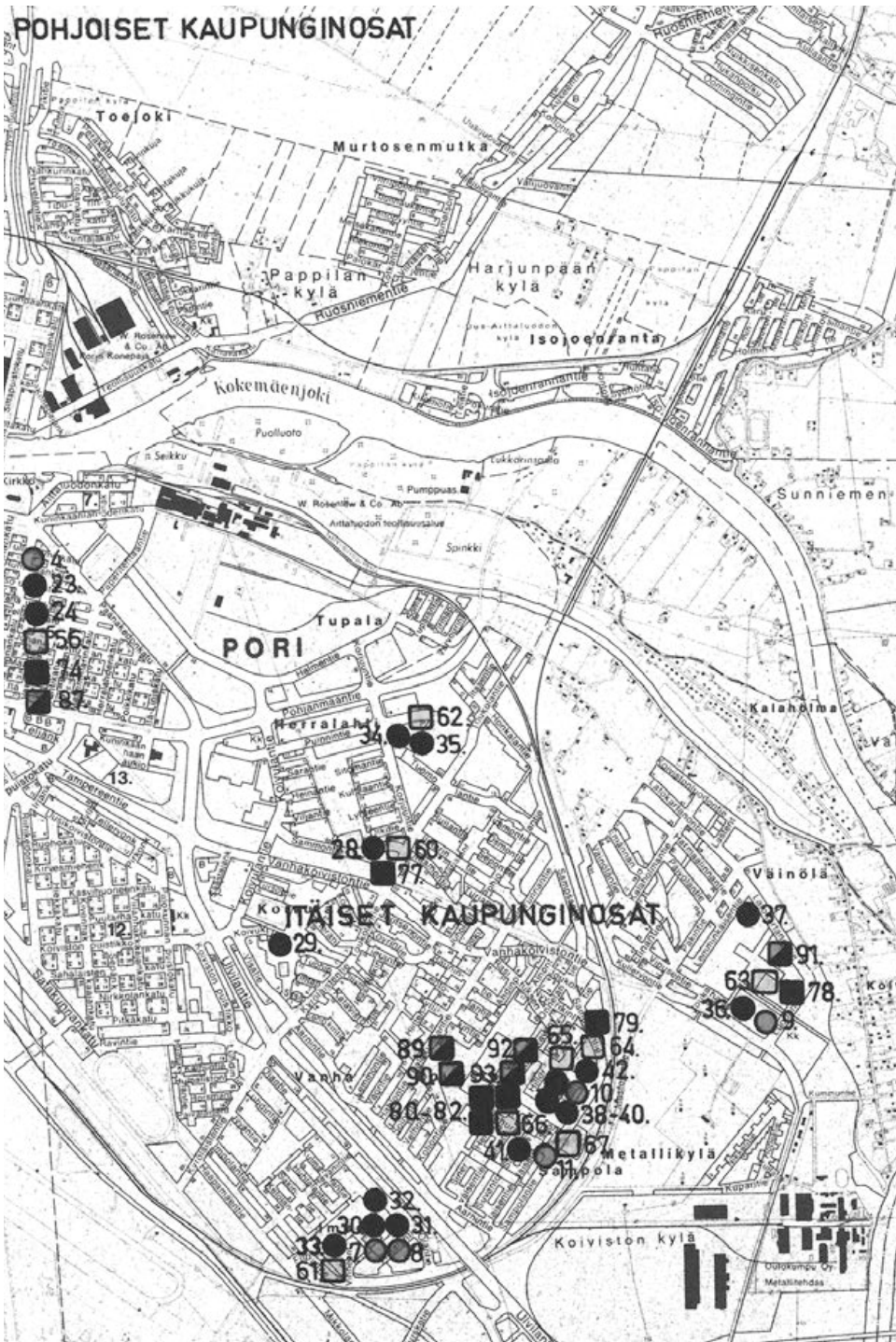
41 Koivuniemi 2004, 61.

42 Sampolan alueen toteuttaminen 1972; Kemppi-Vienola 2014.

43 Juntto 1990, 265.

Kuva 2. Porin asuntotuotanto-ohjelma vuodelta 1972 (31.10.1972: Kartta 4a). Karttakuvasta nähdään Porin kantakaupungin mittavat aluerakennuskohteiden rakentamissuunnitelmat. Näistä suurimpana

Sampola, joka sijaitsee kartalla alaoikealla. Kuva on muokattu värien osalta, ja legendan ja otsikon sijaintia on siirretty. Lähde: Porin kaupungin asuntotuotanto-ohjelma 1973–1977. Porin kaupunkisuunnittelusarja D4/1972, Pori.

Sampolaan Peiposet muuttivat helmikuussa 1974, Ulvilasta anopin vintistä, jossa ei ollut vettä eikä viemäriä, (ja vielä) puulämmitys. Oli kyllä suunnitteilla lohkaista tilasta tontti Peiposille, kuten toinen vävy-poika oli-kin jo ehtinyt saada, mutta Peiposten kohdalla ehti kaavoittaja väliin. Siksi tultiin Sampolaan, aluksi 2 h + k asuntoon C-rappuun. Siihen aikaan ei ollut muita kohteita tekeillä, ainoa uusi joka oli tulossa. Alue oli lisäksi edullinen, saatiin aravalla vain kaksio, koska ei ollut vielä lapsia.⁴⁴

Vuoden 1986 Satakunnan Museon haastatteluissa kerrotaan, että alueen ympäristö oli pitkään hirveä. Tiet olivat kuraiset, eikä maise-
mointiin ollut ehditty panostaa. Asukkaiden keskuudessa puhuttiin ”Sampolan savisesta alusta”,⁴⁵ mikä kuvaa, miltä lähiö näytti ensimmäisten asukkaiden sinne muuttaessa. Myös palvelut ja linja-auto-yhteydet olivat puutteelliset. Todellisuus asumisesta ei vastannut markkinoitua ihannetta, mihin myös *Satakunnan Kansan* toimittajat tarttuivat.

Lehden välittämä kuva Sampolasta yhteisönä rakentui lukijoille erilaisten konfliktien kautta; yleisesti ottaen palvelut olivat kaivattuja, mutta toisinaan palvelut ja muut toimenpiteet koettiin myös uhkana ja asukkaille markkinoidun lähiöihanteen vastaisina. Tällaisia olivat muun muassa Sampolan liikennejärjestelyt, palvelukeskuksen baari sekä lähistölle suunniteltu pienteollisuusalue. Näiden aiheiden yhteydessä korostuivat sampolalaisten itsensä pääosin yleisönosastolla kirjoittamat kokemukset asuinympäristöstään ja huolet asuinalueen tulevaisuudesta. Positiivisia asumiskokemuksia ei juuri nostettu esille, mutta Sampola ja sen tulevaisuus näyttäytyi asukkaille tärkeänä yhteisenä asiana.

Satakunnan Kansassa Sampolalta odotettiin paljon. Lähiön piti täyttää maaseudun yhteisöllisen ja puutarhamaisen elinympäristön kriteerit mutta myös kaupunkielämän vaatimukset monipuolisine palveluineen. Lähiöiden esitettiin rakentuvan vastaamaan tavoiteltua ihannetta, kunhan puuttuvat palvelut saataisiin käyntiin. Vuonna 1981 palvelut paranivatkin, kun asukas-yhdistyksen painostuksesta alueelle saatiin koulu ja liikekeskus, mutta parantunutta asiantilaa ei

44 Seppo Peiponen [s. 1944]. Haastattelijana Tuulikki Kiilo 19.11.1986.

45 Tella 2012.

lehdessä noteerattu. Hiljalleen myös ympäristöön alettiin panostaa. Vaikka alueen ensimmäisinä vuosina oli monia palveluihin ja ympäristöön liittyviä ongelmia, niin vuonna 1986 haastateltavat kuvailivat tilannetta toiseksi:

Alue on kaiken kaikkiaan mainettaan parempi, sillä lähes kaikki on lähellä. Kaupunkiin ei tarvitse mennä kuin vaateostoksille. Palvelut ovat mahtavat, on kirjastot ja kaikki... Sampolassa asuu paljon nuoria, se on kehittyvä paikka. Puistot on nättejä, niitä hoidetaan hyvin eikä runnella. Kesäisin on paljon palkattuja puistotyöntekijöitä alueella pitämässä paikkoja kunnossa.⁴⁶

Kun nopeasta rakentamisesta aiheutuneet ympäristön ja palveluiden puutteet oli ohitettu, pitivät asukkaat Sampolaa jo erinomaisena, edelleen kehittyvänä paikkana. Vuonna 1986 Sampolassa asuikin jo noin 4 300 asukasta, joista 24 prosenttia oli alle 15-vuotiaita. Museon haastatteluissa sampolalaiset kertoivat kotiutuneensa alueelle ja yhteisöön. Alueella oli ompeluseuroja, talkoita, grillijuhlia, saunailtoja, jumppia ja muuta asukkaiden yhteistä toimintaa. Naapureiden kanssa kyläiltiin ja harrastettiin paljon. Sampolan sosiaalinen ympäristö muodostui tiiviiksi erityisesti lasten ansiosta:

Omassa talossa on niin paljon tekemistä, ollaan paljon tekemisissä naapureiden kanssa. Käydään kylässä muuten vaan ja synttäreillä. Omassa rapussa asuu paljon alkuperäisiä asukkaita, oman asunnon alekkaisissa asunnoissakin vain yksi perhe vaihtunut. Aina jos joku loppuu, voi käydä naapurilta lainaamassa. Voidaan vaan piipahtaa kylään tai soittaa. Tiistaisaunaankin saatetaan hakea mukaan. Rippijuhliin, jopa hopeahäihinkin voidaan kutsua. Ennen kaikkea läheisiä ovat perheet, joiden lapset olivat samaan aikaan pieniä...⁴⁷

Sampolan kerrostalot rakennettiin nopeasti kaupungin reunalle keskelle peltoa, jossa ei ennestään ollut asutusta tai yhteisöä. Sampolaan muuttaneet perheet alkoivat kuitenkin nopeasti rakentaa uudelle

46 Tuula [s. 1958] ja Matti Lehtinen. Haastattelijana Tuulikki Kiilo 10.12.1986.

47 Liisa [39 vuotta] ja Toivo [41 vuotta] Heino. Haastattelijana Tuulikki Kiilo 19.11.1986.

asuinpaikalleen identiteettiä ja paikallista kulttuuria. Ihmisiä liittivät yhteen erityisesti kamppailu palveluista sekä lasten yhteiset harrastukset. Yhteistoiminnan seurauksena perustettiin myös asukas-yhdistys ja paikallislehti – *Sampolalainen*. Sampolan savisen alun jälkeen alueen ympäristöön ja palveluihin alettiin panostaa. Vaikka *Satakunnan Kansan* sivuilla Sampolaa kritisoitiin, niin asukkaiden kollektiivisen toiminnan ansiosta alueelle syntyi yhtenäinen lapsiperheiden paikalliskulttuuri.⁴⁸ Vuoden 1986 haastatteluissa väritetään jo kuvaa vilkkaasta ja kehittyvästä lapsiperheiden asuinalueesta. Vaikka asukkaat viihtyivät alueella hyvin, sen painolastiksi jäi rakentamisen puutteista käyty julkinen keskustelu.

Laman leimaama lähiö

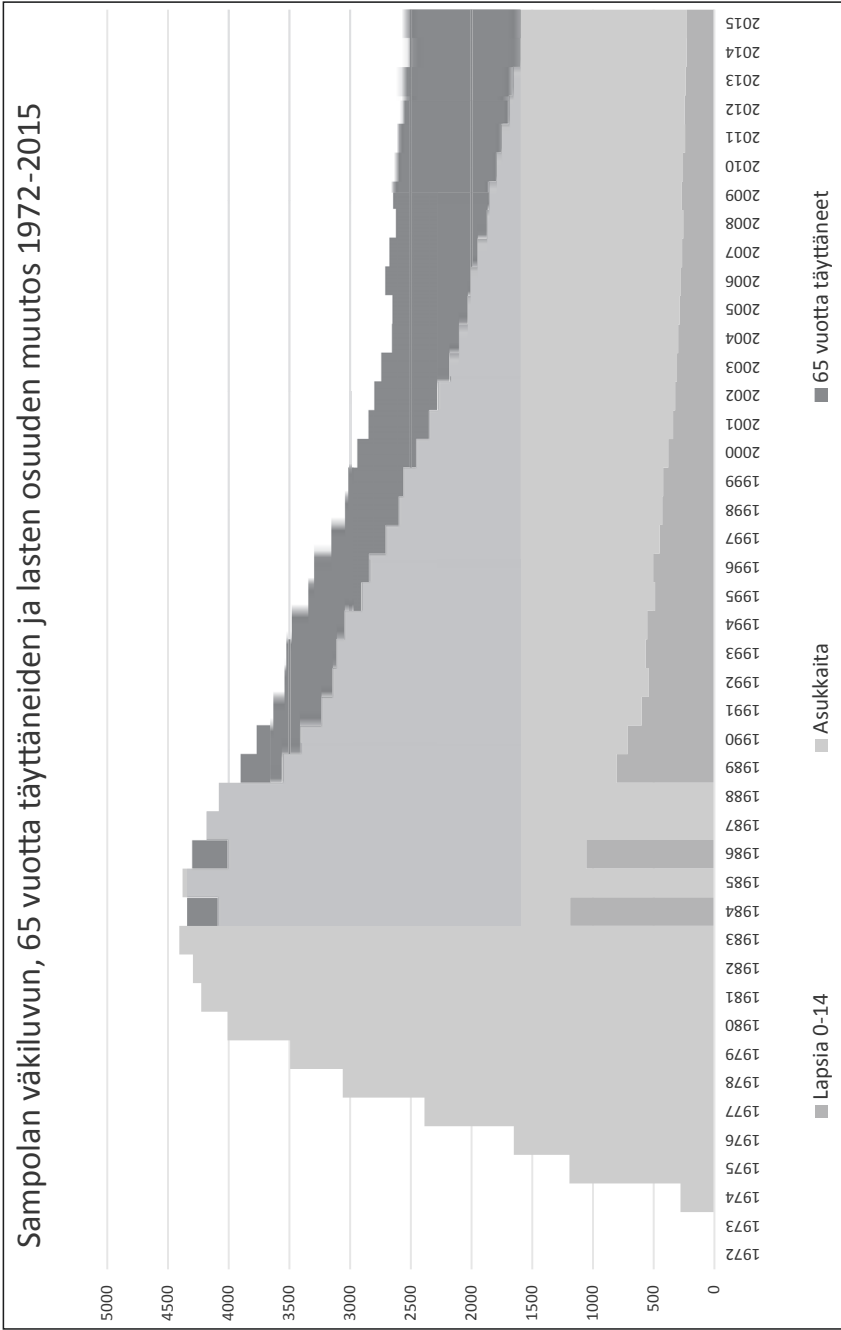
1980-luvun puoliväliin mennessä Sampola ja sen toiminnot olivat rakentuneet huippuunsa, minkä jälkeen kehitys kääntyi hiljalleen laskuun väkiluvun ja lasten osuuden osalta (ks. kuvio 1). Varallisuuden kasvaessa yhä useammat lähiöiden asukkaat alkoivat tavoitella omakotitaloon muuttamista,⁴⁹ mikä osaltaan vähensi lähiöiden houkuttelevuutta. Porin kaupunki tarjosi edullisia tontteja pientalorakentajille, minkä lisäksi kaupunkikeskustaa alettiin tiivistää.⁵⁰ 1970-luvulla rakennetut kerrostalolähiöt alkoivat jäädä paitsioon kaupunkikehityksestä huomion siirtyessä pientaloalueiden rakentamiseen ja kaupunkikeskustan tiivistämiseen.

1990-luvulta alkaen lähiörakentamisen epäonnistumisesta kirjoitettiin lehdissä jo vakiintuneena käsityksenä käyttäen nimityksiä ”suunnittelun kukkanen”, ”betoniröykkiö” ja ”aikansa lapsi”. Vuosikymmenen vaihteessa myös vahvasti työväenluokkaisen Porin teollisuus alkoi yskiä ja tilanne kehittyi pian lamaksi, joka koetteli erityisesti lähiöiden asukkaita. Vaikea työmarkkinatilanne heijastui myös alueiden sosiaaliseen ympäristöön:

48 Ks. Koponen 1981.

49 Ks. Rasinkangas 2013, 70; ks. myös Tiihonen 2011.

50 Porin seudun asuntopoliittinen strategia 2012–2016, 6.

Kuvio 1. Pylväsdiagrammista nähdään, kuinka Sampola kehittyi nopeasti nuorekkaaksi asuinalueeksi, minkä jälkeen sen väkiluku alkoi laskea ja väestö ikääntyä. Tiedot on kerätty Porin kaupungin tilastollisista vuosikirjoista 1972–2015.

Ne ongelmat: tappelut ja itsemurhat ja tämmöiset kärjisty siihen 80–90-lukujen vaihteeseen, jolloin tämä työttömyysongelma vähitellen lähti lisääntymään ja lopulta iski itsensä kunnolla läpi. Se mitä sen jälkeen on sit tapahtunut, niin melkein koko 90-luku sitten kärvisteltiin näissä lähiöissä hyvin ison työttömyyden kanssa.⁵¹

1990-luvun puolivälissä Suomen talous lähti taas nousuun, mutta lähiöihin nousukauden hedelmät eivät juuri vierineet. Ensimmäiset valtion tukemat lähiöprojektit käynnistyivät Sampolassa 1990-luvun puolivälissä, minkä jälkeen niitä toteutettiin tasaisin väliajoin.⁵² Ne osoittivat Sampolan ja muiden lähiöiden jääneen paitsioon muun kaupungin kehityksestä. Myös lähiöprojekteissa sosiaaliset kysymykset olivat vahvasti mukana. Vuonna 1999 päättynyt lähiöprojekti tähtäsi Sampolan peruskorjauksen aloittamiseen ja työttömyyden alentamiseen. Projektin päättyessä *Satakunnan Kansa* raportoi sen olleen peruskorjauksen kannalta onnistunut, mutta muutoin lähiöiden ongelmat eivät olleet poistuneet, ”vaikka tuskin siihen kukaan projektin alkaessa uskoikaan”.⁵³ Laman aikana lähiöistä alettiin entistä enemmän puhua ongelmana. Myös asukkaista alettiin kirjoittaa leimaavasti, eivätkä he enää juuri päässeet ääneen.

Aluetta ja sen asukkaita määrittivät nyt toimittajien, tutkijoiden, työvoimavirkailijoiden ja projektityöntekijöiden puheisiin tukeutuvat kuvaukset työttömyyden uhreista ja erilaisten lähiöprojektien kohteista. Tutkija Janne Antikainen totesi Sampolan olevan ”potentiaalinen kurjistumisen arena” tilanteessa, jossa kaupunkien asukkaat olivat jakaantumassa menestyjiin ja häviäjiin. Jälkimmäisiin kuului Antikaisen mukaan lähiöiden kantaväestö, jonka koulutus ja osaaminen eivät vastanneet nykyajan työelämän vaatimuksia. Myös Porin koulutoimen johtaja totesi *Satakunnan Kansan* haastattelussa koulujen kilpailevan nyt todellisuuspohjaa vailla olevilla mielikuvilla, jotka saattoivat johtaa jakoon keskustan ja lähiökoulujen kesken.⁵⁴

Irene Roivainen (1999) on nimennyt lähiöiden työttömyystilannetta ja mahdollisia ratkaisumalleja ruotivan kirjoittelun slummiutumii-

51 Paikallispoliitikko. Haastattelijana Antti Wallin 20.8.2014.

52 Esim. Pihlajamäki 1996; Arponen & Immonen 2011.

53 SK 16.3.1999.

54 SK 21.10.2000, SK 7.2.1998.

sen diskurssiksi. Tämä keskustelu vei huomiota pois yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneista muutoksista ja vieritti syyllisyyttä lähiöiden asukkaille, joita muutokset muutenkin koettelivat. Pelkona oli, että työttömyys muodostui sukupolvelta toiselle periytyväksi elämäntavaksi – köyhyyden kulttuuriksi, jonka esikuvat olivat eurooppalaisissa suurkaupungeissa. Sampolan kohdalla ei näin rajuun synkkyyteen ollut syytä, mutta 1990-luvun yhteiskunnan rakenteellisten muutosten ja mielikuvien yhteisvaikutus oli ravisuttavaa etenkin alueen vetovoimaisuuden kannalta. Kirjoitukset työttömyyden runtelemasta lähiöstä kyllä heijastelivat alueen materiaalisia olosuhteita mutta eivät tehneet kunniaa alueella asuvien ihmisten kokemuksille.

1990-laman aiheuttama korkea työttömyys muutti työväenluokkaisen asuinalueen elämän ja identiteetin rakennusainekset. Asuinalueesta tuotetut mielikuvat taas vaikuttivat kaupunkilaisten käsityksiin ja alueen houkuttelevuuteen, erityisesti lapsiperheiden osalta. Sampolan paikalliskulttuuri oli vielä 1980-luvun puolivälissä yhtenäinen, mutta erojen kasvaessa asukasryhmien välillä myös paikalliskulttuuri jakaantui osiin. Lapset eivät enää olleet paikalliskulttuurin keskiössä, vaan tilalle tulivat työttömät. 40 vuoden aikana Sampola on muuttunut urbaanista pelastuksesta sosiaalisten ongelmien keskitymäksi ja nyt yhä selkeämmin ikääntyneiden asuinalueeksi.

Ikääntyvä lähiö

[S]illon ku mä oon muuttanu 2000 tän Sampolaa, tää oli melkost villii länttä [- -] Et vaikka täl edelleen on se huono maine, mut kyl tää on niinku todella paljon siistiytyny.⁵⁵

Ei oo ku menneitä kaikuja... Kato jos jostaki ruvetaa jotai puhumaan, niin se kestää kauan, että se muuttuu.⁵⁶

Laman perintönä Sampolaan jäi tilastojen valossa vaikea tilanne, mutta 2000-luvulle tultaessa alueen luonne alkoi muuttua. Vuosien 1997–

55 Noin 65-vuotias nainen. Haastattelijana Antti Wallin, joulukuu 2009.

56 Noin 63-vuotias nainen. Haastattelijana Antti Wallin, huhtikuu 2014.

2009 välisenä aikana Sampolan rikollisuus laski puoleen.⁵⁷ Rauhoittamiseen vaikutti osaltaan kahden vuokrakerrostalon remontoiminen vanhusten palvelutaloiksi, mutta Sampolan väestö oli jo muutenkin alkanut ikääntyä. Niin Sampolaan kuin muihinkaan Porin lähiöihin ei ole merkittävästi muuttanut opiskelijoita tai maahanmuuttajia, joita Porissa on muutenkin verrattain vähän.⁵⁸ Vanhemmat ihmiset ovat puolestaan hakeutuneet asumaan kerrostaloihin joko kaupungin keskustaan tai lähiöihin. Tämän lisäksi lapsiperheet ovat entistä useammin muuttaneet pientaloalueille. Tilanne näkyy selvästi Porin kaupunkirakenteessa ja erityisesti Sampolassa, jonka väestöstä nyt yli 37 prosenttia on täyttänyt 65 vuotta (kuva 3).

Satakunnan Kansan kirjoitteluun, kuten myös laajemmin lähiöpuheeseen, alkoi ilmaantua 2000-luvulle tultaessa enenevässä määrin uudenlaista positiivista sävyä, joka rakensi alueelle uutta identiteettiä ammentamalla tyytyväisten pitkäaikaisten asukkaiden haastatteluita.⁵⁹ Vuoden 2003 kirjoitus *Neljän polven sampolalaisia* heikensi osaltaan lähiöihin yleisesti liitettyä juurettomuuden leimaa viittaamalla jo otsikossaan sen asukkaisiin sampolalaisina. Artikkelissa haastateltu perheenäiti oli tyytyväinen asuinalueeseen, jossa olivat häntä ennen asuneet jo hänen isovanhempansa, ja näki siellä myös tulevaisuutensa: ”Kun jaksaisin sitten joskus viimeisillä voimillani raahata keinutuolini Sampolantähteen (palvelutalo Sampolassa).”⁶⁰

Lehtikirjoittelu heijasteli myös Sampolan ikääntymisen vaikutuksia alueelle langetetun leiman lieventymiseen. Vuoden 2003 lehtikirjoituksessa Sampolaan viitataan ”vanhusten lähiönä”, joka on väestön ikärakenteen muutoksen myötä rauhoittunut. Lähiön hiljeneminen liitettiin kirjoituksissa kuitenkin myös palvelutason laskuun, jonka kanssa nähtiin samassa suhteessa laskevan myös lähiön elinvoiman

57 Arponen & Immonen 2011, 21; Hannula 2014, 64–68; vrt. Kortteinen ja muut 2001.

58 Porissa on vieraskielisiä 2,5 % väestöstä, kun taas Suomessa on 5,7 % väestöstä, Tilastokeskus 2014.

59 Roivainen (1999) on nimennyt uudenlaisen positiivisesti värittyneen, lähiömuisteluista ja lähiöiden arjesta sekä asukkaiden kokemuksista ammentavan lähiöpuheen *kotiseutuistumisen diskurssiksi*, joka nousi esiin julkisessa keskustelussa 1990-luvun puolivälistä lähtien.

60 SK 16.11.2003.

– alkujaan viriili lähiö oli nyt asukkaidensa lailla vanhentunut.⁶¹ Alueen ikääntymisen huomasivat myös asukkaat.

Haastattelija: Minkä tyyppistä tää naapurusto nykyään on?

Elli: Se on melkein niin vanhoja ihmisiä, jotka jokainen asuvat yksin omassa asunnossaan. Et meil on ihan siis pelkkää vanhusväestöä meidän talossa. Et ne on muuttanut silloin kun talo on rakennettu ja he asuvat siinä edelleen. Et lapset on muuttanut pois ja vanhukset on jäänyt ja monesti paikassa on jompikumpi vaan. Et yksin asuvia ihan.⁶²

Mirjami taas muisteli, että ”joskus, sanotaan nyt 1976 kesällä, oltiin vajaa vuosi asuttu, me asutaan 7. kerroksessa. Tultiin toho parvekkeelle pyhääamuna kattomaan, et millastas siä takapihalla on. Oli kolme hiekkalaatikkoo ja 12 keinua, kaikki täynnä, lapsii vaikka millä mitalla.”⁶³ Nyt kuitenkin taloyhtiöiden hiekkalaatikot oli korvattu pihakalusteilla, joiden luona talojen vanhemmat asukkaat kokoon tuivat. Monet muistelivat kaiholla aikaa, jolloin pihat ja puistot olivat täynnä lapsia. Toisaalta taas alueen ikääntyminen on auttanut uudenlaisen yhteisöllisyyden rakentamisessa. Alueen ikääntynyt väestö helpottaa alueelle muuttavien eläkeläisten paikkaan kiinnittymistä, sillä vertaisia on alueella runsaasti – alue on helppo kokea omaksi, kun siellä on ystäviä. Nykyään Sampolassa onkin runsaasti asukas-yhdistyksen, seurakunnan, kaupungin ja eläkeläisten itsensä järjestämää harrastus- ja kerhotoimintaa. Eläkeläiset ovat ottaneet vahvasti alueen sosiaalisen elämän haltuunsa ja vallanneet käyttöönsä myös työttömien aktivointiin perustetun asukastuvan, josta on muodostunut merkittävä eläkeläisten kohtaamispaikka.

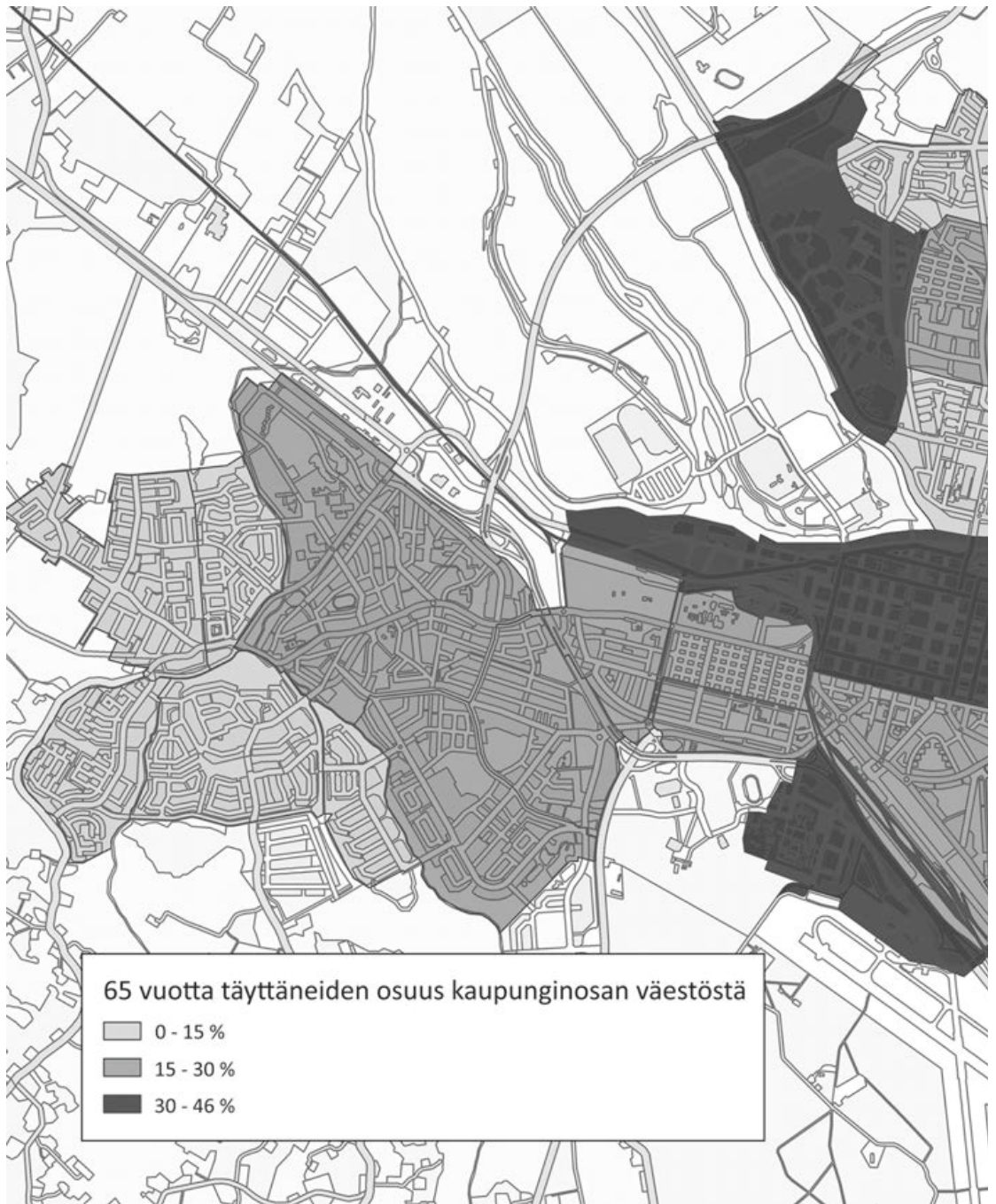
Haastattelija: Käyks sää täs asukastuval usei?

Beata: Joo kyllä, kyllä. Tämä on iha ollu niin ko toinen asunto, ja tänne aina kokoonnutaa et ei kottii tarvi kettää käskee ja tollai ko pieni asunto on, ni se on kiva tulla tänne toiste joukkoo. Ja käsitöit teen paljo, kudon ja villasukkaa jota myyjäisis sit ain myydään.

61 SK 16.11.2003.

62 Noin 70-vuotias nainen. Haastattelijana Antti Wallin, joulukuu 2009.

63 66-vuotias nainen. Haastattelijana Antti Wallin, 7.4.2014.

Kuva 3. Kartalla on ryhmitelty Porin kanta-kaupungin yli 100 asukkaan kaupunginosat 65 vuotta täytteen osuuden mukaan. Kartasta huomataan, että kaupunkikeskusta ja kerrostalolähiöt ovat verrattain ikääntyneitä, kun taas keskustaa ympäröivillä pientaloalueilla vanhempaa väestöä on vähemmän. Sampola erottuu kartalta tummana alueena alaoikealla, sillä siellä väestöstä 37 prosenttia on 65 vuotta täyttäneitä. Kartassa on yhdistettynä Porin kaupungin tilastollisesta vuosikirjasta saatuja tietoja Porin kaupungin ArcGIS-karttaan. ©Porin kaupunki, kaupunkimittaus 2014, lupa nro. 431.

Haastattelija: Sul on kavereit sit kans tääl jotka käsitöit tekee kans sitte vai?
Beata: Juu on, on. Mää ole saanu Tiinanki sit tekemää kans. Lapsest asti kans tehny ku heil on ollu iso perhe, että hän tekkee sit kanssa. Tehdää ain iltasi ja mää mene ain kahdeksalt kattoo telkkarii sitte...⁶⁴

Alueen kohtaamispaikoilla on merkittävä rooli yhteisön rakentamisessa. Kollektiivisen toiminnan avulla eläkeläiset ovatkin kyenneet alkamaan järjestää koko asuinalueen sosiaalista elämää ja paikallista kulttuuria.⁶⁵ Sampolan palvelukeskus, jossa sijaitsee muun muassa asukastupa, kirjasto, kauppa ja baari, on alueen keskeinen kohtaamispaikka. Osa haastatelluista eläkeläisistä vältteli palvelukeskukselle menoa iltaisin, sillä alueen nuorisotoiminta oli tehnyt siitä oman kohtaamispaikkansa. Alueella sijaitsee nuorisotalo, mutta palvelukeskuksella nuorisotoiminta on vapaampi.⁶⁶ Sampolan hiljeneminen on osaltaan kärjistänyt eläkeläisten, nuorisotoiminnan ja päihtyneiden välisiä kohtaamisia, sillä kontrasti eri asukasryhmien välillä on kasvanut. Sampolan vanhempi väestö on kuitenkin saavuttanut alueella niin hallitsevan aseman, että he ovat alkaneet tuottaa alueelle uutta kulttuuria. He järjestävät runsaasti erilaisia kerhoja ja tapahtumia, kuten kevät- ja joulumarkkinoita, ja toisaalta muokkaavat talojen pihoja viihtyisiksi istutuksien ja pihakalusteiden avulla. Nuorisotoiminnan ja puistoissa juopottelevien tilat ovat käyneet ahtaammiksi, mutta ikääntyvien näkökulmasta Sampolassa ”...on kauheen viihtyisää ja nättiä.”⁶⁷

Vuosien varrella Sampolassa on tapahtunut merkittäviä muutoksia, eikä sitä voida enää kategorisoida työväen asuinalueeksi mutta ei myöskään ongelmalähiöksi. Sampolasta on tullut vahvasti eläkeläisten hallitsema lähiö, mikä toisaalta on rauhoittanut alueen mutta myös hiljentänyt sen. Eläkeläiset ovat vahvasti kiinnittyneitä Sampo- laan, ja he myös viihtyvät siellä. Paikan identiteetti on kuitenkin perustavalla tavalla muuttunut. Aluksi Sampolan kulttuuria hallitsivat lapset, sitten työttömät ja nyt ennen kaikkea eläkeläiset. Näin ollen Sampolan voidaan katsoa heijastavan parhaillaan käynnissä olevaa

64 Noin 75-vuotias nainen. Haastattelijana Antti Wallin, tammikuu 2010.

65 Ks. myös Wallin 2014.

66 Ks. Tani 2011.

67 Noin 70-vuotias nainen. Haastattelijana Antti Wallin, joulukuu 2009.

laajempaa yhteiskunnallista muutosta, väestön ikääntymistä. Sampola on ikääntyvän väestön kannalta viihtyisä asuinpaikka, mutta heidän osuutensa kasvaessa alueen vetovoima muiden asukkaiden keskuudessa vähenee. Tämä kuitenkin näyttää olevan suunta, johon kaupunki tällä hetkellä kulkee – ikääntyvä väestö keskittyy omille alueilleen niin kuin muutkin asukasryhmät. Sampolan aktiivinen eläkeläisväestö on kuitenkin merkittävä kulttuurinen resurssi, sillä he toimivat kollektiivisesti yhteisönsä hyväksi ja ajavat samalla koko alueen etua. Runsaan neljän vuosikymmenen aikana Sampolasta on muodostunut ihmisten koti ja kotiseutu, jonne muistot ovat kiinnittyneet – osa asukkaiden tuottamaa kulttuuriperintöä.

Lopuksi

Tässä artikkelissa lähdimme kartoittamaan asuinalueen kulttuurista muutosta tilastojen, sanomalehtien ja haastatteluiden avulla. Materiaalisia olosuhteita, mielikuvia ja asukkaiden kokemuksia tarkastelemalla tavoittelimme kulttuurisuunnittelun tavoittelemaa alueen laaja-alaista ymmärrystä. Aiemman lähiötutkimuksen ja kaupunkitutkimuksen valossa tulkitsimme muutosta osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.

Voimakas kaupungistuminen ja 1970-luvulla kuumimmillaan ollut aluerakentaminen muutti niin Porin kuin muutkin Suomen kaupungit. Valtavaan asuntopulaan vastaaminen johti kuitenkin monin paikoin ympäristöstä ja palveluista tinkimiseen, mistä kirjoitettiin runsaasti myös lehdissä. Sampolasta markkinoituun kuvaan pettyneet asukkaat, joista suuri osa oli lapsiperheitä, liittyivät yhteen ajaakseen alueelle puuttuvia palveluita. Lasten yhteen liittämästä Sampolasta tuli yhteinen asia. Alueelle muodostui aktiivinen yhteisö ja paikkaidentiteetti, vaikka suunnittelussa näitä ei ollut juuri huomioitu.⁶⁸ 1980-luvulla Porin väestönkasvu kuitenkin hidastui ja kaupunkilaisten varallisuus nousi, minkä vuoksi lapsiperheitä alkoi muuttaa uusille pientaloalueille. 1990-luvulle tultaessa Suomea alkoi koetel-

68 Ks. Jacobs 1961; Hankonen 1994; Norvasuo & Lilius tässä teoksessa.

la teollisen tuotantopohjan rapautuminen, jolla oli vakavat seuraukset lähiöiden työväenluokkaisille asukkaille. Työttömyydestä ja sosiaalisista ongelmista tuli julkista keskustelua Sampolasta hallinnut teema, joka muutti myös alueen identiteetin. Lähiöiden työväestö ei juuri hyötynyt lamaa seuranneesta nousukaudesta, minkä vuoksi kaupunkirakenne alkoi polarisoitua varakkaisiin lapsiperheiden pientaloalueisiin sekä korkean työttömyyden ikääntyviin kerrostalolähiöihin.⁶⁹ Laman seurauksena Sampolalle kehittyi entistä huonompi maine. Tämä taas voimisti edelleen lapsiperheiden muuttoa pois lähiöistä ja muutti niiden sosiaalisen elämän ja paikallisen kulttuurin.⁷⁰

2000-luvulla Porin kaupunkikeskustaa on alettu tiivistää ja toisaalta pientaloalueita on kaavoitettu yhä enemmän, mikä on nopeuttanut Sampolan ikääntymistä. Enää julkista keskustelua ei kuitenkaan ole hallinnut työttömyys, vaan ikääntyminen ja palveluiden katoaminen. Kuin huomaamatta Sampolasta on muodostunut ikääntyvien asukkaiden asuinalue, jonka aktiiviset eläkeläiset ovat alkaneet tuottaa vanhan pohjalle uutta yhteisöä ja paikalliskulttuuria. Kollektiivisesti toimivat eläkeläiset ovat hyvin voimakkaasti alkaneet järjestää alueelle heitä palvelevia toimintoja. Tämä eläkeläisten hallitsema sosiaalinen tila on kuitenkin ristiriidassa aiempien, työväestön tai työttömien Sampolaan pohjautuvien yhteisön määrittelyiden kanssa. Eri asukasryhmien väliset kohtaamiset ovat kuitenkin aiheuttaneet myös konflikteja. Ristiriitojen vähentämiseksi Sampolassa onkin pyritty kokoamaan ylisukupolisesti asukkaita yhteen poikkihallinnollisen asukastyön avulla (Lähiön henki ja Kaikkien Pori -hankkeet). Sampolan eläkeläisväestön toiminta alueen ja asukkaiden hyväksi on kuitenkin merkittävä kulttuurinen resurssi, jota on syytä myös hyödyntää ja tukea.

Tällä hetkellä Suomen lähiötutkimuksessa on vallalla tilastollinen asuinalueiden eriytymisen tutkimus.⁷¹ Näiden tutkimusten puut-

69 Esim. Kortteinen ja muut 2005, 128; Kortteinen & Vaattovaara 2007, 144; Stjernberg 2015.

70 Esim. Dhalmann ja muut 2014; Vilkama ja muut 2013; Roivainen 1999; Wacquant ja muut 2014.

71 Esim. Stjernberg 2015; Kortteinen & Vaattovaara 2015.

teena kuitenkin on, että ne tarkastelevat asuinalueita ikään kuin sen yhteisö ja kulttuuri olisivat yhtä kuin sen materiaaliset olosuhteet.⁷² Soveltamamme kulttuurikartoituksen tavoitteena on ymmärtää materiaalistien olosuhteiden lisäksi myös asukkaiden kokemuksia sekä ulkopuolelta tuotettuja mielikuvia. Näiden eri tasojen vuorovaikutuksen kautta voidaan kattavammin ymmärtää alueen kulttuurista muutosta. Yhteiskunnan nopea muutos aiheuttaa sen, että esimerkiksi Sampolaa ei voida pitää kiinteänä ja muuttumattomana yhteisön identiteetin kiinnekohtana, vaan se muuttuu asukkaiden ja heidän kulttuurisen toimintansa tuloksena.⁷³ Siksi myös tutkijoiden on tarkasteltava erilaisia tiedon tasoja,⁷⁴ niin kuin myös kaupunkisuunnittelijoiden on ymmärrettävä yhteisön ja sen kulttuurin merkitys alueiden kehittämisessä. Tämä taas vaatii luovaa poikkihallinnollista lähestymistapaa, joka näyttää vahvasti muuttavan aluekehittämistä entistä kulttuurikeskeisempään suuntaan.

Useimmat Suomen lähiöistä ovat kuitenkin jääneet kaupunki-kehityksen dynamiikassa muiden alueiden jalkoihin. Sen sijaan, että asuinalueet alkavat kilpailla sokeasti maksukykyisimmistä asukkaista, on tärkeämpää keskittyä niihin tekijöihin, jotka tekevät asuinalueesta hyvän paikan elää. Tämä taas edellyttää huomion siirtämistä alueesta kohti asukkaita, yhteisöä ja kulttuuria. Yhteinen kulttuuri, kuten Sampolan eläkeläisten yhteisöllisyys, tuottaa asukkaille yhteisyyden ja turvallisuuden tunteita ja edistää siten hyvinvointia.⁷⁵ Yhteistä kulttuuria ja siihen osallistumista voidaan vahvistaa esimerkiksi eri asukasryhmiä kokoavien yhteisöllisten taideteosten tai tapahtumien avulla.⁷⁶ Yhteiskunnallisen muutoksen paineessa on tärkeää, että alueella on asukkaita osallistavia samaistumisen kohteita, joiden kautta alue voidaan tuntea yhteiseksi erilaisista kulttuurisista lähtökohdista käsin. Asuinalueen vetovoima kumpuaa lopuksi kuitenkin asukkaiden kokemuksista.

72 Ks. esim. Saarikangas 2006; 2016.

73 Esim. Hall 2002; Urry 2010.

74 Esim. Lefebvre 1991.

75 Seppänen & Rusanen 2000, 244; Sampson 2012.

76 Ks. Hovi-Assad tässä teoksessa.

Lähteet

- Arponen, Otto & Immonen, Paavo. 2011. *Lähiöprojektin loppuraportti. Porin kaupungin lähiöiden avaaminen ympäröivään kaupunkiin – Kompakti kaupunki*. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.3.2015]. Pori: Porin kaupunki. Saatavissa: www.pori.fi/material/images/hallintokunnat/kaupunkisuunnittelu/kompaktikaupunki/etusivu/EC06Q61g9/loppuraportti111214.pdf.
- Kiilo, Tuulikki. 1986. Sampolan rakennusinventoinnin yhteydessä kerätyt 17 haastattelupöytäkirjaa. Pori: Satakunnan maakuntamuseon arkisto.
- Koivuniemi, Jussi. 2004. *Joen rytmissä. Porin kaupungin historia 1940–2000*. Pori: Porin kaupunki.
- Koponen, Ritva. 1981. *Lähiökulttuurisuunnitelma. Kohdealueena Sampola*. Pori: Porin kaupunki.
- Pihlajamäki, Timo. 1996. *Lähiöasuminen ja perusparannustarpeet Sampolassa 1996*. Porin kaupungin tutkimuksia 103/96, Pori.
- Porin kaupungin asuntotuotanto-ohjelma 1973–1977. Porin kaupunkisuunnittelusarja D4/1972, Pori.
- Porin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1972 (–2014). Pori: Porin kaupunki.
- Porin seudun asuntopoliittinen strategia 2012–2016. Pori: Porin kaupunki.
- Sampolan alueen toteuttaminen 1972. Porin kaupungin dokumentti 7.9.1972. Porin kaupunkisuunnittelun piirustusarkisto.
- Satakunnan Kansa*. 1972–2010.
- Tiihonen, Arja. 2011. *Asumisväljyys lisääntyy hitaasti*. [verkkoaineisto]. [viitattu 6.5.2015]. Tilastokeskus. Saatavissa: http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2011-10-18_001.html.
- Tilastokeskus. 2014. Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980–2014. [verkkoaineisto]. [viitattu 20.7.2015]. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/055_vaerak_tau_124.px/?rxid=468d2146-e145-4053-816a-c2424d7305f6.
- Wallin, Antti. 2009–2014. Sampolan asukkaiden ja alueen toimijoiden haastattelut (13 kappaletta). Aineisto on kirjoittajan hallussa.

Kirjallisuus

- Abbott, Andrew. 1997. Of Time and Space. The Contemporary Relevance of the Chicago School. *Social Forces* 75:4, 1149–1182.
- Anderson, Nels. 1988/1923. *Kulkumiehet. Hobojen elämää 20-luvun Amerikassa*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Bernelius, Venla. 2011. Osoitteenmukaisia oppimistuloksia? Kaupunkikoulujen eriytymisen vaikutus peruskoululaisten oppimistuloksiin Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:5, 479–493.
- Broman, Eeva-Liisa. 1994. Asuinalueen maine ja ”lähiöahdistuksen symboli”. *Jäsentiedote* 1/1994. Helsinki: Rakennustaiteen seura, 9–15.

- Dhalmann, Hanna. 2011: *Yhden uhka, toisen toive? Somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregatiokehityksen valossa*. Department of Geosciences and Geography A10. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Dhalmann, Hanna, Vaattovaara, Mari & Vilkkama, Katja. 2014. Hyvää kasvuympäristöä etsimässä: Asuinalueen ja koulun merkitys lapsiperheiden muuttopäätöksille pääkaupunkiseudulla. *Yhdyskuntasuunnittelu* 51:4, 11–29.
- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W. F. & MacLennan, David (toim.). 2015. *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. New York & Lontoo: Routledge.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2004. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gibbons, Stephen, Silva, Olma & Weinhardt, Felix. 2013. Everybody Needs Good Neighbours? Evidence from Student Outcomes in England. *The Economic Journal* 123(571) 2013, 831–874.
- Hall, Peter. 2002. *Cities of Tomorrow. An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*. Oxford: Blackwell.
- Hall, Stuart. 1992. *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart. 2002. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hankonen, Johanna. 1994. *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Helsinki: Otatieto & Gaudeamus.
- Hannula, Jussi. 2014. *Kaupunkirutiinit ja väkivalta: tutkielma Porissa julkisella alueella tapahtuneesta väkivallasta*. [verkkoaineisto]. [viitattu 23.2.2017]. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Porin yksikkö, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96425/GRADU-1418293477.pdf?sequence=1>.
- Harvey, David. 2008. *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino.
- Hedman, Lina, Manley, David, van Ham, Maarten & Östh, John. 2015. Cumulative exposure to disadvantage and the intergenerational transmission of neighbourhood effects. *Journal of Economic Geography* 15:1, 195–215.
- Häyrynen, Simo. 2010. *Kulttuuri jää. Outokumpu kaivosteollisuuden jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jacobs, Jane. 1961. *Life and Death of Great American Cities*. New York: Random House.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo. 2002. *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- Juntto, Anneli. 1990. *Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja no 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kemppi-Vienola, Vuokko. 2014. Itä-Porin rakentuminen. Julkaisussa: Häyrynen, Maunu, Wallin, Antti, Siro, Susanna & Forsell, Sanna (toim.) *Lähiokuva lähiöstä! – Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*.

- Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 45. Pori: Turun yliopisto, 14–16.
- Kortteinen, Matti. 1982. *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari. 2000. Onko osa Helsingistä alkeistyksen kierteessä? *Yhteiskuntapolitiikka* 65:2, 115–124.
- Kortteinen, Matti, Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari. 2001. Helsingin sosiaalimaantieteellinen rakenne ja pahoinpitelyrikollisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:4, 318–328.
- Kortteinen, Matti, Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari. 2005. Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 70:2, 121–131.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari. 2007. Miten Helsingin käykään? *Yhteiskuntapolitiikka* 72:2, 137–145.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari. 2015. Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 562–574.
- Lankinen, Markku. 2007. Helsingin kehitys seudullisessa kontekstissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:1, 3–21.
- Lefebvre, Henri. 1991/1974. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lehtonen, Mikko. 2014. *Maa-ilma. Materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Malkki, Liisa. 2012. Historialliset kontekstit ja asioiden kansallinen järjestys. Julkaisussa: Huttunen, Laura (toim.) *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Tampere: Vastapaino, 7–24.
- Massey, Doreen. 2008. *Samanaikainen tila*. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Tampere: Vastapaino.
- Melin, Harri & Mamia, Tero (toim.). 2010. *Tapaus Voikkaa. Teollisuusyhteisö murroksessa*. Pori: Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja 4.
- Mercer, Colin. 2006. *Cultural Planning for Urban Development and Creative Cities*. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.7.2015]. Saatavissa: http://www.kulturplan-oresund.dk/pdf/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf.
- Meurman, Otto-livari. 1947. *Asemakaavaoppi*. Helsinki: Otava.
- Monaghan, David. 2012. The Anatomy of an Experiment: Urban Poverty and Moving to Opportunity. *Sociological Forum* 27:1, 264–268.
- Moving to Opportunity. 2011. *Moving to Opportunity for Fair Housing Demonstration. Final Impacts Evaluation*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Musterd, Sako & van Kempen, Ronald. 2005. *Large Housing Estates in European Cities. Opinions of Residents on Recent Developments*. Utrecht: Urban and Regional Research Centre.
- Nymoer Rørtveit, Hilde & Setten, Gunhild. 2015. Modernity, Heritage and Landscape: Housing Estate as Heritage. *Landscape Research* 40:8, 955–970.
- Park, Robert, Burgess, Ernest & McKenzie, Roderick. 1925. *The City. Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Pohjamo, Ulla. 2014. *Esikaupunki moniäänisenä kulttuuriperintönä – Oulun Hietasaari*. Helsinki: Taidehistorian seura.
- Rasinkangas, Jarkko. 2013. *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Roivainen, Irene. 1999. *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ruotsalainen, Sakari. 2011. *1960- ja 1970-lukujen matalat tyyppitalot ja asumisen muutos*. Arkkitehtuurin diplomityö. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto.
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarikangas, Kirsi. 2016. Asukkaat ja maisema liikkeessä. Lähiörakentaminen ja asumisen mullistus 1960-luvulla. Julkaisussa: Lahti, Juhana & Rauske, Eija (toim.) *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Helsinki: Arkkitehtuurimuseo, 67–93.
- Salmela, Ulla. 2004. *Urban Space and Social Welfare. Otto-livari Meurman as a Planner of Finnish Towns 1914–1937*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 30. Helsinki: Taidehistorian seura.
- Salmela, Ulla. 2007. Happy homes and stable society. Otto-livari Meurman and omakoti in interwar Finland. *Planning Perspectives* 22:4, 443–466.
- Sampson, Robert. 2012. *Great American City: Chicago and the Enduring Neighborhood Effect*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Schultz Larsen, Troels. 2014. Copenhagen's West End a 'Paradise Lost': the political production of territorial stigmatization in Denmark. *Environment and Planning A* 46:6, 1386–1402.
- Seppänen, Marjaana & Rusanen, Jarmo. 2000. Asuinalueiden väliset sosioekonomiset erot Lahdessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 65:3, 237–245.
- Stjernberg, Mats. 2015. Suomalaisten 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonominen kehitys ja alueellinen eriytyminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 547–561.
- Sulkunen, Pekka (toim.). 1985. *Lähiöravintola*. Helsinki: Otava.
- Tani, Sirpa. 2011. Oikeus oleskella? Hengailua kauppakeskuksen näkyvillä ja näkymättömillä rajoilla. *Alue- ja ympäristö* 40:2, 3–16.
- Tella, Katri. 2012. Kiinnekohtia porilaisessa lähiömaisemassa. Julkaisussa: Uusi-Seppä, Niina (toim.) *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna*. Pori: Satakunnan Museo, 104–113.
- Urry, John. 2010. Mobile sociology. *The British Journal of Sociology* 61(s1), 347–366.
- Van Ham, Maarten & Manley, David. 2012. Neighbourhood effects research at a crossroads. Ten challenges for future research. *Environment and Planning A* 44:12, 2787–2793.
- Vilkama, Katja. 2011. *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kanta-väestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla*. Tutkimuksia 2011:2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

- Vilkama, Katja, Vaattovaara, Mari & Dhalmann, Hanna. 2013. Kantaväestön pakoa? Miksi maahanmuuttajakeskittymistä muutetaan pois? *Yhteiskuntapolitiikka* 78:5, 485–497.
- Wacquant, Loïc. 2007a. Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven* 91:1, 66–77.
- Wacquant, Loïc. 2007b. *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Malden: Polity Press.
- Wacquant, Loïc, Slater, Tom & Pereira, Virgilio Borges. 2014. Territorial stigmatization in action. *Environment and Planning A* 46:6, 1270–1280.
- Wallin, Antti. 2014. Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:5 2, 509–520.
- Vahlo, Jukka. 2014. Kulttuurisuunnittelua tulevaisuuden kulttuuripääkaupungeissa? Vertailussa Turku 2011 toiminnan ja kulttuurisuunnittelutoimintamallin yhteydet. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:2, 19–38.
- Waris, Heikki. 1973/1932. *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkän sillan pohjoispuolelle*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Wirth, Louis. 1938. Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*. 44:1, 1–24.
- Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim.). 2013. *Planning and Culture*. Surrey: Ashgate.
- Åström, Sven-Erik. 1957. *Samhällsplanering och regionsbildning i kejsartidens Helsingfors: studier i stadens inre differentiering 1810-1910*. Helsinki: Helsingfors stads publikationer.

The transnational lives of Finnish retirees in Torrevieja

Antti Wallin
University of Tampere

Abstract

Decades of consumerist package tourism have encouraged Northern European retirees to engage in more self-oriented, flexible travel, and some are taking advantage of seasonal migration to the Mediterranean. This has become possible because of the accelerating material and immaterial flows that have led people to view the world as getting smaller. This article interprets the phenomenon utilizing theories of the spatial turn and qualitatively examines the empirical case of Finnish retirees in Torrevieja, Spain. For the middle-class retirees, seasonal migration can offer positive economic and lifestyle incentives. Due to the flow of images and information, it is possible to construct secure and comfortable everyday lives in a transnational setting. The Finnish community in Torrevieja has grown to such a point that its members collectively represent Finnishness in community activities and on social media, thereby strengthening the community. The Finnish community in the location and online contact with relatives decrease the significance of the spatial proximity of social relations. These relatively affluent retirees consume time and space in mobile ways that undermine the material, mental, and social significance of geographical location.

Keywords: international retirement migration, Finnish retirees, Torrevieja, time-space compression, transnational space

Introduction

Since the late 1960s, economic growth and rising consumerism have generated new ways of consuming time and space. A significant result of these processes was the development of mass tourism, and Spain has been a pioneer in producing tourist spaces in order to accumulate capital flows. Over the last 50 years, the Finnish population has slowly become accustomed to leisure travel. For those affluent workers and middle classes who are currently retiring, migrating to ‘the South’ to enjoy the better climate and cheaper cost of living has become an inviting option.

Torrevieja, a coastal city in southeastern Spain, is one location where a substantial community of Finnish retirees has developed.

The general purpose of this article is to analyse the cultural shift of growing mobility in the context of Finnish retirement migration. The theoretical perspective of this article is adopted from theorists of the spatial turn, whose main thrust is that time and space are socially produced (Harvey, 1990; Lefebvre, 1974/1991; Urry, 1995, 2007). Using qualitative data from interviews and observations, this article examines Finnish retirees' lives in the transnational city of Torrevieja. This article is structured as follows: first, I outline the development of mass tourism and international retirement migration, and detail how Finns feature in these phenomena. After presenting the current research discussion, I formulate the main theoretical concepts used in this article. I then outline my data and methods, and report my results by depicting the material basis of why Finns migrate to Torrevieja. After this, I analyse how the flow of information and images has changed thinking about migration. I then examine the social experience of everyday life in Torrevieja. I conclude this article with a discussion on how the increased mobility affects the experience of transnational spatial relations.

From package tourism to international retirement migration

In the 1960s, the Spanish government – along with other Mediterranean countries – started to promote foreign exchange earnings and mass tourism (Bramwell, 2004a, 2004b). The early production of mass tourism was very much the result of growing consumerism and the introduction of technical innovations such as commercial airlines. In Northern Europe, rising incomes made it possible to spend more money on holidays. In order to attract Northern European tourists, travel agencies used romantic images of resorts that did not always reflect reality (Nelson, 2005; Urry, 1990). The influx of people, capital, and information revolutionized the Mediterranean coast's local cultures, economies, and physical appearance (Bramwell, 2004a; Stanek, 2014).

Finland, a small and for a long time relatively poor nation, was late in emulating the other Northern European nations' taste for Mediterranean holidays (Jokinen & Veijola, 1990). Enabled by rapid economic growth, organized package holidays grew in Finland until the recession of the 1990s but recovering by the late 1990s. Selänniemi (1996, 2001) has argued that for mainly working-class tourists, the holiday to 'the South' was the categorization for all beach locations. Finnish tourists did not require any authentic culture, only sunshine and enjoyment, therefore the trip could have been to the 'Playa del Anywhere' (see also Urry, 1995, p. 140). Since Selänniemi conducted his fieldwork in the early to mid-1990s, package tourism has become even more common and its social distinction has lost its power. In 2014, Finnish people made almost 800,000 leisure trips with an overnight stay to Spain (Statistics Finland, 2014). Beyond package tourism, leisure travel has become so common that seasonal migration to a place of sun and enjoyment has become a potential option.

In various developed countries with an ageing population and relatively high pension levels, lifestyle migration to sunnier climes for a better way of life has increased (Benson & O'Reilly,

2009; Casado-Diaz, 2006; Hayes, 2015; Ono, 2015). Following Urry (1995, p. 129), Williams, King, Warnes, and Patterson (2000) note that 'leisure-related activities cannot be separated from the social relations in which they are embedded'. For relatively affluent Northern European retirees, migration to Southern Europe is primarily motivated by a desire to live a more satisfying life, and therefore tourism experiences function as a tool in the search for an appropriate space for retirement (Haug, Dann, & Mehmetoglu, 2007; King, Warnes, & Williams, 1998; Vincente, 2001). A growing number of retirees are already enjoying life in a better climate, so visiting friends and relatives also functions as an important portal for seasonal migration (Casado-Diaz, Casado-Diaz, & Casado-Diaz, 2014).

International retirement migration has become such a significant form of the consumption of space that in some localities it has altered the socio-demographic structure by ageing it and ethnically diversifying it (Casado-Diaz, 1999). Residential tourism boosts sales of new urbanizations (suburban housing projects) and so reinforces the growth of earlier tourism developments. Population growth and local expenditure are significant income transfers from the Nordic countries to the expatriate destinations. The European Union's free movement legislation has made the transition easier, and so the well-off retirees may calculate the costs and benefits of seasonal migration. This obviously creates political pressure, not only for the Nordic countries but for the migration destinations as well. In order to compete for these profit-making subjects, Portugal has, for example, declared a ten-year tax relief on foreign private-sector retirees. In Finland, retirement migration has raised a debate in the media regarding retirees exporting potential capital out of Finland, and so the Finnish government negotiated a new agreement to tax pensions in the country of origin.

There has been some research on Finnish expatriates living in the Costa del Sol, Spain (Karisto, 2008; Könnilä, 2014; Suikki-Honkanen, 1996). Karisto (2008) argues that as a phenomenon, international retirement migration is a glimpse of the future: it will continue to increase due to the ever-accelerating process of globalization. The currently retiring generation has lived through a period of almost constant economic growth, and many have built up substantial assets. It is therefore clear that more Finnish retirees are envisioning seasonal migration. In 2013, Spain played host to the second largest number of Finnish retirees (after Sweden), with 2,497 statutory earnings-related pensions paid there; the average monthly pension was €1,834 (Finnish Centre for Pensioners, 2015, p. 109).

The city of Torrevieja on the Costa Blanca was until the 1980s a small town with fewer than 10,000 inhabitants, but due to the aggressive promotion of second-home residential tourism, the city began to enlarge (Casado-Diaz, 1999). It is now the primary home of 100,096 inhabitants, of which half (49%) are of foreign origin (Ayuntamiento de Torrevieja, 2014a). The largest foreign nationality is British (9,501), followed by Russians (5,359) and Moroccans (3,099). Finns are the twelfth largest foreign nationality, with 990 inhabitants. This number only consists of people who have applied for residency, which means their stay in Torrevieja exceeds 183 days annually. It is estimated that the actual number of Finns residing for longer periods during the winter might be twice or three times the official figures (see Kurvinen, 2014; Könnilä, 2014). Torrevieja is also relatively elderly. One quarter (24%) of the population is over sixty-five years old,

whereas the overall rate in Spain is 18 per cent (Ayuntamiento de Torrevieja, 2014b; Eurostat, 2014). The material conditions of globalization, flexibility, and relative wealth are increasing the lifestyle mobility of retirees, and changing their experience of time and space (Benson & O'Reilly, 2009; Casado-Diaz, Kaiser, & Warnes, 2004; Cohen, Duncan, & Thulemark, 2015).

Theoretical framework

In the 1970s, the growth of consumerism and Western urbanization led the French social theorist, Henri Lefebvre (1974/1991), to examine the social production of space. He formulated a conception of space as socially produced in an ongoing dialectical triad of material, mental, and social elements (see also Simonsen, 2005). He saw that people's spatial practices take a material form, for example in urban reality or air transport, but these practices are guided by representations of space (e.g. travel brochures) (Lefebvre, 1974/1991, p. 59). In other words, the way people mentally conceive of space and its intellectually determined cultural signs steers their practices. But Lefebvre (1974/1991, p. 39) also saw a social element in the action: 'space as directly lived through its associated images and symbols [...] overlays physical space, making symbolic use of its objects'. In these representational spaces (e.g. social gatherings and social media) people can alter manifest representations through collective appropriation. Thus, Lefebvre also considered subjects to possess power in transforming space and society, not just the capitalist relations of production. His ideas enabled a conception in which space is not just a mental or material entity; it is constantly produced in a fluid and reflexive process of people's social practices.

Lefebvre's theory has nevertheless been criticized for being too vague for empirical research (Harvey, 1990, p. 219; Schmid, 2008, pp. 42–43). Building on Lefebvre's concepts, David Harvey (1990) instead highlights the fluid nature of material and immaterial flows concerning the global and local levels of social relationships. Capital, people, information, and images travel through time and space ever faster, which makes us feel that the world is getting smaller (see also Urry, 1995). Harvey (1990, p. 240) has called this phenomenon 'time-space compression'. He sees a link here to the change from Fordist to post-Fordist production. Since the mid-1970s, the production of goods and services has been under pressure to be more flexible and responsive to meet consumers' needs. Further developing these ideas, John Urry (e.g. 1995, 2007, 2010) has argued that places too are in competition and have become an important sector of economics (see also Saarinen, 2004). In Western societies, social relations are no longer so dependent on locality due to the progression of transportation and media connections. It is not only the production of concrete products that has changed from being fixed to flexible, but also services and ways of living. Thus, the increased mobility has enabled transnational lifestyles for Western citizens, meaning that social relations cross national borders (Kivisto, 2003; Larsen, Urry, & Axhausen, 2006).

The current social transformation of increased mobility is very much an emergent and chaotic process (Urry, 2010). The production of mass tourism was Fordist in its early stages, but now travel has become more flexible and individually oriented (Gale, 2009; Urry, 1995). Social relations in fixed spatial locations become less significant, since their connections in time-space

have also become more flexible (Larsen et al., 2006). In this article, I combine Lefebvre's idea of the production of space with Harvey's time-space compression and Urry's ideas of the increased mobility of capital, people, information, and images. Using this framework, I analyse Finnish retirees' transnational lifestyles in Torrevieja.

Methodology

Inspired by the increased mobility and transnational spatiality of contemporary retirees, I have gathered data for this article using a multi-sited ethnographic orientation (e.g. Marcus, 1998, pp. 17–19; Marcus, 2014). My preparation for this study began in late 2014. During the winter, I started observing Finns living in Spain via the Internet. I had some help from a Finnish researcher living in Fuengirola, who advised me to head to Torrevieja, as it was not yet researched and had grown to have a significant expatriate community of Finns. I started contacting Finnish associations there and received help in informing the people living in the region of my potential research. I found volunteers to interview from the local Finnish church, the Finnish Association of Torrevieja, and relevant Facebook groups organized by Finns. In addition, some informants took me to other informants. My field trip in Spain lasted 16 days. There were also many email conversations before and after the interviews. For this study, I recorded 14 interviews, of which one was conducted with a local tourist officer, one with a Finnish church (Torrevieja) employee, and the remainder were conducted with Finnish retirees. Of these 14 interviews, 12 were conducted in Torrevieja and two in Finland. My interviews lasted up to three hours. Besides the more formal recorded interviews, I had many informal conversations with Finns in Torrevieja; I recorded these conversations in my field diary. I also held a discussion session with local Finnish retirees at the Finnish Association's clubhouse. After the fieldwork, I followed Facebook conversations and observed the marketing of Torrevieja's apartments at the *Home Abroad* trade fair in Helsinki. I transcribed the interviews and observations, and coded them by theme using NVivo. By theming the content, I developed the main categories, which make up the following sections.

To meet Geertz's (1973) demands for 'thick description', I have followed the subject's clues while being guided by the theoretical framework and my expanding awareness during the study. The field visit was quite short, and without prior knowledge of the place, it was difficult to organize many interviews per day. In addition, the siesta and relaxed daily rhythm of the Finnish retirees had an impact. I have compensated for my small sample size with observations in the field and using social media and the statistics available. Despite these problems, the data is sufficient for 'saying something of something' (Geertz, 1973, p. 453; see also Guest, Bunce, & Johnson, 2006), in this case about Finnish retirement migration to Torrevieja. In the following sections, I deal in more detail with the material, mental, and social aspects of why Finnish retirees have come to reside in Torrevieja, and how their everyday lives in the transnational space are produced.

The material effects of the flow of people and capital

When the first Finns arrived to Torrevieja in the mid-1980s, the surrounding hills were still occupied by goats, but the construction since then has been constant. New urbanizations were

promoted aggressively to retiring Northern Europeans. The massive construction continued until the 2008 Euro crisis, which froze the market (Gonzalez Perez, 2010). Torrevieja has been a traditional second home holiday space for Madrilenians (people from Madrid). In the summer, the city's population reaches almost half a million, but at this time most of the Finns have returned to Finland. Torrevieja is an important tourist space, but in the Finnish context, it is characteristic that it is not a package tourism destination. When comparing it to the major destination for Finns in Spain – Fuengirola on the Costa del Sol – Torrevieja is more oriented to second home living. In Casado-Diaz's (1999) demographic research on Torrevieja's residential tourism, she argues that the international retirees are mainly moving to urbanizations, meaning that the city centre will depopulate in the future. Many retirees still find the city centre attractive during the winter because *[i]n the urbanizations, you don't have neighbours or help when you need it* (Man, 65 years old. Interviewed in Torrevieja 19 February 2015).

The cost of living and property prices are important factors pulling Finnish retirees to Spain. Due to the Euro crisis, the Spanish real estate market has crashed, while in Finland the prices of apartments have been relatively stable. In addition, the associated expenses of owning an apartment are much lower in Spain. My informants constantly described how bad it felt to go shopping for groceries in Finland. One informant estimated that living in Torrevieja is approximately 30 percent cheaper than in Finland. Even though the majority of Finns in Torrevieja are middle-class, they might not be that wealthy in Finland. One woman explained that she can indulge in more luxuries in Spain than would otherwise be possible in Finland. Most Finns still have a home or a summer cabin in Finland, and so the dual-life can be expensive. Nevertheless, the pension of the average Finn is good when compared to the average Spaniard. Olavi, a retired civil servant, mentioned that his pension is probably higher than the average salary in Spain.

Previously, driving from Finland to Spain was more common, but its popularity has decreased due to the introduction of low-cost air travel. Now, Finnish retirees can order flight tickets online, organize their own journey, and even own a car and a home in two different countries. In addition, housing and other services are easily available in the Finnish language. In contrast to fixed tourism, these new possibilities have been a major step in a post-Fordist direction, and also towards transnational living. The material differences between Northern Europe and Spain make it attractive to outsource one's retirement to obtain a better standard of living, and the European Union has made this process relatively easy. The flow of capital and people is now more open than perhaps ever before (Larsen et al., 2006; Urry, 2007). The economic decision to migrate to the south of Europe is not difficult for most middle-class retirees in Finland. The spatial practices of migration have become easier, but are not the only explanation. The social and mental elements also affect the retirees' transnational lifestyles.

The mental effects of the flow of information and images

The generation that is now retiring and migrating to Spain for the winter is already accustomed to travelling. The increase in wealth, commercial airlines, and the industry of package holidays made the world smaller for the post-war generations. Even though the package tourism was

organized in fixed ways, it slowly gave people the courage to travel in more self-organized ways (Haug et al., 2007; Vincente, 2001). The idealized view of Spain with its small white houses in the hills and charming fishing villages slowly crumbled away. During these holidays, the conception changed and Finnish people found something else:

Ritva: I can't remember how I used to think, except that the sun was shining. Maybe I had a more romantic picture. Like when I used to travel to the Costa del Sol, I thought it would be small white villages here and there. I didn't realize before that the whole coast was fully built for mass tourism. That could describe what I realized. But this here is just normal life. (Woman, approximately 63 years old. Interviewed in Torreveija 16 February 2015)

Slowly, over their life course, the mental barriers of geographical borders lowered for Finns. Because the Finnish community in the Costa del Sol has been growing since the 1960s, people's knowledge and confidence about surviving in a foreign culture has also grown. For a long time, the Finnish community in Fuengirola has been so strong that Suikki-Honkanen (1996) has argued that Finns live there in a Finnish bubble in which other cultural influences are unwelcome. Torreveija cannot be described in similar terms because it is much more multicultural and its Finnish community is smaller. Finnish retirees are very much aware that Torreveija is not an authentic Spanish town, nor do they expect it to be (see Urry, 1995, p. 140). Instead, it offers the opportunity to play with the cultural meanings of Finnish and Spanish space. The gaze can be altered at will from the familiar to the exciting and foreign (Jokinen & Veijola, 1990, pp. 151–152; Urry, 1990). Finnish culture online gives Finnish retirees the chance to construct their cultural environment almost entirely as they please.

Olavi: You can't feel home-sick here because you don't even notice you're in Spain. Finnish shops thrive because some people buy Juhla Mokka (a Finnish coffee brand) to prevent homesickness. Now interaction via the Internet is so easy on a daily basis. I don't miss the Finnish environment. It is the people that I miss, but I am very much in contact with them. You could think that one is alone but it would be the same in a Finnish apartment building. I would be just as alone there as I am here. Nonetheless, life feels pretty easy. (Man, 64 years old. Interviewed in Torreveija 14 February 2015)

By controlling the flow of information and images, Finnish retirees have power in producing their transnational space. Finnish newspapers are reprinted in Spain every morning, and Finnish TV and radio channels are available using a satellite dish or the Internet. In the 1980s, making a phone call from Spain to Finland was difficult and expensive. Now, new information technology is becoming ever more important for staying in touch with family and friends. Email, Skype, and Facebook have become important in maintaining connections transnationally and locally. For example, the active Facebook group [Torreveija.fi](#) has 4,285 members (as of 18 November 2016), so peer assistance on any topic asked is likely. Users are constantly asking questions about taxes, bureaucracy, and buying property, or just reposting the Finnish news. Facebook groups give people the feeling of belonging to a community – that is, a sense of not being alone. Social media has become an important information source, but it is also crucial for social interaction with friends and relatives (see Pennington-Gray & Schoroder, 2013). Tuulikki, who has lived with her partner for most of the year in Torreveija for over 13 years, received a video present from her grandchildren for her seventieth birthday:

Tuulikki: *It was titled 'Where do we remember granny?' In Finland, they probably would have come with a cake. We just would have eaten it, and then they would have left. Now the video remains... In Finland grandparents feel that they can't leave their children and grandchildren. [...] They care about us whether we are there or not.* (Woman, 70 years old. Interviewed in Torrevieja 18 February 2015)

Many of the informants reported that their children also live abroad or in other cities, which in sparsely populated Finland can be hundreds of kilometres away. The importance of spatial proximity is diminishing in the primary social network but connecting with loved ones online builds a sense of security and has made the transition abroad easier. Place is not fixed with culture; it lies within the subjects and their social relations. The old representations of space, with all the romantic clichés, have crumbled and something new has arisen – the convenient life of Finnish Spain (Benson & O'Reilly, 2009; Haug et al., 2007). A new mental space has emerged where people can formulate their own lives using both Finnish and transnational cultural signs (Larsen et al., 2006; Urry, 2007). The community and its mental space are not situated in a geographical location but rather in the social spaces where one can participate – whether through Skype, Facebook, or face-to-face interaction with other Finnish expatriates – in a transnational setting. The material and mental barriers for migration have decreased because of the increased mobility, and they have also brought about a transnational Finnish retiree community with distinct social practices.

The sociality of the transnational community

The material and mental bases for seasonal migration are inducing factors, but they become entangled with social elements (Williams et al., 2000). My informants described the various ways in which they came to spend their winters in Torrevieja. Some had bought an apartment from a real estate agent straight away. Many of them had previous experience of the Costa del Sol but felt the area to be too touristic. The most important factor described was that most people already had some social ties to the place. In addition, the Finnish community was also a securing aspect. As a result, Finns are most importantly moving to Torrevieja through a snowball effect: the growing Finnish community is strengthening itself from within (see Casado-Diaz et al., 2014). Over the years, Finnish retirees have constructed their own social network and many assisting businesses have been established. The community has enlarged to the point that Finnish retirees can cope without any other language skills. The transnational space of Torrevieja has many social networks for different nationalities, but to access these social spaces, one is required to master the relevant language and culture. Some of my participants spoke Spanish – and other languages – adequately, but the Finnish community remained the primary reference point. In addition to social media, the most important spaces for representing Finnishness in Torrevieja are the churches, the Finnish Association's clubhouse, and the Finnish cafeterias and restaurants. The Finnish Association (active since 1986) plays an important role in community building. Its clubhouse comprises a cafeteria, a library, and most importantly a constant flow of fellow Finns. A couple that I interviewed were founding members of this association.

Tauno: *It started to expand in the Finnish Association's framework and from there. Before that, we gathered in the homes of people who had bigger houses. But when it was set up, it brought people together.*

Maili: *We founded it.*

Tauno: *Here you discover new acquaintances through other acquaintances. It goes like that.*

Maili: *It's like an anchor.*

Tauno: *Yeah, you meet other Finns. If you can't get help there, somebody guides you to someone.*

Maili: *You always hear somebody asking, and the other one telling what to do. Of course, they help you.* (Couple, both 84 years old. Interviewed in Torrevieja 13 February 2015)

Maili and Tauno reported that the first intention in founding the Finnish Association was to buy a boat for the collective use of a small group of Finns. The boat was never bought, but the association grew to become very important in forming the Finnish community. Another space to represent Finnishness was the parish hall, where people gathered to socialize. These places for social gatherings are condensations of the Finnish community constructed out of the need for social belonging, and as a coping strategy to counter the anxiety of feeling alien in a foreign culture (e.g. Jeppsson Grassman & Taghizadeh Larsson, 2013). A woman aged approximately 70 years old described participating at the parish hall:

In Finland, I would not have participated in so many activities, like the art club and volunteering at the parish hall cafeteria. I used to sing in a choir but here in a foreign culture one seeks the company of those similar to oneself. One can speak Finnish. (Author's field diary, 12 February 2015)

People who participated in parish hall activities reported that it was mainly to socialize; the religious aspect was minor: 'Many might think we pray there, but we don't. We go there to hang around. It is a very social place.' (Tuulikki, a 70-year-old woman) Retirees can easily find their own type of activity and friends. These representational spaces give the participants a reference point of being and belonging. Sociality becomes the driving force, which is not created through family or work, but by peers who have internalized the same cultural meanings. Daily life in Torrevieja is strongly oriented through social activities, but nevertheless it is not a holiday. Actually, the informants were quite sensitive about people in Finland claiming that their stay in Torrevieja is an extended beach holiday. The daily routines can be quite intense as well, as Leila puts it:

Leila: *Well, we go to outdoor games four times a week, where we meet friends. Now that I'm studying Spanish on Mondays I don't quite make it four times. It takes the whole day. On Monday evening, there's also karaoke and between those, I should have time to make dinner. On Tuesdays, we play mölkky (a Finnish form of skittles) on the beach. After that, we all go for lunch. There might be as many as 10 to 40 there. It's like a social event. Then we walk the few kilometres home and it's already evening. Then we watch TV, we have a TV line¹. Sometimes we watch the Spanish news. On Wednesdays, we play petanque and there we meet different friends. On Thursdays, there's petanque in La Mata, and we walk six kilometres there. On the way is the Finnish cafeteria. There are always people there; we see friends and talk, drink coffee, and continue walking. In the evening, I make dinner and use Facebook, which takes a lot of time. I belong to several Facebook groups. On Friday, it's the farmers' market. Again, we meet friends there. Today*

1 Internet based portal for watching Finnish TV

[a Friday], I've already visited a friend in one place. It's like this – social. In between, I need to have time to clean the house, prepare food, and bake – to just do the daily chores. (Woman, 68 years old. Interviewed in Torrevieja 20 February 2015)

Leila here described an example of how active life as a retiree can be, if desired. Of course, not everyone is this busy. As one informant described, the day can involve one bigger event, otherwise everyday life is a normal retiree's life in Spain – sleeping late, taking a nap during the siesta, washing laundry, and cooking. Even though everyday life is no longer organized through social responsibilities such as work and family, the social activities – like volunteering and participating in events – take their place. By structuring the use of time and space, these routinized activities build a sense of security and community. However, some informants described activities that were exclusive by prior social status. As Leila argued: '[w]hen people are retired, you don't need useless titles.' Overall, Finns described the community as very open. Because most of the different activities are inclusive with both regular and irregular participants, it is easy for new members to join in; one feels a sense of security when one feels welcome. As Ritva puts it: 'Yes, I see it when I'm here alone. You think that it is good that you know people here. I think people here are very helpful. Nobody is left alone. This is how I feel about it.'

During the 30-year period that the Finnish community has been slowly building up in Torrevieja, it has gained such an established level that it is now strengthening even more. Because of the interaction via social media with people back in Finland, more and more people become aware of the possibilities of living a transnational life. When they visit the place for the first time, they get to know the Finnish social space of Torrevieja and its representational spaces. Through the everyday spatial practices of the Finnish community, one can feel secure within the transnational space. Now that space and time are continually being compressed, the shift between the two nations and within the Eurozone is ever more casual. Retirees are taking advantage of the globalizing world by moving to Spain, and there is no doubt that retirement-age mobility is increasing. For Finns, this movement is ever more possible and less spectacular in social, mental, and material ways.

Conclusion

In this article, I have outlined Finnish retirees' migration to Torrevieja and their everyday lives in transnational space. Lefebvre's (1974/1991) conception of space explains how the transnational community could form on the broad material, mental and social levels, but what gives more depth to this is that the 'time-space compression' – resulting from increased flows of capital, people, information, and images – is also changing the everyday lives of Finnish retirees (Harvey, 1990; Urry, 1995). The social relations in time and space are no longer so dependent on spatial proximity because these flows make the world feel smaller. For the contemporary Finnish retirees, transnational spatiality is very much a mental space with material and social effects. Thereby, the site of inquiry also exists among the people – in their social relations and communications (Marcus, 2014, pp. 399–400). The cultural shift of growing mobility has consequently increased the transnational lives of Finnish retirees in Spain, but it has been an emergent process (Urry, 2010).

Increased consumerism and the introduction of air travel enabled package tourism, which Spain was already active in through promoting mass tourism. After Finns became accustomed to these fixed tourist products, the courage to travel in more self-oriented ways grew. Finland's accession to the European Union, low-cost air travel, and Spain's lower cost of living have made the option of outsourcing retirement to a more convenient setting easier. For Finns and other Nordic people, these flows of people and capital developed into transnational secondhome consumption and retirement migration (e.g. Casado-Diaz, 1999; King et al., 1998). Since the Finnish community in Torrevieja started to form, the flow of people and capital has accelerated. As consumers, the retirees have now attained more power through representational spaces in comparison to when travel was more dependent upon the heavily romantic images controlled by the promoters of package tourism. Nowadays, Finnish retirees are very aware in reporting their experiences via the internet. For the representational practices of Finnish retirees on social media, Torrevieja does not seem like such a far-away destination. The mental proximity of social relations has thereby condensed. This erosion of geographical ties has made it possible to construct mental spaces where the Finnish retirees can adopt familiar cultural meanings to make everyday life secure. In addition, the social interaction with local fellow Finns in the representational spaces of Torrevieja – such as the church, clubhouses, and cafes – reproduces the community within the transnational setting. Now, Finnish retirees have many options for the construction of everyday life in a foreign context. Material and immaterial representational spaces function as emotional anchors – as spaces to perform Finnishness. In the post-Fordist mode of the consumption of time and space, the very mental scale of imagining ways of living is creating new possibilities for transnational retirement, thus Finnish retirees spending their winters in Spain is no longer exceptional. The compression of time-space enables the transnational lives of the Finnish retirees, and such lifestyles are likely to increase.

Even though package tourism as a fixed Fordist product might be diminishing, the agile post-Fordist flows of people, capital, information, and images are increasing (Gale, 2009; Urry, 1995). The lifestyle benefits of contemporary time-space compression currently affect the relatively affluent middle-class retirees most of all, not only because of economic reasons but also due to mental and social reasons (Benson & O'Reilly, 2009). The ability to use the full potential of flexible consumption requires skills that are cultivated primarily by middle-class lifestyles. Even though mobility is becoming easier, it is also possible that no massive revolution in retirement migration is imminent. More retirees are migrating to Spain due to the ageing population, but the emotional home continues to be Finland. When retirees get older and their physical well-being decreases, most migrate back to their country of origin, so the 'good life' in Spain is a temporary life project (Kordel 2014, p. 10). However, the current development is making material and immaterial movements more fluid, which can introduce more mutable ways of being in the world. Therefore, examining transnational lives calls for not only a multi-sited understanding (Marcus, 2014), but also for a multi-spatial orientation that is sensitive to material, mental, and social spaces (Lefebvre, 1991). For this orientation, Lefebvre's (1991) reflexive theory of the production of space can provide the tools, but it lacks the understanding of increasing mobility. Urry's (2007, 2010) sense of the importance of mobility provides clues for the future

of international retirement migration, but it needs to be updated to include the changes in the flows of information, such as social media (see Cohen et al., 2015, p. 166; Larsen et al., 2006; Pennington-Gray & Schoroder, 2013). The new ways of consuming time and space may still be changing the forms of international retirement migration, so researchers should remain alert to innovations that affect these transnational lifestyles.

References

- Ayuntamiento de Torrevieja [City of Torrevieja] (2014a). Estadística de Habitantes [Population Statistics]. Retrieved June 12, 2015, from <http://torrevieja.es/sal/ayuntamiento/censo/censo%20y%20estadistica/datosmes/2015-09-01;%20Distribuci%C3%B3n%20por%20nacionalidades.pdf>
- Ayuntamiento de Torrevieja [City of Torrevieja] (2014b.) Distribución por edad y sexo [Distribution by Age and Gender]. Retrieved June 12, 2015, from <http://torrevieja.es/sal/ayuntamiento/censo/censo%20y%20estadistica/datosmes/2015-09-01;%20Distribuci%C3%B3n%20por%20edad%20y%20sexo.pdf>
- Benson, M. & O'Reilly, K. (2009). Migration and the search for a better way of life: A critical exploration of lifestyle migration. *The Sociological Review*, 57, 608–625. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2009.01864.x>
- Bramwell, B. (2004a). Mass tourism, diversification and sustainability in Southern Europe's coastal regions. In B. Bramwell (Ed.), *Coastal mass tourism: Diversification and sustainable development in Southern Europe* (pp. 1–31). Clevedon: Channel View.
- Bramwell, B. (2004b). The policy context for tourism and sustainability in Southern Europe's coastal regions. In B. Bramwell (Ed.), *Coastal mass tourism: Diversification and sustainable development in Southern Europe*, (pp. 32–47). Clevedon: Channel View.
- Casado-Díaz, M. A. (1999). Socio-demographic impacts of residential tourism: A case study of Torrevieja, Spain. *International Journal of Tourism Research*, 1, 223–237. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1522-1970\(199907/08\)1:4<223::AID-JTR153>3.0.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/(SICI)1522-1970(199907/08)1:4<223::AID-JTR153>3.0.CO;2-A)
- Casado-Díaz, M. A. (2006). Retiring to Spain: An analysis of differences among North European nationals. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32, 1321–1339. <https://doi.org/doi:10.1080/13691830600928714>
- Casado-Díaz, M. A., Casado-Díaz, A. B., & Casado-Díaz, J. M. (2014). Linking tourism, retirement migration and social capital. *Tourism Geographies*, 16, 124–140. <https://doi.org/doi:10.1080/14616688.2013.851266>
- Casado-Díaz, M. A., Kaiser, C., & Warnes, A. M. (2004). Northern European retired residents in nine Southern European areas: Characteristics, motivations and adjustment. *Ageing & Society*, 24, 353–381. <https://doi.org/doi:10.1017/S0144686X04001898>
- Cohen, S., Duncan, T., & Thulemark, M. (2015). Lifestyle mobilities: The crossroads of travel, leisure and migration. *Mobilities*, 10, 155–172. <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.826481>

- Eurostat (2014). Proportion of population aged 65 and over. Online database. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&p-code=tps00028>
- Finnish Centre for Pensioners (2015). Pensioners and insured in Finland 2013. Helsinki: Finnish Centre for Pensions. Retrieved from http://www.etk.fi/wp-content/uploads/Pensioners_and_insured_in_finland_2013.pdf
- Gale, T. (2009). Urban beaches, virtual worlds and 'the end of tourism'. *Mobilities*, 4, 119–138. <https://doi.org/10.1080/17450100802657996>
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gonzalez Perez, J. M. (2010). The real estate and economic crisis: An opportunity for urban return and rehabilitation policies in Spain. *Sustainability*, 2, 1571–1601.
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18, 59–82. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>
- Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell.
- Haug, B., Dann, G. M. S., & Mehmetoglu, M. (2007). Little Norway in Spain: From tourism to migration. *Annals of Tourism Research*, 34, 202–222. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.07.011>
- Hayes, M. (2015). Moving south: The economic motives and structural context of North America's emigrants in Cuenca, Ecuador. *Mobilities*, 10, 267–284. <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.858940>
- Jeppsson Grassman, E. & Taghizadeh Larsson, A. (2013). "Like coming home": The role of the church of Sweden for migrating senior Swedes. In A. L. Blaakilde & G. Nilsson (Eds.), *Nordic seniors on the move: Mobility and migration in later life* (pp. 127–152). (Lund Studies in Arts and Cultural Sciences, 4.) Lund University.
- Jokinen, E. & Veijola, S. (1990). *Oman elämänsä turistit* [Tourists of their own lives]. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Karisto, A. (2008). *Satunmaa: Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla*. [Wonderland: Finnish retirees in Costa del Sol, Spain]. Helsinki: SKS.
- King, R., Warnes, A. M. & Williams, A. M. (1998). International retirement migration in Europe. *International Journal of Population Geography*, 4, 91–111. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1220\(199806\)4:2<91::AID-IJPG97>3.0.CO;2-S](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1220(199806)4:2<91::AID-IJPG97>3.0.CO;2-S)
- Kivisto, P. (2003). Social spaces, transnational immigrant communities, and the politics of incorporation. *Ethnicities*, 3, 5–28. <https://doi.org/10.1177/1468796803003001786>
- Kordel, S. (2014). The production of spaces of the 'good life': The case of lifestyle migrants in Spain. *Leisure Studies*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/02614367.2014.962592>

- Kurvinen, M.-L. (2014). Torreviejassa ja sen lähialueilla asuvat suomalaiset [Finns living in Torrevieja and its surrounding areas]. Retrieved from <http://costablancasuomiseura.es/marja-liisa-kurvisen-raportti-torreviejan-alueen-suomalaisista/>
- Könnilä, P. (2014). *Sisua ja mananaa: Suomalaiset Espanjan Aurinkorannikolla* [Sisu and manana: Finns in Costa del Sol, Spain]. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Larsen, J., Urry, J., & Axhausen, K. W. (2006). Networks and tourism: Mobile social life. *Annals of Tourism Research*, 34, 244–262. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.08.002>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. (Translated by D. Nicholson-Smith.) Oxford: Blackwell. (Original work published 1974)
- Marcus, G. E. (1998). *Ethnography through thick and thin*. Princeton University Press.
- Marcus, G. (2014). Prototyping and contemporary anthropological experiments with ethnographic method. *Journal of Cultural Economy*, 7, 399–410. <https://doi.org/10.1080/17530350.2013.858061>
- Nelson, V. (2005). Representation and images of people, place and nature in Grenada's tourism. *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, 87, 131–143. <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2005.00187.x>
- Ono, M. (2015). Commoditization of lifestyle migration: Japanese retirees in Malaysia. *Mobilities*, 10, 609–627. <https://doi.org/10.1080/17450101.2014.913868>
- Pennington-Gray, L. & Schoroder, A. (2013). International tourist's perceptions of safety & security: The role of social media. *Matkailututkimus*, 9(1), 7–20.
- Saarinen, J. (2004). 'Destinations in change': The transformation process of tourist destinations. *Tourist Studies*, 4, 161–179. <https://doi.org/10.1177/1468797604054381>
- Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space: Towards a three-dimensional dialectic. In K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom, & C. Schmid (Eds.), *Space, difference, everyday life: Reading Henri Lefebvre* (pp. 27–45). London: Routledge.
- Selänniemi, T. (1996). *Matka ikuiseseen kesään: Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun* [The journey to eternal summer: Cultural anthropology perspective on Finnish tourism to south]. Helsinki: SKS.
- Selänniemi, T. (2001). Pale skin on Playa del Anywhere: Finnish tourists in the liminoid south. In V. L. Smith & M. Bren (Eds.), *Hosts and guests revisited: Tourism issues of the 21st century* (pp. 80–92). Elmsford: Cognizant Communication.
- Simonsen, K. (2005). Bodies, sensations, space and time: The contribution from Henri Lefebvre. *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, 87, 1–14. <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2005.00174.x>
- Suikki-Honkanen, K. (1996). *Los Pacos: Suomalaiskylä Espanjassa* [Los Pacos: Finnish village in Spain]. Turku: University of Turku.
- Stanek, L. (2014). Introduction. In L. Stanek (Ed.), *Toward an architecture of enjoyment*, by H. Lefebvre (pp. xi–lxi). Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Statistics Finland (2014). Finnish residents' trips abroad in 2012 to 2014. (Statistics Finland, online database, accessed October 1 2015). Retrieved from http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/px-web/en/StatFin/StatFin_lii_smat/025_smat_tau_129.px/?rxid=52d5c352-fcb3-4edo-a4e5-ae12dbb71851
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze*. London: Sage.
- Urry, J. (1995). *Consuming places*. London: Routledge.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Urry, J. (2010). Mobile sociology. *The British Journal of Sociology*, 61, 347–366. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01249.x>
- Vincente, R. (2001). Tourism as a recruiting post for retirement migration. *Tourism Geographies*, 3, 52–63. <https://doi.org/10.1080/14616680010008702>
- Williams, A. M., King, R., Warnes, A., & Patterson, G. (2000). Tourism and international retirement migration: New forms of an old relationship in southern Europe. *Tourism Geographies*, 2, 28–49. <https://doi.org/10.1080/146166800363439>

Acknowledgements

This work was supported by the Finnish Cultural Foundation's Satakunta Regional Fund, the Finnish Institute of Migration, and the University of Tampere. The author wishes to thank Professors Antti Saloniemi, Maunu Häyrynen, and Satu Kalliola, the anonymous referees for their insightful comments, the editors of *Matkailututkimus*, and all the participants in this research project.

